

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Збірник науково-методичних праць

За редакцією доктора технічних наук, професора Мігуценка Р.П.,
кандидата психологічних наук, доцента Панфілова Ю.І.

Харків
НТУ «ХП»
2018

УДК 378.1.001.76
М57

Рецензенти:

Ю.А.Калагін, доктор соціологічних наук, професор,
Харківський університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба;
О.А. Ігнатюк, доктор педагогічних наук, професор,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут».

Друкується за рішенням Вченої ради НТУ «ХПІ»,
протокол № 6 від 06.07.2018 р.

Сучасні педагогічні технології в освіті : зб. наук.-метод.
М57 праць / за ред. Р.П. Мигуценка, Ю.І. Панфілова. – Харків : НТУ
«ХПІ», 2018. – 174 с. – Укр. та рос. мовам.

ISBN

Видання присвячено проблемі інноваційних технологій у вищій освіті і новітнім технологіям викладання фундаментальних дисциплін в умовах Болонського процесу та удосконалення системи підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Призначено для науково-педагогічних працівників, аспірантів та тих, хто займається дослідженням проблем педагогічної дидактики та методики викладання.

УДК 378.1.001.76

ISBN

© НТУ «ХПІ», 2018

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДОСЛІДНИКІВ, ВИКЛАДАЧІВ, СТУДЕНТІВ: ІНФОРМАЦІЙНІ ФІЛЬТРИ

Інформаційне суспільство на сьогоднішній день вимагає змін у багатьох сферах життєдіяльності суспільства. Інформаційне суспільство характеризується:

- збільшенням ролі інформації та знань в житті суспільства;
- зростанням кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів та послуг,
- зростанням частки інформаційних технологій у валовому внутрішньому продукті;
- зростанням інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах;
- створенням глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей та доступ до світових інформаційних ресурсів [7].

Сучасний викладач та студенти знаходяться у новому комплексному інформаційному середовищі, яке є динамічним та постійно змінюється відповідно до розвитку інформаційних технологій. Для визначення комплексного інформаційного середовища роботи сучасного викладача у світі використовується поняття «екосистема». Це поняття складне та багатоаспектне. Комфортна «екосистема» містить програмні засоби для ефективного вирішення професійних питань, комунікацій з колегами та студентами, забезпечує надходження необхідної актуальної, достовірної інформації за напрямком їх діяльності.

Вибірковість та фільтрування – компетенція необхідна користувачу для ефективної роботи з інформацією. Компетенція сприяє формуванню та використанню системи інформаційних фільтрів, надає можливість оптимізації елементів власної «екосистеми» викладача. Саме набуття компетенції орієнтоване на формування особистості фахівця, вираженої в єдності його теоретичних знань, практичної підготовленості, здатності і високої мотивації здійснювати всі види професійної та соціальної

діяльності, а також передбачає інтегрованість науки і освіти в майбутній професійній діяльності [5]. Кваліфікаційний підхід в освіті орієнтований на отримання кваліфікації та жорстко прив'язаний до предмету професійної діяльності, передбачає вплив предметного контексту майбутньої професійної діяльності на процес та результати навчальної діяльності [5]. Компетентнісний підхід в освіті відрізняється від кваліфікаційного тим, що його парадигмою є розуміння факту [5]. Парадигмою кваліфікаційного підходу є фіксація факту. Це ключова відміна цих підходів в освіті.

Поняття «інформаційний фільтр» є багатоаспектне. В Інтернеті зустрічається багато пояснень цього поняття з різних точок зору:

- це наша здатність відокремлювати в інформації, що надходить, головне від другорядного і взагалі малозначного;
- отримувати те, що замовляється споживачем (унеможливлення отримання неприємних несподіванок);
- це створення перепон досягнення ефективності комунікаційного обміну;
- без фільтрування можливість в інформаційних зомбі [1].

Фільтри необхідні абсолютно на усіх етапах роботи з інформацією: моніторинг, збір, систематизація, аналітика, розповсюдження, інше. Основою інформаційної компетенції є розуміння інформаційних процесів, які мають місце в локальних та глобальних інформаційних системах. Це дає можливість користувачу створювати та адаптувати власні фільтри для інформації.

Фільтрувати інформацію можна за будь-якими ознаками:

- вид;
- тема;
- географія;
- час;
- умови використання.

Функціональні можливості фільтру залежать від функціональних можливостей інформаційних інструментів або систем, на основі яких створюється фільтр.

Універсальні пошукові системи Інтернет забезпечують максимальне охоплення різних інформаційних ресурсів. Ідеологія пошукової машини полягає в тому, щоб забезпечити доступ до найбільшого числа електронних ресурсів. Результатом пошуку може бути величезна кількість матеріалів, не завжди релевантних, а саме таких, що не відповідають інформаційному запиту. Широке охоплення джерел інформації забезпечує одна з найбільших у світі індексних баз,

якою володіє Google. Індексна інформація Google зведена в кілька вертикальних баз, які доцільно використовувати під час відбору інформації. Це бази «Усі»(веб), «Зображення», «Відео», «Новини», «Карти», які постійно обробляють джерела актуальної інформації. Також зона форми розширеного пошуку містить перелік основних фільтрів для пошуку:

- документів певною мовою, що належать певній країні;
- ресурсів, що належать до будь-якої доменної зони;
- веб – сторінок, проіндексованих у певний проміжок часу;
- на конкретному, зазначеному користувачем сайті;
- за зазначеними ключовими словами, що перебувають у зазначеному елементі веб - сторінки;
- за будь-яким із цих типів файлів;
- за умовами поширення та використання контенту (ліцензія) [8].

Фільтрування може бути глобальне (декілька інформаційних систем) або локальне (в межах окремого ресурсу). Локальне фільтрування забезпечує фільтр розширеного пошуку на конкретному, зазначеному користувачем сайті.

Слід враховувати, що існує «глибока павутина» в Інтернеті – це безліч сторінок сайтів Всесвітньої павутини, які не індексуються пошуковими системами. Значним джерелом прихованого для звичайних користувачів контенту є також торрент - ресурси.

Фільтри можна створювати самостійно, а можна послуговуватися спеціалізованими системами та ресурсами, інформація в яких вже пройшла відбір за певними ознаками та критеріями.

Спеціалізовані пошукові системи відрізняються від загального призначення тим, що спеціалізуються на пошуку інформації (даних) певного тематичного спрямування, виду, типу або відібраних за певною ознакою. Прикладами спеціалізованих систем пошуку наукової інформації з глобальним охопленням Інтернет-ресурсів є Google Академія, Microsoft Academic Search, Science Direct, Bielefeld Academic Search Engine. Джерелом інформації в цих системах є ресурси академічних та наукових установ світу, в тому числі ресурси НТУ «ХП» містяться в Google Академії та Bielefeld Academic Search Engine.

У світі існує багато агрегаторів, платформ, реєстрів, директорій, сайтів офіційних організацій, на етапі формування яких інформація проходить суворий відбір, що забезпечує високу якість ресурсу в

цілому та зберігає час користувача на пошук релевантної інформації та підтвердження її достовірності.

Компетентний відбір може виконувати: бібліотеки, наукові видавництва, академічні та наукові установи, агрегатори інформації, платформи аналітичних пошукових систем або науковці, які підтвердили авторитет серед колег.

Бібліотека НТУ «ХПІ», виконуючи основне завдання з забезпечення інформаційних потреб користувачів, формує власні документні та електронні фонди. Світовий рейтинг RankingWebofRepositories високо оцінює один з напрямів цієї роботи. Станом на січень 2017 року Інституційний репозитарій НТУ «ХПІ» посідає 7 місце серед репозитаріїв України (<http://repositories.webometrics.info/en/Europe/Ukraine%20>).

Аналітична фірма International Data Corporation (IDC), що спеціалізується на дослідженнях ринку інформаційних технологій прогнозує, що до 2020 року частка корисної інформації буде складати всього лише 35% від усієї генерованої.

Саме тому для визначення найвпливовішої та найціннішої інформації використовуються дані з аналітичних інформаційно пошукових систем. Інформація в таких системах проходить чіткий та суворий відбір, що гарантує її достовірність. На основі даних аналітичних систем, а саме за кількістю статей, їх цитувань за відповідний період, розраховуються наукометричні показники для авторів, видань. Ці показники відображають впливовість конкретного журналу або автора. Для автора традиційним є H-index. Наукова цінність інформації у виданні відображається різними показниками з різних аналітичних систем:

- імпаکت-фактор на основі даних цитування статей журналу за попередні два (класичний IF) або більше років;
- Eigenfactor на основі даних цитування статей журналу за попередні п'ять років, особливий алгоритм підрахунку;
- H-індекс на основі даних цитування статей журналу за попередні «X» років;
- SJR метрика престижу, особливий алгоритм підрахунку;
- SNIP показник, що враховує предметну область журналу, особливий алгоритм підрахунку.

Ці показники є традиційними науковими метриками.

У світі існують універсальні наукометричні бази даних, визнані міжнародними і національними дослідницькими фондами. Дані цих систем враховуються при складанні рейтингів академічних установ. Найбільш відомими є Web of Science та Scopus.

Web of Science – пошукова платформа, яка об'єднує реферативні бази даних публікацій у наукових журналах, патенти, у тому числі бази, що враховують взаємне цитування публікацій [8]. Користуючись інформаційними інструментами Clarivate Analytics (до 2017 року – IP & Science Thomson Reuters), науковець має можливість створити комфортне середовище, елементи якого вирішують усі питання етапів наукової діяльності: проведення дослідження та аналіз стану питання у світі, вибір журналу для публікації результатів дослідження, підготовка публікації, робота над формуванням наукової репутації (науковий бренд).

Використовуючи дані платформи Web of Science можна не лише знайти актуальну наукову інформацію, а, й відповісти на безліч питань: який документ має найбільше цитувань;

- яке видання має найбільший вплив;
- як ефективно публікуватися;
- за ким слідкувати у мережі;
- з ким співпрацювати;
- яка ймовірність отримати грант та інші.

Крім традиційних наукових метрик є альтернативні метрики. Альтернативна (або Вебометрика) одна з найбільш цікавих метрик. Суть цієї методики оцінки полягає в підрахунку згадувань про роботу в Інтернеті: на офіційних сайтах наукових установ та університетів; у соціальних мережах типу Facebook, LinkedIn, Twitter та подібних.

Її завданням не є відмінити традиційні метрики. Це додаткова альтернативна інформація, яка на відміну від традиційних показників, які потребують тривалого часу на підрахунок, надає користувачам швидкий відгук. Він дозволяє зрозуміти чи виник інтерес до конкретної інформації у користувачів різних професійних та соціальних мереж. Але ми не можемо зрозуміти підтримується ідея автора, чи ні.

Аналогічний принцип формування інформаційних фільтрів адаптується до професійних та соціальних мереж: Twitter, ResearchGate, GoogleScholar, Facebook, SlideShare, інші. Кожен користувач мережі формує свою мережу (за якою слідкує) з відібраної інформації з профілів авторів (учених); наукових та академічних установ; журналів; професійних спільнот; видавництв, інших корисних учасників.

Ще один важливий напрям використання інформаційної компетентності – власна ідентифікація у мережі. Знання загальних принципів формування та функціонування інформаційних фільтрів дозволяє:

- популяризувати автора, установу, видання;
- забезпечити видимість власних документів у мережі;
- ефективно поширювати ідеї, інше.

Є багато понять, які описують людину, що володіє описаними вище компетенціями. В технічних науках соціологи визначають: «Інформаційних ізолянтів», «Інформаційних диспетчерів» та «Зв'язкових».

«Інформаційні ізолянти» займаються експериментальною і технічною розробкою, але мало орієнтуються на зовнішні джерела інформації.

«Інформаційні диспетчери» виконують функцію наукової комунікації у сфері інженерних і науково-технічних досліджень; відрізняються від своїх колег чіткою орієнтацією на зовнішні джерела інформації; підтримують більш широкі та довгострокові контакти з інженерами-дослідниками за межами своєї організації; перебувають в курсі останніх досягнень в області наукових досліджень; публікують значно більше статей у наукових і спеціальних технічних журналах; мають високу продуктивність.

«Зв'язкові» - це співробітники, які «поєднують» «інформаційних ізолянтів» та «інформаційних диспетчерів». Найбільш продуктивною є роль «Інформаційних диспетчерів»[4].

З 2013 року в НТУ «ХПІ» проводиться відкритий дистанційний курс «Куратор змісту». Куратор змісту – професіонал, який розуміє принципи формування та існування інформації у мережі, вміє формувати власні фільтри та використовує існуючі спеціалізовані ресурси та інструменти. Одноimenний дистанційний курс традиційно проходить у жовтні - грудні. У 2017 році планується оновлення та проведення відкритого дистанційного курсу «Куратор змісту – б». Протягом 2013 - 2015 років на курсі було зареєстровано 410 слухачів, навчалося – 194, сертифікати Куратор змісту отримали – 74 особи [3]. Одним з головних завдань навчання Кураторів змісту – є формування у слухачів курсу інформаційних компетенцій.

Інформаційна компетентність може визначатися як інтегральна характеристика особистості, готовність до саморозвитку. Вона проявляється в можливості реалізації власного потенціалу, активному використанню інформаційних технологій для успішної професійної діяльності. Така особа усвідомлює відповідальність за дотримання норм і правил ергономічної безпеки з метою збереження здоров'я та підвищення ефективності діяльності [6].

Нааявність власної системи організації інформаційних потоків безпосередньо впливає на якість наукової та освітньої діяльності.

Володіння компетенціями щодо роботи з інформацією, організацією інформаційних потоків – вимога сьогодення. Ця здатність дозволить раціоналізувати роботу з інформацією шляхом використання:

- системи власних фільтрів;
- інформації, що пройшла експертний відбір (фільтрування);
- комбінації цих двох підходів до фільтрування.

Практичне володіння цими навичками – необхідна умова для формування елементів педагогічної та професійної «екосистеми» викладача університету, яка забезпечить ефективність освітнього та наукового процесів. При цьому, саме системний підхід до формування інформаційної компетенції, дозволить цілеспрямовано та ефективно організувати навчальний процес в рамках освітньої діяльності, ухвалювати ефективні рішення у навчальній роботі, цілеспрямовано і системно розвивати знання, вміння та навички студентів у системі безперервної освіти, що в типовому наслідку є основним компонентом підвищення якості професійної освіти [2].

Список літератури: 1. Бухкало С. І. Деякі технологічні та методичні аспекти навчання студентів вищих навчальних закладів / С. І. Бухкало // Безпека людини в сучасних умовах: матер. V Міжн. наук.-практ. конф. — Харків. — 2013. — С. 8-9. 2. Василиків І. Інформаційна компетенція – основний чинник формування готовності майбутніх учителів маркетингу до використання інформаційних технологій / І. Василиків // Молодь і ринок. – 2012 – №3(86) – С. 130-133. 3. Главчева Ю. М. Про відкритий дистанційний курс «куратор змісту-4» / Ю.М. Главчева, В.М. Кухаренко, О.В. Рибалко // Тези доп. 24-ї Міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційні технології : наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (MicroCAD–2016), 18-20 травня 2016 р. / ред. Є. І. Сокол. – Харків: НТУ «ХП», 2016. – С. 7. 4. Горохов В. Г. Проблема измерения продуктивности отдельных ученых и целых институтов/ В. Г. Горохов // Управление большими системами. – 2013. – №44 – С. 190-209. 5. Дольская О. А. Человек в современном мире: на пути к новой парадигме образования: монография / О. А. Дольская, А. В. Голозубов, О. Н. Городыская. — Харьков: НТУ «ХПИ», 2016. — 216 с. 6. Інформаційне суспільство [Електронний ресурс] // Википедія: свободна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE. Загл. с екрана. 7. Крайнова Е.А. Профессиональная подготовка будущих инженеров-механиков в области информационных технологий.

Автореф. дисс. канд.пед. наук / Нижний Новгород – 2007. – 20 с. **8.**
Кухаренко В. М. Куратор змісту: навч.-метод. посібник /
В. М. Кухаренко, Ю.М. Главчева, О. В. Рибалко; ред. В. М. Кухаренко;
Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т. – Харків: КП «Міська
друкарня», 2016. – 176 с.

НАВЧАЛЬНА ТА ПРОФЕСІЙНА ЕКОСИСТЕМИ

Розвиток технологій змінює світ, змінюються і вимоги до робочих навичок, і людство повинно реагувати на нові виклики. Очікується що у 2020 році будуть важливими неординарне мислення; соціальний інтелект; інноваційне та адаптивне мислення, міжкультурна компетентність, алгоритмічне мислення; уміння фільтрувати зайву інформацію та інші [1].

Постійно відбувається еволюція навчання (рис. 1). За останні 20 років ми пройшли шлях від традиційного навчання через дистанційне та змішане навчання до навчання на робочому місці та за вимогою.

Актуальним стає розвиток суспільства знань, де переваги будуть надаватися знаннєвій роботі, персональному управлінню знань, неформальному навчанню, коннективістській теорії.

Ранжування тенденцій розвитку навчання показує, що перевага віддається змішаному навчанню, персональному підходу до навчання, гейміфікації, масовим відкритим онлайн курсам МООС, педагогічній теорії (рис. 1). У 2017 році будуть розвиватись продовжена (AR) та віртуальна (VR) реальність, навчальна аналітика, мікронавчання та навчання на базі гри [2].

Поява мережі надає необмежений доступ до інформації та методам навчання. Це ускладнює пошук інноваційних підходів, тому бажано використовувати цикл Гартнера (рис. 1) для відповідної новації. Наведений приклад показує стан розвитку МООС в освіті та терміни, коли МООС увійдуть на етап сталого розвитку.

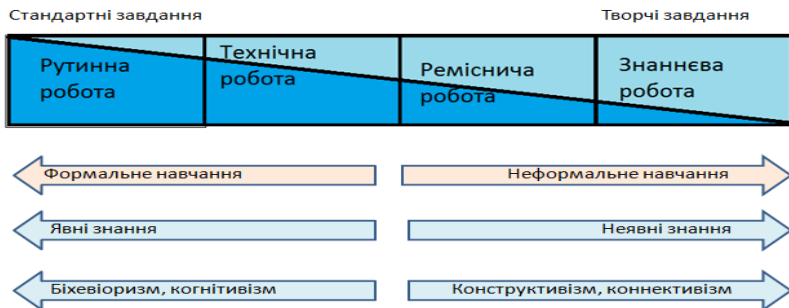

Рис. 1 Суспільство знань

Практично через кожні два-три роки відбуваються зміни у технології дистанційного навчання. Сучасні тенденції розвитку дистанційного навчання – це перехід від пасивного до активного, від формального до неформального, відкритого навчання, соціального та персонального навчання. Стає актуальним формування навчальної та професійної екосистеми.

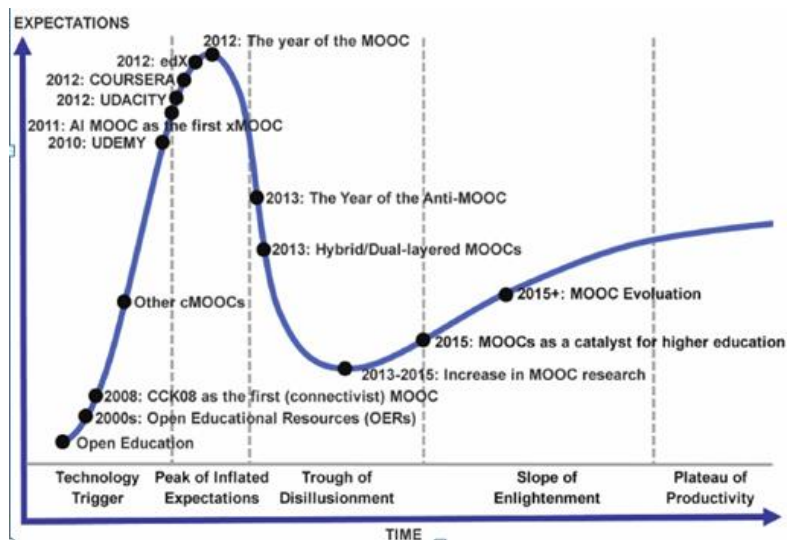

Рис. 2 Цикл Гартнера [3]

Загалом, сучасна освіта - це розвиток персональної навчальної мережі (ПНМ) учня, формування якої починається у школі, продовжується в університеті, який теж є ПНМ, та продовжується все життя в мережі. Для успішного розвитку ПНМ використовується персональне навчальне середовище, яке постійно змінюється.

Як відмічає Макс Розенберг: навчання завжди не вистачає, особисте навчання не забезпечує майстерності, ми стаємо розумнішими, коли знаємо як людина вчиться [4].

Все це вимагає сформувати навчальну та професійну екосистему (НПЕС) - сукупність організаційних та особистих зв'язків і взаємодіючих елементів - змісту, людей, програмного забезпечення, послуг, додатків і т. ін., що забезпечує гармонійний розвиток особистості [5].

Інше визначення НПЕС можна знайти у роботі [6]. Вона включає

в себе:

- Живі елементи: учні, педагогічні дизайнери, тренери, наставники, експерти з конкретних питань.
- Неживі елементи: технології навчання, компетенції, зміст, точки доступу, соціальні інструменти.
- Підтримка відносин: цілі, прогалини навичок, зворотний зв'язок, процеси.

Персональна екосистема це персональне навчальне середовище, персональна навчальна мережа, персональна система підтримки продуктивності та тренування персональної кар'єри.

Докладно питання НПЕС розглянуто в роботі [7].

Еколог Ернст-Детлеф Шульце визначає екосистему як мережу взаємодій між організмами і між організмами та навколишнім середовищем. Термін екосистема був спочатку використаний для опису з'єднань у природі, в тому числі видів і їх фізичного середовища. Проте, екосистеми не обмежені природним світом; ці ідеї також популярні в бізнесі і технологіях.

НПЕС підвищують індивідуальну та організаційну ефективність шляхом об'єднання людей, змісту, процесів і технологій для підтримки роботи.

У будь-якому робочому середовищі, на робочому місці екосистеми вже існують. Вони вводять нові можливості, які інтегрують навчання і продуктивності рішень у робоче середовище.

Продуктивність є метою, а навчання є лише одним з багатьох способів досягнення цієї мети. Іншими словами, навчання дає продуктивність, так само, як тренування уможливорює навчання.

Навіщо нам потрібні навчальна і професійна екосистеми?

1. Це розширює наші можливості та вибір. Екосистема має набагато більше інструментів.
2. Це збільшує нашу інноваційність та спритність.
3. Це допомагає нам знайти відносини рішень. Компоненти екосистем синергетичні та доповнюють одна одну.
4. Вони додають значень.
5. Вони забезпечують основу для організації навчання і підвищення продуктивності.

Навчання і електронне навчання - це тактика в «структурованому навчанні», один з компонентів навчальної та професійної екосистеми. Вони являють собою поодинокі підходи, які поєднуються з іншими в екосистемі для формування унікальних навчальних і професійних рішень.

Формальне навчання у екосистемі грає велику роль, але його необхідно доповнити іншими формами навчання [8]. Це може бути модель 70:20:10, де 70% знань ми отримуємо через наш досвід, 20% - через використання зворотного зв'язку з колегами та керівниками, 10% - через формальне навчання.

Навчальна та професійна екосистеми ставлять людей і користувачів в центр та підтримують їх шість основних компонентів.

1. Управління талантами.
2. Підтримка продуктивності.
3. Управління знаннями.
4. Доступ до експертів.
5. Спільна робота в соціальних мережах.
6. Структуроване навчання.

Ідея екосистеми добре відповідає навчанню та продуктивності. Вона прагне об'єднати всі розрізнені елементи в комплексну, але гнучку структуру, яку легко зрозуміти, налаштувати, впроваджувати і масштабувати.

Є вісім основних характеристик навчальної та професійної екосистеми:

1. Орієнтована на користувача. При цьому він також приносить цінність для організації в цілому.
2. Є частиною індивідуальної та соціальної складової.
3. Взаємодіє і залежить від культури організації.
4. Це розширений набір інструментів для дизайнера або розробника.
5. Вона є частково керована і частково самоспрямована.
6. Адаптується.
7. Органічно розвивається з плином часу.
8. Цілісна та з можливістю розширення.

НПЕС допомагає людині виконувати свою роботу, вирішувати проблеми з продуктивністю, спілкуватися і співпрацювати з іншими, самовдосконалюватися (для їх поточної роботи і майбутньої кар'єри), а також бути в курсі того, що відбувається в їх галузі або професії, щоб вони зберігали свою актуальність та затребуваність.

Навчальна і професійна екосистема це:

1. Загальна сукупність усіх доступних підходів і ресурсів.
2. Стратегічні цілі організації, культура, ступінь готовності, використовувати моделі, які визначають оптимальну екосистему.
3. Не тільки технологія, це навчання через відносини, зв'язки та взаємодії між людьми, які працюють разом, а також процеси, зміст і технології, які використовуються в процесі.

LMS - це важливий елемент технології, який підтримує структурований компонент навчання навчальної та професійної екосистеми.

Метою навчальної та професійної екосистеми є підвищення продуктивності. Екосистема живе за рахунок використання людьми, без них вона марна і вмирає.

НПЕС – це зміст, процес, технології та люди.

Зміст

Без змісту НПЕС не існує. Зміст вдихає життя в НПЕС у разі непотрібних процесів і технологій. Зміст повинен бути правильним, а ефективні процеси його розвитку та зворотний зв'язок забезпечують якість.

У навчальній і професійній екосистемі розрізняють:

1. Контент експерта і контент користувача. Експерти предметної області генерують більшу частину контенту, але важливий і контент «натовпу».
2. Строгий структурований контент і неформальний контент.
3. Контент куратора змісту і контент соціальної мережі.
4. Професійно структурований контент і контент «колективу».

Процес

Едвардс Демінг сказав: «Якщо ви не можете описати те, що ви робите як процес, ви не знаєте, що ви робите.»

Навчальна і професійна екосистеми можуть посилити та поліпшити існуючі робочі процеси, вирішити ключові проблеми і зменшити кількість помилок. Вона також може ввести нові процеси, які необхідні для збору та зберігання знань, роботи технологій, і поширювати інформацію для підтримки робочого процесу.

З точки зору екосистеми, вкрай важливо зрозуміти, як саме люди використовують робочі процеси для виконання роботи. Аналіз процесів, навчання та ефективності рішень дозволить:

- Інтегрувати їх у роботу та збільшити продуктивність.
- Гнучко реагувати на проблеми продуктивності в режимі реального часу, з меншою кількістю редизайну.
- Економічно ефективно застосування кожного конкретного робочого процесу з можливістю його засвоєння.

Функціонування екосистеми забезпечують процеси, які різноманітні, динамічні та повинні забезпечувати її ефективність.

Таким чином, виявлення і застосування правильного набору процесів для кожного рішення екосистеми має вирішальне значення.

Технології

Без технології НПЕС має обмежені можливості. Технології надають засоби для підключення користувачів, розміщення контенту та підтримки процесів, необхідних для ефективного управління.

Кожен компонент екосистеми підтримується зі своїм власним набором технологічних платформ:

1. Технології управління талантами: Ці технології використовуються для підтримки функцій в області людських ресурсів, таких як набір персоналу, управління ефективністю, планування кар'єри, планування наступності, компетентності та аналіз трудових ресурсів.

2. Технології підтримки продуктивності: Ці технології легко використовувати. Вони діагностують проблеми і рекомендують рішення, налаштовують продукти або послуги, надають підтримку комплексного прийняття рішень.

3. Технології управління знаннями: Є цілий ряд продуктів, які можна використовувати для створення баз знань з можливістю пошуку. На високому рівні ці типи систем, як правило, підтримують управління документами, настроюють робочі процеси для публікації, а також вирішують інші завдання управління контентом, різними організаціями структур і метаданих, а також надають надійні можливості для пошуку.

У НПЕС технології управління знаннями дозволяють легко для користувачів отримати доступ до великих обсягів інформації, а також для організації управління. Без цих технологій доступ до інформації буде безсистемним, що призводить до зниження достовірності змісту, більш високої вартості доступу до інформації, а також до зниження продуктивності через неправильну інформацію, що використовується не за призначенням.

4. Доступ до експертів технологій: Ці технології забезпечують списки експертів у різних областях знань. Доступ до експертів технологій надає користувачам передові відповіді і розуміння продуктивності. Без цих технологій досвід залишається значною мірою невикористаним.

5. Соціальні мережі та хмарні технології: Вони включають в себе безліч різних типів додатків, таких як вікі, блоги, мікроблоги, соціальні мережі та інтернет-спільноти.

Мережі та хмарні технології надають користувачам можливість вільно обмінюватися інформацією, спілкуватися з колегами в аналогічних ролях, спільно працювати над проектами, скористатися

перевагами мудрості натовпу. Для організацій ці технології надають більше можливостей для поширення та використання знання, що призводить до підвищення якості, швидкості і продуктивності.

6. Структуровані технології навчання: Вони включають системи управління навчанням, засоби розробки, системи тестування, віртуальний клас і вебінар, управління контентом. Велику роль в електронному навчанні грають стандарти та специфікації, такі як AICC, SCORM, і XAPI.

Стратегія розвитку екосистеми базується на положеннях [9]

1. Необхідно бути впевненими, що збудовано міцний фундамент екосистеми, до якої входять зміст, процеси, інструменти, технології та люди.

2. У екосистемі повинна бути створена атмосфера творчості.

3. Важливу роль відіграє балансування, тобто технології повинні доповнювати одна одну.

4. Необхідно контролювати додавання компоненту екосистеми з необхідною підтримкою.

5. Екосистема вимагає багато уваги на початку її створення, але з часом система буде сама себе підтримувати.

Екосистема включає стратегію організації щодо навчання та продуктивності, технології для підтримки навчання та роботи, культуру організації, що має відношення до професійного розвитку.

Майбутні тенденції розвитку навчальних екосистем будуть пов'язані з [10]:

1. Демократизація підприємництва – розповсюдження підприємницького мислення.

2. Стратегії персоналізації навчання.

3. Диверсифікація форматів школи – різні стратегії та структури для організації навчального досвіду та підвищення адаптованості.

4. Зміна методів сертифікації. Кар'єра не буде залежати від навчання в університеті. Це буде мозаїка навичок та досвіду, що будуть задокументовані у різноманітних базах даних, сертифікатів та листів репутації.

5. Перетворення міського пейзажу навчання. Міські школи та викладачі будуть пов'язані навчальними проектами та запитам на інновації з дизайн партнерами для вирішення проблем міста.

Висновки

Електронний університет - система взаємодії на основі використання ІКТ, що реалізує всю сукупність управлінських та освітніх процесів і слугує меті істотного підвищення ефективності освітнього процесу та зниження витрат для клієнта. Як видно з цього

визначення, електронний університет має всі ознаки навчальної та професійної екосистеми. В НТУ «ХПІ» накопичено достатній досвід впровадження педагогічних технологій для створення електронного університету.

Базовими технологіями для розбудови е-університету є дистанційне навчання, сМООС, хМООС, змішане навчання, курування змісту та інші сучасні педагогічні технології. Ці технології можуть бути базовими для формування е-університету якщо університет має відповідний досвід у їх використанні та має систему підвищення кваліфікації викладачів з цих напрямів.

Враховуючи, що НТУ «ХПІ» - провідний вищий навчальний заклад і науковий центр, тут накопичено великий науковий зміст вищого гатунку.

Залишаються найскладніші компоненти НПЕС – процеси та люди. Накопичений досвід впровадження дистанційних технологій дозволяє за короткий термін вирішити ці проблеми. Це дозволить надавати освітні послуги від школяра до фахівця (викладача, промисловця, науковця, бізнесмена), збагачувати освітню систему, сприяти її розвитку.

Список літератури: 1. Молчанов А. Концептуальна основа електронного університета Електронний ресурс - Режим доступу: <http://www.slideshare.net/alexmolchanow/ss-34019566> **2.** Nikos Andriotis. The 6 Top Trends for Instructional Designers for 2017 Електронний ресурс - Режим доступу: <https://www.talentlms.com/blog/top-instructional-design-trends-2017/> **3.** Inge de Waard. Research Trends in Massive Open Online Course (MOOC) Theses and Dissertations: Surfing the Tsunami Wave Електронний ресурс - Режим доступу: <http://bit.ly/2lpAnMy> **4.** Marc J. Rosenberg In Learning and Performance Ecosystems, the Whole is Greater Than the Sum of the Parts Електронний ресурс - Режим доступу: <http://www.learningolutionsmag.com/articles/1525/marc-my-words-in-learning-and-performance-ecosystems-the-whole-is-greater-than-the-sum-of-the-parts-part-1> **5.** Jane Hart Learning in the Modern Workplace is much MORE than courses and resources Електронний ресурс - Режим доступу: <http://www.c4lpt.co.uk/blog/2016/05/08/the-professional-ecosystem-the-future-of-work-and-learning/> **6.** Brandon Hall Group, Managing a Learning Ecosystem: Creating Immersive Learning Environments Електронний ресурс - Режим доступу: <http://www.brandonhall.com/blogs/managing-a-learning-ecosystem-creating-immersive-learning-environments-2/> **7.** Marc J. Rosenberg, Steve Foreman White Paper Learning and Performance Ecosystems Strategy,

Technology, Impact, and Challenges, The eLearning Guild, 2014, p. 50

8. Asha Pandey Learning And Performance Ecosystems: 5 Things Your Boss Wants To Know Электронный ресурс - Режим доступа: <https://elearningindustry.com/learning-and-performance-ecosystems-5-things-boss-wants-know>

9. David Kelly. Are You Creating an Environment in Which Learning Can Thrive? Электронный ресурс - Режим доступа: <http://twist.elearningguild.net/2013/12/are-you-creating-an-environment-in-which-learning-can-thrive/>

10. Andrea Saveri Impact the Learning Ecosystem Электронный ресурс - Режим доступа: <http://www.edutopia.org/blog/5-shifts-regenerating-learning-ecosystem-andrea-saveri>

*Петутина Е. А.,
НТУ «ХПИ»*

МУЗЕЙ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Среди актуальных проблем педагогики высшей школы – эффективное использование музея как образовательного пространства вуза, в котором опыт рационального познания неотделим от эмоционального развития студента. Как инновационная педагогическая технология музейная педагогика зарождается в первой трети XX в., когда были сформулированы идеи о воспитательном назначении музея, представления о развивающем характере музейной среды, разработана методика проведения различных видов занятий на базе музея с учетом возрастной специфики молодежной аудитории. В исследованиях В. Бабарицкой, Е. Комаровской, Г. Мезен-цевой, С. Сотникова, Б. Столярова, М. Юхневич, В. Якубовского и др. показано, каким образом во временной предметно-пространственной среде музея осуществляется трансляция многовекового культурного опыта человечества. Однако следует признать, что для практики отечественной высшей школы, особенно технической, музейная педагогика во многом остается terra incognita. Огромный культурный потенциал музейных собраний Украины используется разве что в редких экскурсиях студентов, а для преподавателей вузов это лишь одна из форм организационно-воспитательной работы.

Музейная педагогика нач. XXI в. с ее подходом к музею как модели многомерного мира в работе со студентами стремится перейти

от традиционного просветительства к личностно-развивающему общению на экспозиции. При этом музейное общение осуществляется по различным направлениям, среди которых – познание, творчество и досуг. В отечественной научной литературе сформулированы принципы, обеспечивающие современный уровень музейно-педагогической деятельности: 1) интеграция музейного и образовательного контекстов, развитие умений и навыков на основе специальных учебных программ; 2) преемственность в освоении музейного пространства; 3) диалогичность, определяющая взаимодействие педагога и учащегося с музейными экспонатами; 4) целостность проживания исторической и художественной информации, основанная на обеспечении единства теоретического и эмоционального начал; 5) радость общения, способствующая наслаждению произведением искусства для «совершенствования души и тела» (А. Лихтварк); 6) креативность, позволяющая сделать каждого посетителя сопричастным к творческим процессам [2, с.157].

В образовательном пространстве музея ведущая роль принадлежит педагогу, который не только в совершенстве знает коллекции, хорошо ориентируется в экспозициях, но и обладает способностью легко варьировать и приспосабливать музейные программы к конкретной аудитории будущих экологов или психологов, инженеров или экономистов.

С одной стороны, музеи стремятся активно использовать информационно-коммуникационные технологии – музейные интернет-сайты, которые приобретают все более интерактивный характер, предлагая широкий спектр информации и услуг, вовлекая в общение с музеем через анимированные планы, схемы, видеопанорамы, удобные поисковые системы, чаты, игры, ставшие обыденными для Поколения М. А ведь среди особенностей последнего – фрагментарность и разорванность восприятия, его экранность; стремление к быстрому получению информации и при этом обесценивание общих знаний; неспособность к критическому мышлению, отсутствие навыков анализа полного объема материала, а также четкости структурирования информационного пространства. В результате случайные и непроверенные (хотя и быстро найденные) факты становятся основой мировоззрения молодого человека. Разнообразные артефакты, шаблоны, модели, форматы, клипы, «ящики» и пр. не просто формируют среду, попадающую в фокус визуализации, а превращают представителя Поколения М в «полую емкость», которую можно заполнять любым содержанием. Уже очевидно, что развитие компьютерной грамотности сыграло злую шутку с

создателями современной визуальной продукции, которые оставили без внимания эмоциональное переживание, образное восприятие, нравственные качества личности и ее эстетический опыт.

С другой стороны, современные музеи переориентируют свою работу на общение с посетителями, заинтересованными в таких эстетических впечатлениях, которые невозможно получить в домашних условиях или учебном заведении, а исключительно в пространстве музея. Молодых людей привлекают в музей, воссоздавая интерьеры в экспозиционных залах, размещая в них действующие модели и различные технические средства звукового сопровождения, а также используя театрализованные формы работы с посетителями, музейные концерты, вечера, киносеансы.

Основой музейного общения, в котором никогда не теряется индивидуальность, выступает экспонат как подлинник, обладающий научной и художественной значимостью. Он сохраняет знаковую, образ-символ определенной культурной эпохи, выражает художественную концепцию творца. При этом любой музейный предмет становится значимым не только для реципиента пассивно наблюдающего, но и активно познающего.

Музейные экспонаты как источники информации о людях и событиях, воздействуют на личность эмоционально. Диалог исторической достоверности и интерпретации документа, произведения, артефакта, способы их представления зрителю апеллируют, с одной стороны, к глубоко личностному переживанию, целостной настроенности внутренних духовных сил для «работы в определенном направлении», с другой – к соблюдению дистанции между человеком и экспонатом.

Если в созерцании доминирует предметность восприятия, то в эмоции – его субъективно-оценочный план, которые неразделимы в эстетическом отношении. Какой бы обзорной ни была экскурсия, сама музейная экспозиция стимулирует самостоятельное и глубоко личностное погружение в объект культуры и сопереживание, пусть даже с течением времени, когда оригинала уже нет перед глазами, а зритель заменил его копией, репродукцией или фотографией. В эстетическом созерцании схватывается внутренняя связь отдельных частей музейного зрелища – интерьера и экспозиции – и это одно из условий восприятия их единства и воссоздания стоящей за ними художественной картины.

Целостность характеризует не только образ объекта, но и состояние субъекта, готовность полностью включиться в процесс созерцания, в единстве всех сторон психики; тем самым возникающие от музейной экспозиции образные представления не только

способствуют удовлетворению гедонистического чувства, вызывают сопереживание, но и захватывают глубинные, духовные (прежде всего нравственные) стороны личности, оказывают влияние на ее мировоззренческую позицию.

Музей не только голос прошлого в современной культуре, своими специфическими средствами он формирует историческое и национальное самосознание личности, ее нравственные качества и эстетическую культуру, психологическую готовность к преобразованиям в стремительно меняющемся обществе, он вводит личность в мир общечеловеческих ценностей.

Список литературы: 1. Петутина Е.А. Музейное общение в современной культуре / Е.А. Петутина // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: Тези доповідей XXIII міжнародної науково-практичної конференції, Ч. IV (20–22 травня 2015 р., Харків) / за ред. проф. Сокола Є.І. – Харків, НТУ «ХПІ», 2015. – С. 276. 2. Петутина Е.А. Роль музейной педагогики в формировании эстетической культуры будущих специалистов / Е.А. Петутина // Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів: Матеріали науково-практичної конференції 16–17 травня 2017 р. / За заг. ред. Романовського О.Г. – Х.: НТУ «ХПІ», 2017. – С. 155-160. 3. Сотников С. И. Музеология: Учеб. пособие для вузов / С. И. Сотников. – М.: Дрофа, 2004. – 190 с. 4. Столяров Б. А. Музейная педагогика: история, теория, практика / Б. А. Столяров. – М.: Высш. школа, 2004. – 216 с. 5. Якубовський В. І. Музеезнавство: Навч. посібник-практикум / В. І. Якубовський. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2006. – 272 с.

*Бадан А.А., Голикова О.М., Коновалова В.Б.,
НТУ «ХПІ»*

ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

*The mediocre teacher tells.
The good teacher explains.
The superior teacher demonstrates.
The great teacher inspires.
William Arthur Ward*

Ідея навчання іноземної мови через театральні постанови не є новою: упродовж багатьох століть впроваджувались «театри» іноземними мовами як у державних, так і приватних навчальних закладах. Італійська вивчалась через оперу, французька та англійська – через комедію та драму. В аристократичних колах Російської імперії традиційними були домашні вистави французькою.

У сучасному освітньому просторі методика постанов іноземними мовами існує декілька десятиріч. Особливо такі заходи супроводжують навчальний процес на факультетах іноземних мов. Однак проект, який ми описуємо, був з самого початку орієнтований на довгострокове та безперервне залучення студентів до театралізації як комунікативного вишколу упродовж усіх років навчання. Мова йде про 18-річний досвід кафедри ділової іноземної мови та перекладу НТУ «ХПІ» щодо застосування педагогічної технології театральних вистав англійською мовою як всеохоплюючої методики занурення студентів у іншомовне середовище.

Брак іншомовного середовища в Україні покликав до життя такі форми моделювання спілкування з носіями мови, як кіноклуби, дискусійні клуби, різноманітні студентські проекти презентацій, і, нарешті, Театр англійських мініатюр.

Багатогранна педагогічна концепція кафедри ділової іноземної мови та перекладу НТУ «ХПІ» спрямована на створення унікального професійного середовища, де панує іноземна мова. З перших років свого існування колектив кафедри шукає шляхи компенсації природного іншомовного осередку, що є найбільшою проблемою вивчення іноземних мов в Україні. Шляхом авторських методик викладачі кафедри привносять мовлення корінних носіїв в аудиторію, що є запорукою оволодіння іноземною мовою як вона є, без перекозів та сумнівного адаптування, як це було за часів радянської методики.

Задовго до вступу до Болонської системи світоглядним орієнтиром кафедри стала ідея партнерських взаємовідносин викладача і студента. Дуже вдалим кроком до реалізації цієї позиції стало створення Театру англійських мініатюр, де студенти разом з викладачами протягом семестру реалізують ідею сценічної презентації драми на іноземній мові, вдосконалюючи англійську і німецьку мови у нескінченних репетиціях, які завершуються кульмінацією – виступом на великій сцені Палацу студентів НТУ «ХПІ». Театральна діяльність студентів спеціальності «Переклад» є обов'язковою частиною навчального процесу.

Алгоритм дії Театру наступний: кожна група обирає бажаний уривок будь-якої п'єси (класичної, сучасної) і під керівництвом викладача та після розподілу ролей починають готувати сценічний варіант. Сюди входять і безліч репетицій діалогів, і пошуків акторських знахідок, і підготовка декорацій та костюмів упродовж семестру. Кульмінацією театрального життя є Конкурс виступів на великій сцені Палацу студентів з розподілом місць за номінаціями «Кращий виступ», «Краща акторська гра» та «Приз симпатій глядачів». Серед глядачів не тільки студенти спеціальності, а й запрошені друзі, родичі, навіть школярі спеціалізованих шкіл. Це велике свято, до якого причетні усі, хто хоч у деякій мірі володіє англійською мовою.

Педагогічним здобутком даного проекту є, передусім, орієнтація на партнерство «студент-викладач» та на командні зусилля конкретної групи досягти успіху у Конкурсі театральних вистав.

Іншою важливою перевагою є нова форма позааудиторного спілкування і активності студентів. На думку самих студентів, це є «благородна» форма позакласної роботи, така, що розвиває нові здібності і шліфує знання англійської.

Одним із найважливіших завдань сучасної вищої школи є формування творчої, мислячої особистості. Головною метою, як зазначено в Концепції вищої освіти, є створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу та таких індивідуальних здібностей особистості, які забезпечать їй досягнення життєвого успіху. Тому зараз все більше уваги приділяється питанням творчого розвитку студентів, де головним завданням виступає розвиток їх творчих здібностей засобами мистецтва, зокрема театрального.

Все наше життя насичене грою. З дитинства – казки, пізніше – вистави, постановки, потім – професійний театр. Кожна людина в своєму житті мріє зіграти певну роль, свою роль. Але як же це зробити? Як навчити не тільки грати, а й брати відповідальність не тільки за себе, але і за цілу команду і діяти? Діяти рішуче та сміливо? Цьому допоможе театр. Але незвичайний, а педагогічний.

Сутність «театралізації» полягає в тому, що студенту пропонується на певний час перевтілитися в особу, що має певні властивості, і «пожити» таким чином в необхідних для їх вияву обставинах. Перевтілення «в пропонованих обставинах» або «від імені персонажа» має ту цінність для студента, що у момент аналізу і гри зливається розумове і фізичне, зовнішнє і внутрішнє, теоретичне і практичне в єдиний шлях до пошуку людського буття. Це веде до

ефективного розкріпачення власної індивідуальності, вияву творчої активності і становлення особистості та самостійності.

Театралізація – є інноваційним підходом до навчання, це один з найдемократичніших видів педагогіки та мистецтва, він дозволяє вирішити безліч актуальних проблем сучасної педагогіки і психології, пов'язаних з:

- художньою освітою та вихованням;
- формуванням естетичного смаку;
- моральним вихованням;
- розвитком комунікативних якостей особистості;
- вихованням волі, розвитком пам'яті, уваги, ініціативності, фантазії, мови (діалогу і монологу);
- створенням позитивного емоційного настрою;
- зняттям напруження;
- вирішенням конфліктних ситуацій через гру.

Метод театралізованого навчання дозволяє успішно розвивати творчі здібності, увагу, активність і самостійність. «Метод засновано на виконанні студентом ролі в художній ігровій ситуації».

Така діяльність передбачає залучення студентів до реального співробітництва, інтелектуального діалогу, гармонізації спілкування, можливості почуватися вільно.

Театралізація та драматизація сприяє розвитку мислення, розробці прийомів співтворчості та інтелектуальної напруги, передбачає експеримент, гнучке і гармонійне поєднання індивідуальної, групової та колективної діяльності, самостійної та педагогічно скерованої.

Використання театралізованого методу навчання сприяє зняттю емоційної скрутності студентів, невпевненості в собі, активізує здібності, допомагає застосовувати невеликий життєвий досвід.

Студенти опановують необхідну суму знань з акторської майстерності, розвивається їх фантазія та увага, увага, спостережливість, допитливість.

Це сприяє також розвитку логічності та послідовності дій і почуттів, відчуття правди, відчуття сценічної свободи, розвиває водночас мову, інтонацію, увагу, пам'ять, уявлення, цілу низку технічних і конструктивних здібностей.

Театралізацію ми розглядаємо як метод викладання, який забезпечує активність творчих знань студентів.

Під час занять можна надавати студентам можливість імпровізувати маленькі сценки у ролях і вправи у формі ігор і мімічних сцен.

Такі сценки розвивають творчу уяву студентів, збагачують їх естетичний досвід, сприяють поглибленню інтересу до мистецтва, допомагають від невідомо-емоційного сприйняття засобів художньої виразності переходити до їх теоретичного аналізу.

Повноцінна участь студентів у театралізованих постановках вимагає особливої підготовки, яка проявляється у здатності до естетичного сприйняття мистецтва художнього слова, умінні вслухатися в текст, вловлювати інтонації, особливості мовних зворотів. Щоб зрозуміти, яким є герой, треба навчитися елементарно аналізувати його вчинки, оцінювати їх, розуміти мораль твору. Уміння представити героя твору, його переживання, конкретну обстановку, в якій розвиваються події, багато в чому залежить від особистого досвіду студента: чим різноманітніше його враження про навколишнє життя, тим багатшою є його уява, почуття, здатність мислити. Для виконання певної ролі людина повинна володіти різноманітними образотворчими засобами (мімікою, рухами тіла, жестами, виразною інтонацією, чіткою вимовою та артикуляцією).

Отже, цей метод з психологічної точки зору дає основу для розвитку здібності до аналізу та розв'язування власних проблемних ситуацій. У подібну роботу викладач має вносити не тільки сенс, ідею, завдання, а й емоційно-оцінний зміст. Наочність цього методу викладання народжує у студента необхідність замислитись над конкретним явищем.

Створення подібного осередку було покликане до життя впровадженням у навчальний процес комунікативного підходу, згідно з яким володіння мовою розглядається як здатність брати участь у реальному спілкуванні. Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов повинний інтегрувати здобутки структурних, концептуальних та функціональних програм і будуватися на автентичних матеріалах та моделюванні реальних комунікативних ситуацій, які сприяють засвоєнню мовних одиниць у типових комунікативних контекстах і створюють реальні умови для писемного та усного спілкування.

Ми розглядаємо Театр англійських мініатюр як одну із можливих стратегій подолання комунікативних утруднень при вивченні англійської мови.

В останні роки в англійських дослідженнях особливостей опанування іноземної мови термін «комунікативні стратегії» використовується для позначення переважно тих випадків, коли йдеться про подолання комунікативних утруднень. Загалом стратегії користування мовою під час говоріння розподілено на дві великі групи. Перша група пов'язана з успішним перебігом всього процесу, а

друга включає в себе різні шляхи подолання відсутності у розпорядженні мовця певних елементів і пошуку заміни цим мовним елементами. Стратегії другої групи мають назву «компенсаторні».

Стратегії першої групи (тобто пов'язані з успішним перебігом процесу комунікації) систематизовані європейськими методистами (теорія Р. Елліса). Центральне місце посідає модель формування мовлення, яка включає програму планування, програму артикулювання і моторну програму з поділом перших двох програм на більш дрібні складові. При цьому враховується зворотній зв'язок між програмами планування та артикулювання. Відповідно до цих двох програм і класифікуються стратегії, що використовуються далі у навчанні.

Тих, кого навчають іноземній мові, умовно поділяють на дві групи: так звані «планувальники» та «корегувальники». Цей розподіл ґрунтується на наведеній вище моделі породження мовлення. Отже, «планувальники» діють повільно, але правильно, адже вони ретельно планують кожну складову висловлювання перед тим, як перейти до артикулювання. На відміну від цього, друга група – «корегувальники» – здійснюють планування тільки частково, поелементно переходячи до артикулювання, тому вони діють швидко, з меншими паузами, але їм необхідно більше контролювати себе чи звертатися до компенсаторних стратегій.

Європейська методика розглядає кілька підходів до визначення поняття «комунікативні стратегії» (КС), але акцентує дефініцію КС як частини комунікативної компетенції користувача мовою, яка є постійно усвідомлюваною та служить меті заміщення тих планів мовлення, з якими не може впоратися той, кого навчають іноземній мові. Комунікативні стратегії відрізняються від стратегій оволодіння іноземною мовою тим, що вони пов'язані з пошуком негайної відповіді на питання, яке виникло у процесі спілкування іноземною мовою. В той же час стратегії оволодіння іноземною мовою пов'язані з довгостроковим вирішенням проблеми.

Драматизація під час навчання іноземній мові допомагає створити ситуацію спілкування іноземною мовою, яка наближена до реальних життєвих ситуацій та спонукає учнів до розв'язання проблем, що виникають в ході цієї ситуації. Крім того, сценічне втілення автентичного матеріалу певним чином нейтралізує різницю між учнями описаних двох груп, адже спілкування ґрунтується на заздалегідь сприйнятому та обробленому мовленнєвому (літературному) матеріалі. Але в той же час можливість імпровізації

допомагає учням звільнити свої навички негайного реагування на комунікативне завдання, яке щойно виникло.

Театральна вистава моделює ситуацію реального спілкування, але при цьому вимагає багаторазового відтворення того самого діалогу або монологу, що сприяє відпрацюванню КС різних типів (у тому числі з опорою на більш впевненого партнера).

Серед основних цілей навчання англійській мові за професійним спрямуванням окремо стоїть навчання вмінню вчитися, спрямоване на розвиток здатності студентів ефективно користуватися навчальними можливостями, створеними навчальними ситуаціями та покликане розвивати самостійність студентів у навчальній та професійній сферах. Соціокультурна компетенція також зазначається як невід'ємний компонент змісту програми навчання іноземних мов. Ця компетенція спрямована на розвиток розуміння й тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки у професійному середовищі, сприяє розвитку вмінь, характерних для поведінки в різних культурних і професійних ситуаціях та реагування на них.

Тобто перед викладачем іноземної мови стоїть завдання більш глобальне, ніж просто навчити говорити, писати, читати іноземною мовою та сприймати її на слух, але й навчити стратегіям пошуку необхідної інформації та прогнозування, обробки інформації та її презентації у потрібній формі, а також навчити студентів розуміти різницю у ключових цінностях, переконаннях та поведінці в українському культурному середовищі та європейському або американському культурному середовищі.

Оскільки культура тісно пов'язана з літературою, доцільним є факультативне вивчення автентичної художньої літератури країн, мова яких вивчається, шляхом створення певного осередку, а саме студентського театального клубу Театру англійських мініатюр. Перед студентами тут стоїть завдання обрати оригінальну п'єсу англійською мовою та розіграти її на сцені. Отже процес починається з критичного читання - сприйняття інформації та її аналізу на основі попереднього досвіду. В свою чергу, аналіз тексту передбачає вчитування, розкладання на частини (власне аналіз) та обов'язкове сприйняття тексту як єдиного цілого (синтез), тобто розуміння того, що текст як єдина сутність - це щось набагато більше, ніж проста сума його частин. Більш того, деякими дослідниками висловлюється думка, що навіть навчати граматики слід через текстовий рівень, рівень вищий за рівень речення, який зазвичай обирають для цієї мети. Тобто через граматику досягається набуття навичок комунікації в межах певного стилю. Таким чином, у процесі попереднього обрання п'єси учні

набувають три ключові компоненти КС: проблемність, усвідомленість і цілеспрямованість.

Деякі дослідники відзначають, що навчання мові через літературу донедавна було несправедливо забуте, але в останні роки воно знову набуває широкого розповсюдження. Дослідники називають ряд причин, серед яких найважливішими є такі: автентичні художні тексти містять велику кількість соціокультурної інформації, вони надають приклад мовної творчості, а також ставлять перед студентами цікаві проблемні ситуації, що є невід'ємним компонентом розвитку критичного мислення.

Театр мініатюр є технологією удосконалення іншомовної комунікації в умовах нового спрямування реалізації студента як молодої людини, як ще один ресурс культурного дозвілля. За 16 років існування Театру на його сцені оживали класичні твори і сучасні п'єси англійською і німецькою мовою. Варто згадати такі шедеври, як «Привид Опер», «Ромео і Джульєтта», «Білосніжка та семеро гномів», «Аліса в країні чудес» та ін.

Вищезазначене дозволяє, з нашої точки зору, розглядати Театр англійських мініатюр як одну із стратегій подолання комунікативних утруднень під час вивчення іноземної мови.

Кожний театральний сезон завершувався публікаціями студентських статей щодо вражень учасників і глядачів у газеті «Політехнік».

Список літератури: 1. А.А. Бадан. 10 років фабриці зірок/газета «Політехнік» №2-3 від 12 лютого 2009 року. 2. О.М. Голікова. Театр англійських мініатюр як стратегія подолання комунікативних утруднень при вивченні іноземної мови/ Филологический сборник: Сб. науч. статей. – Вип.9 – Харьков: ХНПУ им. Г.С. Сковороды, 2010. – 96 с. – С. 27-32. 3. В.Б. Коновалова. Педагогічні умови успішності професійної діяльності викладача вищого навчального закладу: Дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук 13.00.04. – Вінниця 2005. 4. В.Б. Коновалова. Комплекси психолого-педагогічних прийомів із створення ситуацій успіху на заняттях з іноземної мови у вищому навчальному закладі. Педагогіка і психологія. Формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Збірник наукових праць. Вип 41. Запоріжжя. Запорізький обласний інститут післядипломної освіти. Гуманітарний університет «ЗІДМУ», 2007р. С.173-177

Воробйова Є.В., Чеботарьов М.К.,

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА

Виклики сучасності особливо щодо професійної компетентності та ефективності реалізації професійних функцій менеджера обумовлюють необхідність дослідження проблеми професійної підготовки управлінських кадрів у вищій школі.

Сучасний ефективний менеджер повинен володіти певними якостями, які діляться на чотири групи: професійно-ділові, адміністративно-організаційні, соціально-психологічні та моральні.

Загалом, як відомо з теорії та практики управлінської науки, успіх організації діяльності підприємства багато у чому залежить від професійних здібностей менеджера, його здатності реалізувати свій управлінський потенціал у повній мірі.

Аналіз наукових досліджень і багаторічна практика свідчать, що ефективність господарювання лише на 30% обумовлюється розвитком у матеріально-технічних складових виробництва. Решта залежить від людського ресурсу – інтелектуального, управлінського потенціалу, кваліфікаційного рівня і здібностей керівників та спеціалістів. Постійно підвищується і зростає жорсткість вимог до керівників різних рівнів, якості їх управлінської діяльності, методів та стилю управління.

Здатність до змін є сьогодні однією з ключових вимог до будь-якої організації. Для проведення змін в організації менеджер має, в першу чергу, вміти проаналізувати ефективність власної управлінської діяльності й адаптуватися відповідно до вимог [1, с.60].

Особливу увагу при цьому слід звернути на вміння і бажання менеджера досягати результатів, тому що саме це є єдиною метою управління. Саме ця якість втілює бажання в дію, дозволяє отримати визнання оточуючих, виробляє активну життєву позицію та надихає на розвиток і самовдосконалення.

У процесі професійної діяльності і постійного самовдосконалення менеджер розвиває управлінські вміння:

- 1) мислити масштабно;
- 2) вирішувати стратегічні проблеми;
- 3) оперативно приймати і реалізовувати нестандартні рішення;
- 4) об'єктивно підбирати, оцінювати і розставляти кадри;
- 5) створювати сприятливий психологічний мікроклімат;
- 6) володіти собою у будь-якій ситуації та інші.

На практиці ефективність управлінської діяльності залежить, з одного боку, від досвіду і якостей менеджера, а з другого – від його здібностей. Саме розвинуті здібності є обов'язковою рисою сучасного менеджера. Це, насамперед, здібності керувати колективом і бути лідером, спонукати працівників до результативної діяльності, знаходити оптимальний вихід із конфліктних ситуацій, постійно вчитись і самоудосконалюватись.

Фундаментальна розбудова суспільних відносин зумовила й зміни в діяльності сучасного менеджера. Практично всі нові тенденції значно ускладнюють і змінюють діяльність менеджера.

Наразі закордонними фахівцями з оцінки та діагностики управлінської діяльності розроблено від 30 до 100 вимог до сучасних менеджерів.

Ми ж у своїх дослідженнях спираємося, в першу чергу, на підхід з позиції лідерських якостей в управлінській діяльності, що був розроблений О.Г. Романовським [2, 3].

Зокрема, на думку, О.Г. Романовського, можна виділити структуру з 72 можливих особистісних якостей сучасного харизматичного лідера для досягнення ним успіху в управлінській діяльності та в організації комунікації з послідовниками.

Згідно даної класифікації для сучасного менеджера, який має бути лідером для колективу мають бути висунуті такі вимоги, що наведено нижче в таблиці.

Таблиця 1 – Структура якостей сучасного лідера за О.Г. Романовським

Найменування групи якостей	Зміст якостей	Кількість якостей
Когнітивно-емоційна сфера	<ul style="list-style-type: none"> - інтуїція; - наявність своєї життєвої місії і її повне усвідомлення; - уміння впливати на людей, володіння сугестивними здібностями; - наявність досить високого традиційного інтелекту (IQ); - наявність розвиненого емоційного інтелекту (EQ); - наявність високого коефіцієнта життєвої енергії (VQ) (наявність високого рівня енергії); - прагнення до досконалості в своїй 	25

	<p>професії – компетентність;</p> <ul style="list-style-type: none"> - прагнення до нової інформації про навколишній світ; - прагнення до саморозвитку в суміжних областях знань і професій (прагнення до енциклопедичності); - уміння бути креативним; - почуття гумору і вміння посміятися над собою; - самокритичність як джерело саморозвитку; - розуміння єдності форми і змісту; - намагатися об'єднати ефективність та ефект; - вміння одночасно вчити і вчитися; - уміння робити відомі речі набагато краще за своїх попередників або здатність робити те, що ніхто з них ніколи не робив; - уміння накопичувати свій неповторний життєвий досвід, який є основою і головним джерелом саморозвитку; - уміння створювати імідж, використовувати форму і зміст; - уміння формувати сприятливе враження і не тільки перше, але й подальше, й заключне враження; - активізація власного потенціалу для посилення впливу на опонентів; - емоційний інтелект обов'язково йде попереду традиційного інтелекту; - перебування весь час у пошуку та активній дії; - ставлення до улюбленої справи як до мистецтва; - розвиток гармонійних взаємин із навколишнім світом; - володіння унікальним баченням світу; - особливе розуміння людської природи; - артистизм. 	
--	--	--

<p>Морально-вольова сфера</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ініціативність; - впевненість у собі і у своїй життєвій місії; - відповідальність (перед Богом, людьми і своєю совістю); - сміливість, мужність, відвага; - життєстійкість: вміння «тримати удари» навколишнього середовища; - висока працездатність (енергійність, здатність працювати в день багато годин); - володіння сильним і твердим характером; - висока духовність і висока моральність (порядність); - здатність сприймати поразку як початок руху до перемоги; - здатність сприймати всі проблеми і труднощі як неодмінну умову просування до успіху; - позитивне ставлення і здатність до змін; - оперативність; - вміння слідувати своїм принципам у будь-якій ситуації; - здатність вести за собою людей; - вміння перемагати в будь-якій ситуації; - володіння безумовною духовністю, психологією і енергетичністю; - надійністю. 	<p>17</p>
-------------------------------	--	-----------

<p>Соціально-комунікативна сфера</p>	<ul style="list-style-type: none"> - адаптивність; - уміння створювати команду (розуміння, що лідера без команди не буває); - прагнення, бажання і вміння робити людям Добро більше, ніж вони у відповідь віддають; - бажання і вміння використовувати владу не як джерело насолоди, а як інструмент і засіб для досягнення мети; - уміння одночасно вибирати собі наставника і бути наставником; - уміння накопичувати енергію і віддавати її людям, і знову накопичувати і знову її віддавати. Робити це безкінечно і безкінечно багато разів; - розуміння, що життєвий досвід у той же час є джерелом стереотипів; - уміння одночасно бути і гравцем, і тренером; - уміння бути і «диригентом», і «першою скрипкою» одночасно в ансамблі виконавців; - комунікабельність (вміння спілкуватися, слухати і чути); - толерантність; - позитивне мислення у всіх випадках життя; - щедрість; - висока професійна компетентність; - відданість (своїй справі, своїй команді); - уміння бути жорстким з сильними світу цього, але толерантним з простими людьми; - уміння бути зразком (еталоном) у житті для своїх послідовників. 	<p>17</p>
<p>Індивідуально-парадоксальна сфера</p>	<ul style="list-style-type: none"> - наявність своїх авторських секретів лідерства; - небажання підкорятися стандартам і правилам; 	<p>13</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - прагнення створити свій автономний, сучасний світ; - уміння обходитися без тренінгів і репетицій; - прагнення йти по життю тільки своїм шляхом; - здатність перебувати в постійному пошуку істини; - уміння бути суворим і тактовним одночасно; - прагнення бути залежним від Господа і самого себе і незалежним від обставин, людей та навколишнього середовища; - уміння перебувати в постійному зв'язку з навколишнім світом і Господом; - уміння ризикувати; - уміння бути одночасно «рабом» і «паном»!; - відмова від чужих концепцій і технологій, нав'язаних або передбачуваних ззовні; - звільнення від залежності від навколишнього середовища; - синергетичність. 	
--	--	--

Таким чином, аналіз наведеної таблиці дає змогу стверджувати, що харизматичний лідер повинен мати від 20 до 72 лідерських якостей у складі зазначених класифікацій. Найбільш продуктивною кількістю лідерських якостей є 20. Необхідно за допомогою самоаналізу та тестування виділити свої 20 лідерських якостей і працювати над їх розвитком. Якщо лідер буде намагатися розвинути у себе всі 72 якості, то його увага буде розфокусована між ними і він не зможе концентруватися на чомусь конкретному для власного саморозвитку

Як відомо, загальні вимоги до менеджера містяться в законодавстві про працю, правилах внутрішнього розпорядку та інших документах, а спеціальні вимоги викладені в кваліфікаційних довідниках, службових інструкціях та деяких інших нормативних актах.

Менеджер, звичайно, не може бути однаковою мірою компетентним у всіх питаннях, у вирішенні яких бере участь. Однак йому не обійтися без певної суми професійних знань і навичок,

достатніх для повного розуміння цілей та сприйняття нових ідей для кваліфікованого аналізу ситуацій, що виникають та прийняття обґрунтованих рішень.

До професійних якостей відносять ті, що характеризують будь-якого грамотного фахівця і оволодіння якими служить лише необхідною передумовою виконання ним обов'язків керівника. Це компетентність у відповідній професії, широти поглядів, прагнення до набуття нових знань, вміння планувати свою роботу.

Сучасному менеджеру мусить бути притаманна широка гама ділових якостей:

- 1) висока ерудиція;
- 2) схильність до підприємництва;
- 3) здатність ефективно діяти в умовах економічного ризику;
- 4) практичний розум, енергійність, вимогливість, цілеспрямованість та інше.

Вимоги до менеджерів у відношенні цих якостей неоднакові на різних рівнях управління. Наприклад, на вищих рівнях – на перше місце висуваються організаторські здібності, прагнення до перетворень, до нового [4, с. 117].

Серед морально-психологічних якостей найбільш важливими є високі життєві ідеали, чесність, об'єктивність, розсудлива воля, розвинуте почуття обов'язку, інтелігентність та інші.

У керівника повинна бути розвинута комунікативна здібність, яка знаходить свій прояв у налагодженні сприятливих взаємовідносин між працюючими. При цьому співпадіння комунікативних здібностей індивіда зі здібностями до лідерства є передумовою формування успішного менеджера.

Умовою ефективної діяльності керівника є добре розвинуте стратегічне мислення, вміння зазирнути на багато років вперед. Тому що постійне зосередження на сьогоденні веде до втрати перспективи, помітно знецінює роботу будь-якого керівника.

У керівника мусять бути розвинутими організаційні здібності, вміння згуртувати колектив, мобілізувавши його на виконання прийнятих рішень, досягнення поставлених цілей. Сукупність організаторських здібностей та вольових рис складає підприємливість особистості, а вольові риси у сполученні з низкою морально-психологічних якостей зумовлюють лідерські риси.

Окрім цього, на нашу думку навички адаптивного управління стають одними із вирішальних для сучасного менеджера.

Добра теоретична підготовка і досвід практичної роботи є передумовою того, щоб менеджер володів:

- 1) мистецтвом керівництва, навичками роботи з людьми;
- 2) політичною культурою;
- 3) системним підходом до роботи;
- 4) навичками адаптивного управління;
- 5) творчою уявою, сучасним економічним мисленням;
- 6) комп'ютерною грамотністю;
- 7) правильним стилем життя і роботи, культурою ділового спілкування;
- 8) іноземними мовами.

У зв'язку з цим розробляються загальні характеристики менеджера майбутнього, обґрунтовується роль професійного навчання у його формуванні. Зарубіжними експертами відмічено, що у перспективі основне завдання менеджера буде полягати у інтегруванні невизначеності у систему прогнозування, прийняття рішень, організаційну структуру, що потребує від менеджера здібності до адаптацій, інновацій та постійних змін.

Одним з можливих напрямів формування у менеджерів навичок адаптивного управління може виступати навчання у Центрі лідерства НТУ «ХП» на базі якого вже 3 роки проводяться заняття для керівних кадрів Харкова і області.

Як відомо, «тренінг» – поняття, що походить від англійського слова «train», яке перекладається, як виховувати або навчати. Це своєрідний метод або форма інтерактивного навчання, в ході якого формуються певні знання, вміння і навички, що допомагають в особистісному і професійному зростанні.

Таким чином, виходячи з вищевикладених тверджень можна відзначити, що пропонуваній тренінг «Від адаптивності менеджера-лідера до організації, що адаптується» передбачає формування навичок менеджера-лідера, пов'язаних з його здатністю адаптувати внутрішнє середовище організації (соціально-психологічний клімат, колектив, окремих співробітників тощо) до мінливих умов зовнішнього середовища.

Як відомо, під змінами і нововведеннями в організаційній поведінці розуміють процес оновлення (перетворення) організації, заснований на впровадженні інновацій в організаційні процеси.

Актуальність змін і нововведень обумовлена необхідністю адаптації організації до вимог зовнішнього і внутрішнього середовища, до оволодіння новими знаннями і технологіями, що особливо важливо, в умовах мінливих процесів в усіх сферах суспільного життя.

Обсяг знань, яким володіє людство, подвоюється приблизно кожні п'ять-сім років, відповідно до цього подвоюється і кількість нових ситуацій, що вимагають адекватного рішення. Це приводить до зростання важливості завдань управління щодо перетворень. Можливі незначні коригування основних параметрів організаційного середовища (структура, завдання, процеси, персонал та ін.) Рекомендується проводити зміни в організації регулярно, великі – з періодичністю один раз в чотири-п'ять років. Мета змін – здійснення прогресивних перетворень для приведення організації в високоефективний стан.

В таких умовах, актуальність пропонованого тренінгу є незаперечною, оскільки програма тренінгу передбачає розвиток навичок адаптивного управління у сучасного менеджера наступним чином:

Рисунок 1. Схема розвитку навичок адаптивного управління у сучасного менеджера в процесі тренінгового навчання

Причини організаційних змін і нововведень можуть бути економічними, ідеологічними, організаційними, інформаційними, кадровими тощо. Найбільш поширеними є зміна зовнішніх умов роботи (дії конкурентів), поява прогресивних технологій вирішення управлінських завдань (автоматизація та комп'ютеризація), бюрократизація апарату управління (збільшення управлінських витрат).

Таким чином, автори пропонують для формування навичок адаптивного управління у сучасного менеджера наступну структуру тренінгових циклів різних рівнів, що наведено нижче в таблиці.

Таблиця 2 – Програма тренінгу з формування навичок адаптивного управління у сучасного менеджера

п\п	Назва етапу тренінгу	Зміст тренінгу	Результат тренінгу
-----	----------------------	----------------	--------------------

1	Готовність до адаптивного управління лідера.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Визначення рівня готовності до саморозвитку у менеджера. ✓ Визначення рівня когнітивної, емоційної і комунікативної гнучкості. ✓ Формування готовності до адаптивного управління в умовах невизначеності. впровадження інновацій. 	Формування навичок адаптуватися в умовах невизначеності прийняття рішень у менеджера.
2	Від адаптивності менеджера-лідера до організації, що адаптується.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Визначення факторів неефективної робочої обстановки. ✓ Розвиток стресостійкості, як запорука успіху лідера. ✓ Формування умов ефективного адаптивного управління в організації. 	Формування навичок керівника-лідера, спрямованих на адаптацію внутрішнього середовища організації (соціально-психологічний клімат, колектив, окремих співробітників тощо) до мінливих умов зовнішнього середовища.
3	Адаптивна організація як результат успішної управлінської діяльності менеджера-лідера.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Визначення рівня розвитку готовності до управління змінами менеджера-лідера. ✓ Визначення рівня розвитку навичок тайм-менеджменту у менеджера-лідера. 	Формування навичок ефективного використання часу, навичок управління змінами, а також, готовності до успішної управлінської діяльності, як фактора організаційного

		✓ Формування уявлення про вплив успішності менеджера-лідера на успіх організації в цілому.	розвитку.
--	--	--	-----------

Таким чином, аналіз основних понять, пов'язаних із процесом формування навичок адаптивного управління у менеджерів під час освоєння тренінгової програми, виявлення їх взаємозв'язків і залежностей дав змогу уточнити понятійно-термінологічний апарат та використати означені положення під час формулювання поняття «готовність майбутніх менеджерів до адаптивного управління». При цьому готовність до адаптивного управління автори розуміють як здатність майбутнього менеджера бути суб'єктом своєї діяльності, який самостійно пристосовується до її змін, набуваючи необхідних для цього знань і вмінь; здатність приймати відповідні рішення у проблемних ситуаціях, планувати та здійснювати дії, адекватні конкретним обставинам, підвищувати рівень стресостійкості, а також забезпечувати самоконтроль, самоуправління і самовдосконалення в умовах нестачі часу .

Список літератури: 1. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Аль-берт, Ф. Хедоури. – М.: Депо, 1999. – 800 с. 2. Романовський О.Г. Бізнес-лідерство і когнітивні якості : навч. посібник / О.Г. Романовський. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. – 40 с. 3. Романовський О.Г. Моральні основи прийняття рішень майбутніми лідерами в сфері бізнесу / О.Г. Романовський, А.Є. Книш// International Scientific Journal of Universities and Leadership - К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. - №2. – С. 52-56. 4. Романовський О.Г. Лідерські якості в професійній діяльності: навч.посібник/О.Г. Романовський, С.М. Резнік, Т.В. Гура, Ю.І. Панфілов, Б.Р. Головешко, В.В. Бондаренко. – Харків.: НТУ «ХПІ», 2017.- 143 с. 5. Воробйова Є.В., Чеботарьов М.К. Формування готовності до адаптивного управління у майбутніх менеджерів в технічному виші в процесі професійної підготовки / Є.В. Воробйова, М.К. Чеботарьов // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2016. – №2. С.147-158.

Даниленко А.Ф., Дьяков А.Г., Иштван Е.А.

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА ПО ОВЛАДЕНИЮ НАВЫКАМИ ТЕМПЕРАТУРНЫХ ИЗМЕРЕНИЙ С ПРИМЕНЕНИЕМ СОВРЕМЕННОЙ ЭЛЕКТРОНИКИ ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Большое значение в подготовке студентов, которые специализируются на разработке новых пищевых технологий, уделяется изучению проблем теплотехники. Эта дисциплина является логическим продолжением разделов физики, которые изучают проблемы термодинамики и теплопередачи [1]. В курсе теплотехники студенты более предметно знакомятся с методами и методиками исследования пищевых продуктов с применением современных приборов и методик, используемых в теплотехнических измерениях. Подобная последовательность изучения курса теплотехники обусловлена тем, что тепловая обработка продуктов реализуется в подавляющем большинстве технологических процессов, реализуемых в пищевых технологиях. Изучение курса теплотехники методически базируется на лекционном материале, проведении лабораторных работ, которые дают студентам практические навыки для проведения теплотехнических измерений.

Традиционно в качестве датчиков температуры используют термометры сопротивления, полупроводниковые датчики температуры и термопары [2]. Термометры сопротивления, использующие свойство изменения удельного сопротивления в зависимости от температуры, как правило, имеют нелинейную характеристику и требуют для практического применения корректирующих таблиц. Полупроводниковые датчики, использующие эффект изменения падения напряжения на р-п переходе в зависимости от температуры, имеют в настоящий момент цифровые выходы в виде последовательного двоичного кода. Таким образом, они могут выдавать сигнал об измеряемой температуре в виде двоичной последовательности. Данную последовательность с помощью микроконтроллеров общего применения можно преобразовать в визуальный сигнал либо запомнить на каком-либо носителе. Термопары представляют собой наиболее широкий класс преобразователей температуры в э.д.с. и имеют наибольшее применение при проведении научно-исследовательских работ. Анализируя целесообразность применения рассмотренных

преобразователей температуры можно отметить достоинства и недостатки каждого из них. Термометры сопротивления, как правило, имеют значительные габариты, что в ряде случаев не позволяет их использовать для проведения измерений связанных с получением температурных профилей. Аналогичные недостатки присущи и полупроводниковым датчикам. Кроме того, эти датчики имеют ограниченный температурный диапазон измерения (например, для датчика DS18B20 это диапазон от 0°C до 150°C). Следует сказать, что в большинстве исследований по отработке пищевых технологий этого диапазона вполне достаточно. Достоинством полупроводниковых датчиков является простота сопряжения с ПК и встраивание в измерительную систему для повышения уровня автоматизации измерения и повышения эффективности работы исследователя.

Термопары на настоящий момент являются малогабаритными и, следовательно, наиболее быстродействующими преобразователями температуры. Они имеют определенную классификацию, которая определяет температурный диапазон их применения и снабжены таблицами соответствия температуры и значения э.д.с. Учитывая большой диапазон измерения температур им присуща нелинейность в показаниях. Одним из основных недостатков термопар является их малая величина э.д.с., что приводит к ошибочным показаниям из-за воздействия внешних помех. Особенно это касается проведения измерений в производственных условиях, где влияние помех может существенно исказить результат измерения. Поэтому при использовании термопар необходимо применение специализированных предварительных усилителей, которые не только могут ослабить воздействие синфазных помех, но могут скорректировать нелинейность значений измеряемых температур.

Для развития навыков применения современных подходов при измерении теплофизических величин и формирования у студентов более глубокого понимания принципов действия измерительных систем при изучении соответствующего курса методически рекомендуется использовать следующие «структурные схемы измерений»:

1) Термопара, операционный усилитель общего применения, который позволяют усиливать входной сигнал до величины необходимой для оцифровки сигнала, 10-16 битный аналогово-цифровой преобразователь (АЦП) и устройство фиксации, вывода и хранения полученных экспериментальных данных.

2) Комбинированное устройство, содержащее операционный усилитель, 12 битный АЦП, диод измеряющий температуру

окружающей среды, реализованное на базе модуля с микросхемой MAX6675 [3].

Предложенные схемы могут быть использованы, как для измерения с помощью отдельной термопары, так и группы термопар, необходимых для получения температурных полей. В случае применения групп термопар для удешевления стоимости измерительных систем рекомендуется применение аналоговых коммутаторов дифференциального подключения ADG-409 либо с общей землей ADG-408.

Управление процессом измерений, обработкой результатов и их визуализация проводится с применением микроконтроллеров ATmega2560 [4], STM32, ESP8826, которые наравне с простотой в применении обладают техническим потенциалом с возможностью изучения применения различных алгоритмов обработки данных.

Для визуализации результатов измерения температуры рекомендуется вывод данных на ПК с использованием языка Processing либо с применением LCD дисплеев (рис. 1):

Рисунок 1 Пример: вывод данных на LCD дисплей с одной и группы 8-ми термопар

Для формирования умений и навыков работы с измерительной аппаратурой в рамках лабораторных занятий, студенты должны иметь возможность изучать влияние периодов опроса датчиков на точность измерений, включая различный характер воздействия импульсных помех и монотонно меняющихся. Это дает возможность развития умений и навыков принятия практических решений в реальных условиях производства.

Для закрепления навыков измерения предлагается при проведении лабораторных занятий с использованием разработанных средств студентам изменять схемотехнические решения, согласно методическим указаниям по данным лабораторным работам. Благодаря возможности динамически изменять код программы в процессе выполнения работы, студенты могут изучать влияние алгоритмов обработки информации, а также длительности циклов измерения.

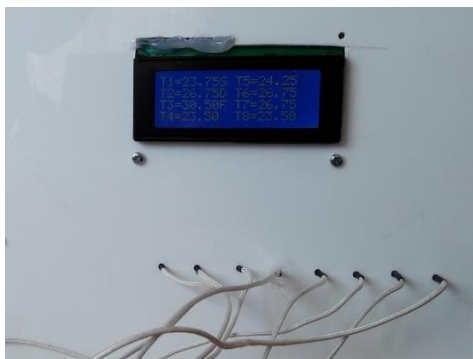

Рисунок 2 – Внешний вид установки, позволяющей измерять температурные поля на 8 термопар, с автоматическим выводом на дисплей и сохранением на SD карту

Обмен данными микроконтроллера с модулем MAX6676 реализуется по SPI протоколу. Информация об измеряемой температуре выводится на малогабаритный дисплей, фиксируется на SD карту и студентами в отчете о лабораторной работе. Блок-схема измерительного устройства и пример вывода информации на экран приведено на рис. 3. На рисунке 3 приняты следующие обозначения: ADG-409 – аналоговый коммутатор в режиме дифференциального подключения, ОУ – операционный усилитель, АЦП – аналогово-цифровой преобразователь, МК – микроконтроллер, подающий управляющий сигнал на коммутатор.

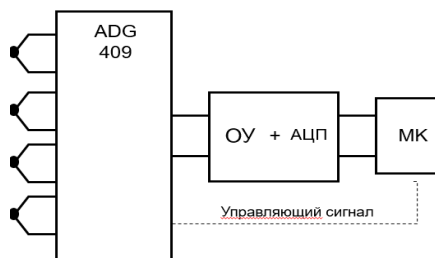

Рисунок 3 – Пример блок схемы измерительного устройства

При выполнении лабораторных работ студенты могут путем соответствующих коммутаций выбрать режим поочередного вывода информации на дисплей или задать определенную комбинацию подключения термпар и оценить динамические свойства системы измерения температуры.

Предложенный подход обучения студентов навыкам работы при проведении теплотехнических измерений дает возможность им ознакомиться с современными подходами построения измерительных систем на основе компьютерных технологий, овладеть основными методиками, которые применяются при теплофизических характеристиках продуктов питания, получить представления о современных комплексах технических средств, которые находят применение при проведении исследования характеристик продукта в процессе изготовления.

Таким образом, студенты знакомятся с принципами современных теплофизических измерений. В рамках лабораторных занятий студенты знакомятся с современными техническими возможностями для изучения влияния технологических факторов на формирование качественных показателей пищевых продуктов. Это дает возможность

формировать современных специалистов, способных внедрить системный подход в пищевые технологии с целью получения продуктов с наперед заданными технологическими свойствами.

Список литературы: 1. Лыков А.В. Теплообмен. Справочник. – М.: Энергия, 1972. – 600 с. 2. Олсон Г., Пиани Д. Цифровые системы автоматизации процесса управления. – СПб.: Невский диалект, 2002. – 254 с. 3. Официальный веб сайт компании максима интегрированная [Электронный ресурс] / Official web site Maxim Integrated. – Электрон. дан. – Режим доступа: <https://www.maximintegrated.com/en.html>. 4. Официальный веб сайт компании Arduino CC [Электронный ресурс] / Official web site Arduino CC. – Электрон. дан. – Режим доступа: <https://www.arduino.cc/en/Main/Software>

*Книш А.С.,
НТУ «ХПИ»*

КОУЧИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Анотація. Статтю присвячено вивченню можливостей коучингу в процесі трансформації сучасної системи вищої освіти з урахуванням вимог часу. Аналізуються можливості моделі GROW для мотивування студентів та формування у них особистісних стимулів до оволодіння навчальними предметами. Розглядаються базові компетентності коуча та вивчаються можливості їх використання у просторі вищої освіти.

Ключові слова: коучинг, вища освіта, мотивація, партнерський підхід.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти знаходиться у стані постійного пошуку оптимальних шляхів вдосконалення та синхронізації з вимогами сучасного світу. На перетворення у вищій школі впливають і національні реформи, і ті зміни, що відбуваються у сфері технологій та набули шаленого темпу в останні роки. Ще десять років тому викладач був провідником цінної професійно важливої інформації, яку студенти не могли отримати іншим шляхом, поза стінами вишу. Сьогодні чисельні інтернет-платформи масових відкритих онлайн курсів (МООС) таких як Stanford Online, Coursera, EdX, Peer to Peer University пропонують інформацію в цікавих та наочних форматах, доступну 24 години на добу. У цьому світлі викладачі вітчизняних вишів мають запропонувати

дещо більше ніж просто сучасну інформацію. Вони мають демонструвати підходи до навчання, що будуть буквально залучати студента в процес обміну думками, мислення, пошуку істини, які б викликали більше цікавості та приносили більше користі ніж простий перегляд відео-лекцій.

У цьому світлі ми вважаємо, що найбільш природнім шляхом перетворення традиційних форм аудиторної роботи в більш сучасні є застосування коучингового підходу в освіті. Коучинг, що виник наприкінці минулого століття як підхід до розвитку навичок спортсменів-любителів був дуже швидко запозичений управлінцями та психологами для покращення організаційної роботи та роботи з клієнтами відповідно. Коучинговий підхід центрується на суб'єкті процесу навчання і дає викладачу конкретні інструменти роботи, що дозволяють перетворити звичайний процес засвоєння лекційного матеріалу на яскраву інтелектуальну подорож.

Метою статті є аналіз можливостей коучингових принципів та технологій (активне слухання, зворотній зв'язок, постановка мети, коучингові питання) у вищій освіті.

Виклад основного матеріалу. Серед основних проблем у взаємодії майбутніх фахівців з викладачами вишів можна виділити такі основні:

- низька цінність курсу (студенти вважають, що запропонований адміністрацією факультету курс, що є обов'язковим у навчальній програмі, не буде потрібним їм у майбутньому професійному житті);
- відсутність віри в адекватне заохочення (сприйняття курсу як занадто важкого для засвоєння);
- невдоволеність соціально-психологічним кліматом (відсутність психологічної підтримки з боку викладача);
- відволікання на інші види діяльності.

Названі фактори призводять до стрімкого падіння мотивації навчання у майбутніх фахівців та зниження їх навчальної успішності, що впливає і на їх здатність оволодіння окремими курсами, і на засвоєння навчальної програми взагалі. На наш погляд, всі ці проблеми можна подолати через застосування коучингового підходу.

Єдиного визначення коучингу не існує, але в найбільш загальному вигляді його можна визначити як систему супроводу навчання, що спрямована на життєві трансформації та досягнення цілей. Коуча не можна назвати ні тренером, ні психотерапевтом, ні тьютером, ні вчителем. Це людина, що допомагає суб'єкту навчання розкрити свій потенціал та через це розкриття досягти найбільшого

успіху у прагненні до мети. Таким чином, викладач-коуч має відійти від експертної позиції і спробувати стати партнером студентів, який не вказує що і як треба знати, а навпаки подорожує разом зі студентом до нових цікавих відкриттів.

М. Аткинсон підкреслює, що коучинг ґрунтується на таких принципах: 1) з усіма людьми все добре (тобто кожен студент хоче отримати якісні знання, щоб стати фахівцем у своїй справі); 2) у кожної людини є необхідні ресурси для досягнення мети (тобто у кожного студента є достатньо ресурсів, знань, часу та натхнення для оволодіння курсом); 3) кожна людина робить найкращий для себе вибір (для найбільш ефективного засвоєння курсу необхідно дозволити студентіві обрати оптимальні шляхи та методи навчання); 4) в основі будь-якої дії лежать позитивні наміри (пропускаючи заняття студенти не намагаються образити викладача); 5) зміни не тільки можливі, але й не відворотні (яким би не було ставлення студента до навчального курсу на початку занять, воно обов'язково зміниться наприкінці, особливо, якщо викладач докладе до цього зусиль) [1].

Згідно поглядів Дж. Стар у процесі навчання студент, що оволодіває новим курсом, має пройти через 4 стадії: 1) стадія неусвідомлюваної некомпетентності; 2) стадія усвідомлюваної некомпетентності; 3) стадія усвідомлюваної компетентності; 4) стадія неусвідомлюваної компетентності [5]. М. Аткинсон та Ч. Рей також називають ці стадії «шляхом набуття майстерності» [2]. Для того, щоб від повного новачка у якійсь справі вирости до майстра обов'язково необхідно пройти через всі чотири стадії.

Процес оволодіння новими знаннями, вміннями та навичками не можливо розпочати, якщо студенти не розуміють глибини своєї некомпетентності. Для того, щоб вони перейшли від першого рівня розвитку майстерності до другого викладачу необхідно організувати такі заходи, що дозволили б їм зрозуміти обмеженість власних компетентностей та сприяли б формуванню мотивації до оволодіння новими знаннями. Найкращим шляхом вирішення такої задачі є застосування методу кейс-стаді, під час аналізу якого студенти усвідомлюють обмеженість власних знань. Також на цьому етапі можна використовувати практичні вправи, аналіз відео, опитування.

На стадії усвідомлюваної некомпетентності студент розуміє обмеженість власних можливостей і це пробуджує у нього бажання таку обмеженість подолати. Для того, щоб студент міг перейти до наступного рівня майстерності важливо використовувати широкий спектр засобів навчання: лекції, практичне відпрацювання навичок, розігрування, моделювання тощо. Важливо, щоб теоретичний

матеріал, який надається на цій стадії був підкріплений практичними прикладами.

На стадії усвідомлюваної компетентності студент оволодіває потрібними знаннями, уміннями, навичками та компетентностями, але при їх використанні йому необхідно прикладати свідомі зусилля з актуалізації отриманих у процесі знань. Цей рівень майстерності характеризується відсутністю автоматичних та природних умінь. Для того, щоб студент міг опинитися на самій вершині майстерності важливо використовувати саме ті засоби і техніки, що пропонує коучинг.

Т. Голві серед основних компетентностей коуча виділяє: уміння слухати, уміння давати зворотній зв'язок, уміння ставити мету, уміння задавати питання, що стимулюють думки та почуття [3]. Перелічені компетентності навряд чи можна назвати класичними стосовно викладачів вищої школи. Викладачі скоріше говорять, ніж слухають, в якості зворотного зв'язку оцінюють знання студентів, задають питання у ході опитування, а не для стимулювання думок та почуттів. Все це призводить до формалізації процесу спілкування між викладачем та студентом, та породжує зниження інтересу та демотивацію майбутніх фахівців під час вивчення нового предмету.

Використання ж прийомів коучингу дозволяє реалізовувати у процесі навчання принципи моделі GROW, що була розроблена засновниками коучингового підходу Г. Александром, А. Файном, Дж. Уйтмором [6]. Згідно цієї моделі для досягнення будь-якої мети (в тому числі і в навчанні) людина має сформулювати чітку мету (goal), оцінити свої можливості на даний період часу (reality), розглянути всі можливі варіанти для досягнення мети (options), почати рух до досягнення (way forward). Таким чином, відповідальність за успіх у навчанні лежить у першу чергу на самому студентові, а не на викладачеві. Але для того, щоб процес руху студента до оволодіння новими знаннями, уміннями, навичками та компетентностями розпочався викладач має створити у своїй аудиторії унікальний коучинговий простір, який буде стимулювати виникнення свідомості та відповідальності за власний професійний розвиток у студента.

По-перше, викладачі мають навчитися слухати думки студентів. Розмірковуючи над можливостями вирішення певної теоретичної або практичної задачі студенти яскраво демонструють свої знання, уявлення, та дають можливість викладачеві усвідомити, які у цих знаннях є недоліки та корегувати лекційний курс так, щоб вони могли ці недоліки виправити.

По-друге, викладачі мають навчитися давати позитивний зворотний зв'язок, що є набагато більшим за просте оцінювання. Якісний зворотний зв'язок має мотивувати студента, вказувати на зони потенційного розвитку, змушувати замислюватися над власними можливостями. Навіть ставлячи студенту незадовільну оцінку, викладач може супроводити її позитивним зворотним зв'язком, який би вказував на можливості і сильні сторони студента та стимулював його до подальшої праці над своїми знаннями та вміннями. Щоб зворотний зв'язок був успішним М. Дауні радить завжди керуватися позитивною метою при його наданні, обирати позитивні формулювання, обов'язково супроводжувати критику словами заохочення, ділитися власними почуттями та спиратися на об'єктивні дані при наданні критичного зауваження [4].

По-третє, викладачам потрібно навчитися самим та привчити студентів до постановки мети, що змушувала б рухатися уперед. Найбільш поширеними при оцінці правильності формулювання мети є критерії SMART, авторство яких приписують П. Друкеру та Дж. Дорану. Згідно цих принципів якісна мета має бути конкретною, вимірюваною, досяжною, реалістичною та обмеженою у часі. Починаючи будь-який курс викладач має замислюватися над тим, яких саме результатів він хоче досягти. Скільки студентів мають засвоїти курс на «відмінно» та «добре»? Якої відвідуваності занять він хоче досягти? Які нові теми випробувати? У той же самий час, викладач має стимулювати студентів до постановки власних навчальних цілей. Що нового вони хотіли б дізнатися? Скільки часу готові витратити на засвоєння нового курсу? Як засвоєння курсу вплине на розвиток їхніх професійних компетентностей? Відповіді на всі ці запитання можуть зробити персональні цілі студентів більш конкретними та пов'язаними з їх особистісним та професійним розвитком.

По-четверте, викладачі мають навчитися ставити такі питання, які б стимулювали студентів до вираження власних міркувань та почуттів. Запитання – це основний інструмент коуча. І як не дивно, це також один з основних інструментів викладачів. Але викладачі зазвичай задають питання, які спрямовані на перевірку знань. В той же самий час, відкриті питання, що спрямовані на розмірковування, дозволять студентам усвідомити межі власної компетентності та можуть виступати засобом формування мотивації. Питання спрямовані на почуття дозволяють проаналізувати ставлення студента до курсу та зробити значення засвоєння курсу більш особистим.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Сучасна система вищої освіти знаходиться під тиском технологій та

надшвидких змін суспільного життя. В цьому світлі особливого значення набувають більш гнучкі підходи до роботи зі студентами, до яких можна віднести й коучинговий підхід.

Коучинговий підхід у навчальній аудиторії можна використовувати через введення принципів моделі коучингу GROW, що спрямована на формулювання та досягнення кожним студентом персональних цілей під час навчання. Для реалізації цього підходу викладачам варто розвивати навички слухання, постановки питань, постановки мети та організації позитивного зворотного зв'язку.

Ідея використання коучингу в навчальному процесі не є новою. І вже є багато успішних історій використання коучингу для реорганізації роботи середніх шкіл. На нашу думку, подібні зміни потрібні й доцільні у вищій школі. Вважаємо необхідним подальше дослідження впливу окремих коучингових технологій на професійний розвиток майбутніх фахівців у вищій школі.

Список літератури: 1. Аткинсон М. Жизнь в потоке: Коучинг / М.Аткинсон; пер. с англ. — М.: Альпина Паблишер, 2013. — 330 с. 2. Аткинсон Мэрилин. Мастерство жизни. Внутренняя динамика развития / Мэрилин Аткинсон, Рае Т. Чойс. — М.: Альпина Паблишер, 2015. - 214 с. 3. Голви Т. Работа как внутренняя игра / Тимоти У. Голви. — 2-е изд. — М.: Альпина Паблишер, 2010. — 263 с. 4. Дауни М. Эффективный коучинг: Уроки коуча коучей / Майлз Дауни. — М.: Добрая Книга, 2007. — 288 с. 5. Стар Дж. Полное руководство по принципам, методам и навыкам персонального коучинга / Джули Стар. — М.: Претекст, 2016. — 380 с. 6. Уитмор Дж. Коучинг высокой эффективности / Джон Уитмор. — М.: Международная академия корпоративного управления и бизнеса, 2005. — 168 с.

*Комишан А.І., Панфілов Ю.І.,
НТУ «ХПИ»*

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ ТА КУРСАНТІВ

Анотація. Автори статті, розглядають педагогічну діагностику, як обов'язковий компонент освітнього процесу, виділяють її ключовий компонент – «педагогічний контроль» навчальної діяльності студентів та курсантів. У статті наведені результати дослідження ролі педагогічного

контролю в забезпеченні якості підготовки майбутніх фахівців з вищою (вищою військовою) освітою. Визначені завдання, функції та види педагогічного контролю в умовах кредитно-модульної системи організації освітнього процесу.

Ключові слова: педагогічна діагностика; педагогічний контроль; функції педагогічного контролю; принципи педагогічного контролю; види педагогічного контролю; контрольно-проектувальна діяльність; контрольно-виконавська діяльність; контрольно-аналітична діяльність.

Діагностика якості підготовки майбутніх фахівців з вищою (вищою військовою) освітою є обов'язковим компонентом освітнього процесу, за допомогою якого визначаються досягнення поставлених цілей (стратегічних, тактичних, оперативних). Крім цього вона виступає як актуальна наукова проблема виходячи зі змін, що відбуваються як у вищій школі так і вищій військовій школі України та, насамперед, в організації освітнього процесу, в контексті європейської інтеграції.

Ключовим компонентом педагогічної діагностики є контроль, сутність якого зводиться до виявлення, вимірювання та оцінки знань, умінь та навичок студентів та курсантів на різних етапах засвоєння змісту навчальних дисциплін та виконання різних навчальних заходів передбачених навчальним планом (курсів роботи або проекти, практики, стажування тощо).

Педагогічний контроль як ключову складову педагогічної діагностики розглядають в широкому і вузькому плані. У першому випадку під педагогічним контролем мається на увазі система науково обгрунтованої перевірки результатів освіти, навчання та виховання [6, С. 140], у другому – він означає виявлення, вимір, оцінку знань, умінь та навичок [3; 5; 9; 10; 12]. Отже, він має знаходитися в поєднанні зі всіма компонентами освітнього процесу як вищого навчального закладу так і вищого військового навчального закладу (ВНЗ, ВВНЗ) та сприяти його вдосконаленню.

Педагогічний контроль, як зазначив відомий український вчений В. Сухомлинський, необхідно підпорядковувати головній меті – поглибленню, закріпленню і розвитку знань, умінь та навичок.

Різним питанням контролю завжди приділялася велика увага вченими-педагогами, психологами, практиками, а проблема контролю якості засвоєння навчального матеріалу курсантами в цілому була і залишається однією з центральних проблем сучасної вищої освіти, особливо в умовах кредитно-модульної системи організації освітнього процесу.

У численних дослідженнях, присвячених методам і формам контролю (Ю. Бабанського, М. Зарецького, Т. Ільїної, В. Полонського та

ін.), рівнями засвоєння навчальної інформації (Н. Кузьміної, І. Лернера, М. Скаткіна та ін.), також розглядаються окремі аспекти проблеми. Системно ж розглядали цю проблему та досліджували одиниці, серед яких В. Беспалько.

Згідно [2, С. 12] «під педагогічним контролем сучасні педагоги розуміють сукупність дій, що дозволяють виявити якісно-кількісні характеристики результатів навчання, оцінити, яка частина програмного навчального матеріалу, запланованих знань, умінь і навичок освоєна тими, кого навчають. Такі оцінки повинні характеризувати ступінь досягнення мети навчання з трьох основних точок зору: обсягу набутих знань, рівня їх засвоєння (ступінь розуміння, міцність засвоєння) та умінь застосовувати їх на практиці».

Більшість педагогів, таких, наприклад, як А. Алексюк, С. Гончаренко, К. Інгенкамп, Ч. Куписевич, В. Оконь, І. Підласий підкреслюють особливу значимість контролю та оцінки для здійснення освітнього процесу в сучасних умовах.

Відомий педагог І. Харламов [13, С. 197-198] виділяє контроль в окрему групу методів навчання і визначає їх як методи перевірки та оцінки знань, умінь і навичок. Тому існує кілька причин: по-перше, визнання їх як важливої ланки дидактичного процесу, по-друге, вони дають можливість об'єктивно оцінити його результати, і, по-третє, своєчасно вносити до нього необхідні корективи.

Необхідність контролю навчальної діяльності студентів та курсантів і оцінки їх знань має об'єктивний характер. І тут діє закономірний зв'язок у ланцюгу: мета навчання – процес – результат – наступна мета. Але для того, щоб педагогічно грамотно визначити мету, як підкреслює С. Вітвицька [4, С. 132], необхідно точно знати, що вже досягнуто в результаті навчання.

В умовах кредитно-модульної системи організації освітнього процесу (КМСОНП) контрольні навчальні заходи, що проводяться науково-педагогічними працівниками (НПП) ВНЗ та ВВНЗ, на нашу думку, передбачають вирішення низки завдань:

- на початку вивчення будь-якої навчальної дисципліни перевірити рівень знань студентами (курсантами) ключових змістовних модулів тих навчальних дисциплін, які забезпечують засвоєння даної дисципліни у відповідності зі структурно-логічною схемою її вивчення;
- перевірити й оцінити підготовленість студентів (курсантів) до кожного навчального заняття та якість засвоєння ними навчального матеріалу, що вивчався на занятті;

- перевірити розуміння курсантами змістовно-логічних зв'язків елементів певного змістовного модуля з іншими змістовними модулями навчальної дисципліни;
- перевірити рівень розуміння кожним студентом (курсантом) ролі й місця навчальної дисципліни в системі підготовки його за фахом;
- перевірити розуміння змістовно-логічних зв'язків навчальної дисципліни з раніше засвоєними навчальними дисциплінами, що її забезпечують;
- перевірити й оцінити якість засвоєння студентами (курсантами) кожної теми і кожного змістовного модуля навчальної дисципліни;
- виявити рівень умінь студентів (курсантів) вирішувати практичні завдання на основі теоретичних положень навчальної дисципліни;
- перевірити та оцінити отримані студентами (курсантами) знання, уміння та ступінь оволодіння ними практичних навичок, а також розвиток теоретичного мислення в обсязі вимог програми навчальної дисципліни;
- здійснення НПП самоаналізу за результатами контролю якості засвоєння студентами (курсантами) змісту навчальної дисципліни;
- використання НПП результатів контролю якості засвоєння студентами (курсантами) навчальної дисципліни для надання їм допомоги та проведення виховної роботи з ними.

Виходячи з вищезазначених завдань основними функціями педагогічного контролю в умовах КМСООП є: *освітня, контролююча, діагностично-корекційна, управлінська, виховна, розвиваюча, прогностично-методична*. Сутність функцій педагогічного контролю у вищій військовій школі наведена у табл. 1.

На основі аналізу праць В. Алексюка [1], С. Вітвицької [4], О. Коваленко [7], В. Лозової [8], І. Підласого [11], Н. Тализіної [12], Д. Чернілевського [14], В. Якунін [15], основними принципами організації та проведення контрольних навчальних заходів з тими, хто навчається у вищій школі є: *систематичність, індивідуальний характер, різноманітність контролю, всебічність, об'єктивність, диференційований підхід, гласність, єдність вимог, доброзичливість*. Сутність принципів педагогічного контролю у ВНЗ та ВВНЗ наведено у табл. 2.

Таблиця 1 – Сутність функцій педагогічного контролю у ВНЗ та ВВНЗ

Найменування функцій	Сутність функцій
Освітня	сприяння поглибленню, розширенню і

	вдосконаленню знань студентів (курсантів), уточненню та систематизації навчального матеріалу з дисципліни, а також оволодінню умінням та навичками, їх систематизації, узагальненню та закріпленню
Контролююча	визначення рівня знань, умінь і навичок студентів (курсантів) та підготовленості їх до засвоєння нового матеріалу з виставленням оцінок за певною шкалою оцінювання
Діагностично-корекційна	виявлення знань, умінь та навичок, утруднень, недоліків, неуспішності, а також зворотного зв'язку в різновидах: «студент (курсант) – НПП», «студент (курсант) – студент (курсант)»
Управлінська	забезпечення цілеспрямованості у навчанні. Контроль повинен бути спрямований на визначення конкретного рівня успішності та засвоєння студентами (курсантами) професійних знань, умінь та навичок, а також надавати можливість НПП своєчасно прийняти необхідні заходи щодо: попередження негативних явищ у дидактичному процесі, подолання та усуненню недоліків у ньому, внесенню своєчасних коректив та доповнень
Виховна	виховання у студентів (курсантів) особистої дисциплінованості, відповідальності, активності, а також формування самостійності, розвитку волі та характеру, мотивації до навчально-пізнавальної діяльності
Розвивальна	сприяння розвитку психічних процесів особистості студентів (курсантів) – уваги, пам'яті, мислення, інтересів, пізнавальної активності, мовленнєвої культури
Стимулюючо-мотиваційна	стимулювання студентів (курсантів) до покращення навчальної діяльності, розвитку особистої відповідальності, формування мотивів до навчання
Прогностично-методична	стосується як НПП, який отримує дані для оцінки своєї праці, результатів запровадження своєї методики викладання, шляхів подальшого вдосконалення навчання, так і студентів (курсантів), оскільки допомагає їм прогнозувати свою навчальну та наукову роботу

Виходячи з вищевикладених принципів організації та проведення контролю, визначаються його конкретні види. Так, в умовах кредитно-модульної системи організації освітнього процесу у ВНЗ основними видами контролю навчальної діяльності студентів (курсантів) є: *вхідний контроль, поточний контроль, модульний контроль, семестровий контроль, державна атестація.*

Вхідний контроль має проводитись з метою визначення ступеня готовності студентів (курсантів) до засвоєння змісту навчальної дисципліни. Він здійснюється на початку засвоєння студентами (курсантами) кожної нової навчальної дисципліни з метою виявлення у них базового рівня знань та їхньої готовності до сприйняття нової інформації, а також для визначення питань, що потребують уточнення та повторення. Методичними документами для планування заходів вхідного контролю є структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни, в якій відображені логічні зв'язки її змістовних модулів зі змістовними модулями дисциплін, що забезпечують, а також тематичний план вивчення навчальної дисципліни.

Таблиця 2 – Сутність принципів педагогічного контролю у ВНЗ та ВНЗ

Найменування принципу	Сутність принципу
Систематичність	Контроль має бути організованим за чітким планом і спиратися на певну обґрунтовану систему та проводитися методично у суворій послідовності, а також регулярно
Індивідуальний характер	Робота НПП з кожним студентом (курсантом), враховуючи його індивідуальні особливості
Різноманітність	Використання в процесі засвоєння змісту навчання студентами (курсантами) комплексу різних видів, методів та форм контролю
Всебічність	Охоплення всіх аспектів організації та забезпечення дидактичного процесу, глибину, міцність, дієвість і гнучкість
Об'єктивність	Неупередженість контролю, відповідність його об'єктивній дійсності організації та проведення дидактичного процесу у ВНЗ та ВНЗ
Диференційований підхід	Здійснення оцінки успішності студентів (курсантів) на основі різнорівневого підходу

Гласність	Своєчасність доведення результатів контролю до відома студентів (курсантів)
Єдність вимог	Урахування кафедрами й НПП діючих загальнодержавних стандартів щодо контролю знань, умінь та навичок студентів (курсантів)
Доброзичливість	Проявлення доброзичливого відношення до студентів (курсантів) у процесі контролю з боку НПП, які здійснюють контроль

Вхідний контроль знань студентів (курсантів) передбачає вирішення наступних основних завдань:

- перевірку рівня знань студентів (курсантів) на початку вивчення конкретної дисципліни з найбільш важливих для неї змістовних модулів раніше вивчених дисциплін;
- як і будь-який інший контроль, поширення методів та інструментарію вимірювання якості результатів учіння та навчання;
- виявлення недоліків навчання та своєчасне корегування знань та умінь студентів (курсантів) з деяких модулів раніше вивчених навчальних дисциплін;
- адаптацію процесу викладання поточної дисципліни для своєчасного покращення якості навчання з урахуванням вхідних даних;
- створення прогностичних моделей подальшого удосконалення процесу навчання, спрямованих на підвищення якості знань, умінь та навичок студентів (курсантів).

Поточний контроль призначений для безперервного спостереження за рівнем засвоєння знань та умінь студентів (курсантів) у процесі вивчення будь-якої навчальної дисципліни, забезпечує можливість діагностування засвоєння окремих елементів навчальної програми та виявлення динаміки дидактичного процесу. Поточний контроль носить оперативний характер і може бути різноманітним за формами. Він мотивує учіння в результаті здійснення диференційованого підходу до студентів (курсантів), виявляє ступінь засвоєння навчального матеріалу, уміння застосовувати знання під час вирішення різного роду завдань. Поточний контроль дозволяє реалізувати всі функції педагогічного контролю.

Поточний контроль може здійснюватись у формі усного опитування або письмового експрес-контролю (летючки) під час проведення занять, виступів студентів (курсантів) під час обговорення питань на семінарських заняттях, а також у формі комп'ютерного тестування.

Запитання, завдання та тести для поточного контролю знань, умінь і навичок студентів (курсантів) та їх оцінювання мають розроблятися НПП, які проводять практичні види навчальних занять під керівництвом лектора потоку. Перелік цих запитань, завдань і тестів має бути одним й тим самим для всіх груп студентів (курсантів), які вивчають відповідну навчальну дисципліну. Оцінки за результатами поточного та модульного контролів доцільно доводити до студентів (курсантів) до початку наступного навчального заняття з навчальної дисципліни згідно з порядком встановленому у певному ВНЗ.

Особлива роль поточного контролю належить виявленню підготовленості студентів (курсантів) до виконання завдань на всіх видах практичних занять та оцінюванню якості виконання цих завдань.

На основі отриманої інформації за результатами поточного контролю проводиться необхідне коригування навчальної діяльності студентів (курсантів), яке особливо важливе для стимулювання їх до систематичної навчальної праці, систематичного та своєчасного виконання індивідуальних завдань.

Поточний контроль має два різновиди: *контроль, що передбачає перевірку знань, умінь та навичок студентів (курсантів) без оцінювання та контроль, що передбачає перевірку знань, умінь та навичок студентів (курсантів) з оцінюванням.*

Поточний контроль, що передбачає перевірку знань, умінь та навичок студентів (курсантів) без оцінювання, призначений для активізації студентів (курсантів) на початку заняття, після розгляду (вивчення, відпрацювання) кожного навчального питання навчального заняття, наприкінці заняття та в інших випадках, коли НПП необхідно активізувати студентів (курсантів) або з'ясувати правильність розуміння курсантами сутності змісту навчання, що розглядається.

Поточний контроль, що передбачає перевірку знань, умінь та навичок студентів (курсантів) з оцінюванням, визначається у робочій програмі навчальної дисципліни та в методиці проведення навчального заняття. При цьому контролі кожен студент (курсант) навчальної групи отримує свою індивідуальну оцінку.

Таким чином, поточний контроль проводиться за допомогою систематичного і планомірного спостереження НПП за навчальною діяльністю студентської (курсантської) групи в цілому та кожного студента (курсанта) окремо, перевірки знань, умінь та навичок, придбаних студентами (курсантами) під час вивчення нового матеріалу, його повторення, закріплення та практичного застосування.

Модульний контроль – це контроль знань, умінь та навичок студента (курсанта), що проводиться після вивчення логічно завершеної частини програми дисципліни, як правило, після вивчення змістовного модуля.

Модульний контроль може проводитись у формі контрольної роботи, тестування, виконання контрольних завдань тощо. Результати модульного контролю враховуються при рейтингуванні курсантів за результатами їхньої навчальної діяльності.

Запитання, завдання та тести для модульного контролю знань, умінь і навичок студентів (курсантів) та їх оцінювання мають розроблятися НПП аналогічно, як і для поточного контролю.

Терміни проведення модульних контролів, що відображені в тематичному плані робочої програми навчальної дисципліни з кожного змістовного модуля і з кожного блоку змістовних модулів, мають бути відображені у розкладі навчальних занять та графіках самостійної роботи курсантів. Запитання, завдання та тести модульного контролю мають носити системний характер в обсязі конкретного змістовного модуля (блоку змістовних модулів). Зі змістовних модулів, що мають невеликий обсяг, а також при наявності системи добре відпрацьованих тестів модульні контролі можуть проводитись за рахунок часу, відведеного робочою програмою навчальної дисципліни на проведення навчальних занять.

Семестровий контроль забезпечує оцінку результатів навчання кожного студента (курсанта) на проміжних або заключному етапах їхнього навчання. Він проводиться згідно з навчальним планом у вигляді екзамену або заліку у термін, встановлений графіком освітнього процесу та в обсязі навчального матеріалу, виділеного робочою програмою навчальної дисципліни.

Семестровий контроль може проводитись у таких формах як усна, письмова, комбінована, тестування тощо. Зміст і структура контрольних завдань екзаменаційних (залікових) білетів та критерії оцінювання визначаються рішенням відповідної кафедри.

Проведення екзаменів (заліків) має на меті:

- оцінити (за встановленою системою оцінювання) рівень засвоєння студентами (курсантами) змісту навчальної дисципліни у відповідності з вимогами робочої програми навчальної дисципліни;
- встановити рівень розуміння кожним студентом (курсантом) ролі і місця навчальної дисципліни у відповідності зі структурно-логічною схемою підготовки за спеціальністю;
- оцінити уміння студента (курсанта) щодо застосування теорії на практиці згідно з цільовою настановою навчальної дисципліни;

- оцінити логіку, структуру і стиль відповідей та вміння відстоювати науково-технічні (науково-педагогічні) положення, що впливають зі змісту навчальної дисципліни;

- виявити упущення в організації освітнього процесу з навчальної дисципліни, її науковому змісті, методиці викладання з метою подальшого підвищення якості підготовки студентів.

Науково-педагогічні працівники, які проводять заняття у певній навчальній групі, за погодженням окремо з кожним студентом (курсантом) групи можуть звільняти їх від складання екзамену або заліку за умови, якщо останні протягом семестру набрали певну кількість балів, виконали при цьому всі основні вимоги робочої програми навчальної дисципліни і склали залік з курсової роботи (проєкту) даної дисципліни, якщо вони передбачені навчальним планом у поточному семестрі. У цьому випадку таким студентам (курсантам) бали виставляються за результатами поточного контролю. На нашу думку, це питання має бути вирішеним вченою радою і чітко визначеним в Положенні певного ВНЗ чи ВВНЗ про організацію освітнього процесу.

Екзамен (залік) з дисципліни може проводитись:

- усно, у формі відповіді на запитання;
- усно, у формі діалогу, співбесіди;
- у формі письмової контрольної роботи;
- за тестовою формою;
- за комбінованою формою;
- з використанням технічних засобів контролю.

Незалежно від форми проведення екзамену, він має містити питання як теоретичного, так і практичного характеру.

Кожна форма екзамену має свої переваги та недоліки. Її вибір залежить від особливостей дисципліни, досвіду кафедри з її викладання, рівня наукових досліджень кафедри з психолого-педагогічних проблем із застосуванням педагогічних експериментів.

Екзамени та заліки є діючим засобом розвитку у студентів (курсантів) умінь та навичок у підготовці науково обґрунтованих відповідей на поставлені запитання в усному або письмовому викладанні у вкрай обмежений час. На екзаменах і заліках студенти (курсанти) навчаються застосовувати свої знання для вирішення поставлених практичних задач.

У зв'язку з переходом на кредитно-модульну систему організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах України спостерігається тенденція скорочення числа екзаменів з навчальних дисциплін та зменшення (а у ряді випадків і зовсім виключення) часу

на підготовку студентів до екзаменів і заліків. Прибічники цього підходу вважають, що підсилення поточного та модульного контролів успішності навчання студентів дозволяє виключити або суттєво скоротити кількість екзаменів при зменшенні часу на підготовку до задачі екзаменів, або взагалі виключити цей час.

На нашу думку подібну тенденцію як у ВНЗ так і у ВВНЗ не слід підтримувати з наступних причин:

1. Під час підготовки до екзаменів з навчальної дисципліни студенти (курсанти) систематизують знання отримані в семестрі, системно усвідомлюють їх, усувають прогалини і недопрацювання.

2. Вони уточнюють і доповнюють багато того, що на лекціях та інших видах навчальних занять було зрозуміло або «схоплено» лише в загальній формі або ж не було зрозуміло взагалі.

3. Підготовка до екзаменів та заліків закріплює навички щоденної інтенсивної самостійної роботи, виробляє уміння відшукувати потрібний навчальний матеріал у навчальній літературі, а також через Інтернет та інші інформаційні засоби.

Захист студентами (курсантами) курсових робіт (проектів), які можуть бути комплексними, проводиться у вигляді заліків на основі виконаних пояснювальних записок та креслень, результатів певного навчально-наукового дослідження з однієї або декількох навчальних дисциплін. НПП на основі вивчення пояснювальної записки, можливих креслень, а також результатів відповідей студентів (курсантів) на контрольні запитання оцінюють діяльність студентів (курсантів) на практиці.

Захист студентами (курсантами) результатів проходження практик (стажувань) проводиться у вигляді визначеному в навчальному плані на основі звітів, складених та представлених ними відповідно до програми практики (стажування), а також щоденників практики (стажування).

Державна атестація студентів (курсантів) проводиться державною екзаменаційною комісією, яка встановлює відповідність рівня їхньої підготовки вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми фахівця. Дана комісія приймає державні екзамени з дисциплін (комплексу дисциплін), передбачених навчальним планом, і захист кваліфікаційних робіт.

Таким чином, у загальному вигляді діяльність НПП щодо контролю успішності засвоєння студентами (курсантами) змісту навчання можна представити у вигляді трьох взаємопов'язаних видів діяльності:

- *контрольно-проектувальної* – діяльність зі створення (розробки) технології контролю з навчальної дисципліни у цілому, її змістовних модулів, а також з курсових робіт, практик та з інших навчальних заходів, при цьому контроль повинен забезпечувати оцінку ступеня досягнення їх мети;

- *контрольно-виконавчої* – діяльність з організації та здійснення контролю;

- *контрольно-аналітичної* – діяльність з аналізу й оцінювання результатів навчального процесу та його корекції.

Виходячи з викладеного можна сформулювати наступні висновки:

По-перше. Контроль, з одного боку, є важливою складовою педагогічної діагностики у ВНЗ та ВВНЗ, а з іншого, одним із системоутворюючих компонентів педагогічної системи. Тому питанням контролю завжди приділялася велика увага як ученими-педагогами, психологами, так і практиками, бо навчання починається, супроводжується та закінчується педагогічним контролем.

По-друге. За допомогою контролю *здійснюються*:

- рівень опанування студентами (курсантами) певними знаннями;
- формування умінь і навичок та їх міцність;
- рівень загального розвитку і вихованості особистості студента (курсанта).

По-третьє. За допомогою контролю *здійснюються*:

- опрацювання та аналіз отриманих результатів;
- певні висновки про якість та ефективність роботи конкретних НПП і всієї дидактичної системи;
- оцінювання дієвості навчально-методичного та організаційного забезпечення освітнього процесу;
- якість навчально-методичних посібників, рекомендацій та інших дидактичних засобів;
- визначення певних прогалин у навчанні та шляхи їх усунення.

По-четверте. Контроль як одна із складових кредитно-модульної системи організації освітнього процесу у ВНЗ та ВВНЗ дозволяє:

- на початковому етапі засвоєння змісту певної навчальної дисципліни встановити (визначити) рівень підготовки студентів (курсантів) щодо її засвоєння;
- спостерігати за ходом засвоєння навчального матеріалу та визначати ступінь правильності знань, умінь і навичок, що формуються у студентів (курсантів);

- прогнозувати або визначати якість знань, умінь та навичок, що формуються у студентів (курсантів) згідно з вимогами до певного майбутнього фахівця.

По-н'яте. Принципи контролю, з одного боку, є віддзеркаленням загальних дидактичних принципів навчання, а з іншого боку носять специфічний характер і відображають вимоги НПП до студентів (курсантів) щодо раціональної організації і проведення контролю знань, умінь та навичок.

По-шосте. Кожний вид контролю має свої завдання, проте вони повинні бути взаємопов'язані між собою і в той же час знаходитись у взаємозв'язку з іншими компонентами процесу навчання. Уміле поєднання різних видів контролю – показник рівня постановки освітнього процесу у ВНЗ чи ВВНЗ та один з важливих показників кваліфікації НПП.

По-сьоме. Контроль знань, умінь та навичок студентів (курсантів) дає необхідний навчальний і виховний ефект тільки тоді, коли він проводиться своєчасно та систематично. НПП завжди повинен знати про успіхи кожного студента (курсанта) для того, щоб мати можливість своєчасно виявити і виправити його помилки, надати необхідну допомогу. Для студентів (курсантів) контроль якості їхньої підготовки є стимулюючим фактором, який багато у чому визначає мотиви навчальної праці.

Контроль засвоєння змісту навчання студентами (курсантами) має здійснюватись за єдиною шкалою та критеріями оцінювання, визначеними у ВВНЗ.

Подальші наші наукові дослідження будуть спрямовані на питання оцінювання успішності навчання курсантів.

Список літератури: 1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: Модульне навчання. Навч. посібник А. М. Алексюк. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с. 2. Белікова В. В. Управління навчальним закладом: Контроль в системі освіти / Навчально-методичний посібник / В. В. Белікова. – Х.: Вид-во УПА, 2006. – 290 с. 3. Болотов В. А. Система оцінки якості освіти / В. А. Болотов, Н. Ф. Ефремова. – М.: Университетская книга, Логос, 2007. – 192 с. 4. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Метод. посіб. для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с. 5. Звонников В.И. Измерения и шкалирование в образовании. Учебное пособие / В. И. Звонников. – М.: Логос, 2006. – 136 с. 6. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с. 7. Коваленко О. Е. Методика професійного

навчання. Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Е. Коваленко. – Х. : Вид-во НУА, 2005, 360 с. **8.** Лекції з педагогіки вищої школи: Навч. посібник / За ред. В. І. Лозової. – Харків: «ОВС», 2006. – 496 с. **9.** Нуждин В. Н. Стратегия и тактика управления качеством образования: Метод. пособие / В. Н. Нуждин, Г. Г. Кадомцева, Е. Р. Пантелеев, А. И Тихонов. – Иваново: ОМТ МИБИФ, 2003. – 170 с. **10.** Педагогика: Учебник / Под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с. **11.** Подласый И. П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: в 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : ВЛАДОС, 2001. – Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. – 576 с. **12.** Талызина Н. Ф. Теоретические основы контроля в учебном процессе / Н. Ф. Талызина. – М.: Знание, 1983. – 96 с. **13.** Харламов И. Ф. Педагогика: Учеб. пособие. 2-е изд. перераб. и доп. / И. Ф. Харламов.– М. : Высш. школа, 1990. – 576 с. **14.** Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие для вузов / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с. **15.** Якунин В. А. Обучение как процесс управления: Психологические аспекты / В. А. Якунин. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1988 – 160 с.

ЕТНОГРАФІЧНИЙ МУЗЕЙ У ВНЗ: МЕТОДИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Важливість музеїв у навчальних закладах усіх рівнів очевидна: не малюнки у книжці, а саме живі артефакти – свідки минулого – здатні викликати у молодій людині відчуття причетності до історії. Етнографічні ж музеї занурюють не просто в історію, а у щоденний побут предків – для сучасної молоді майже нереальний. А чи потрібно це у час високих технологій? У чому сенс існування етнографічного музею у вищому навчальному закладі, зокрема технічному?

На це питання вже понад двадцять років відповідає своєю діяльністю Етнографічний музей «Слобожанські скарби» імені Гната Хоткевича, створений нами 1995 року і офіційно відкритий восени 1997 року при кафедрі етики, естетики та історії культури НТУ «ХПІ» (докладніше див.: [8, 11]).

Серед методів музейної педагогіки, що використовуються нами, в першу чергу відзначимо **метод інтерактивної екскурсії**. Розповідь про семіотику побуту, про роль хатніх речей у родинних обрядах чи магічних практиках будується як полілог, у якому відвідувачам пропонується самим знайти обґрунтування ритуальної поведінки носіїв традиційної культури, осягнути їх логіку, побачити доцільність саме такого сприйняття дійсності – звісно, у їх парадигмі мислення (докладніше див.: [6, 12, 17]). До речі, одне з правил нашого музею: майже усі експонати не тільки можна, а й **треба** брати до рук!

Але це – лише перше знайомство з народною культурою. Студентам, які вивчають курс історії української культури, пропонується замість рефератів (які давно вже ніхто не пише і навіть не компонує, а просто знаходить готовими в Інтернеті) зробити **фольклорно-етнографічне (культурно-антропологічне) дослідження**. Є три основні види цього дослідження: 1) традиційна матеріальна культура 2) традиційна духовна культура 3) міські субкультури. У першому випадку студент знаходить якусь саморобну річ, що використовувалася у сільському побуті 50 і більше років тому, передає її до музею і робить доволі докладний опис (за наданою схемою). У другому – студент бере відеоінтерв'ю (за наданими нами запитальниками) у носія традиції, потім робить його розшифровку і здає в електронному (на диску) та роздрукованому вигляді матеріал до музейного архіву. Розпитує він про свята, звичаї, обряди, записує

фольклорні тексти. Третій варіант дослідження – теж відеоінтерв'ю за запитальниками, однак вже у носіїв міських субкультур. Пропонуються для вивчення субкультури студентів, спортсменів, археологів, військових, рольовиків та деякі інші, наприклад, дитяча (переважно дівоча) субкультура. Крім користі суто пізнавальної, така робота сприяє формуванню комунікативних навичок і усвідомленню того, що усі ми є носіями культури, а значить маємо її зберігати, а не нищити (докладніше див.: [3, 5]).

Ще один дуже складний і відповідальний напрямок роботи нашого етнографічного музею – **фольклорно-етнографічні експедиції**. Найбільша кількість їх була проведена у 2000-ні роки. Наші студенти-політехніки побували у Прикарпатті, Закарпатті, Криму, на Вінничині, Полтавщині, Донеччині, Сумщині, Харківщині, освоїли байдарки, привезли чимало експонатів для музею, зробили чимало фотографій, відеозаписів, виступали пізніше з доповідями на наукових конференціях, але найголовніше – занурилися у традиційну народну культуру, зрозуміли її виняткову цінність як для суспільства взагалі, так і для себе особисто (докладніше див.: [7, 15]).

Понад 10 років тому наш музей започаткував масштабне **краєзнавче дослідження – фото- та відеофіксацію старих харківських вулиць**. Групи студентів обстежували вулиці, на яких збереглися будинки забудови XVIII – першої половини XX століття, робили ретельну фіксацію на фото та відео як загальних планів споруди, так і усіх деталей (вікон, дверей, прикрас, інтер'єрів – при можливості), пізніше у відділі україніки ХДНБ імені В. Г. Короленка та на спеціальних сайтах знаходили інформацію про будинок та його архітекторів, власників, мешканців, спілкувалися з теперішніми мешканцями, збираючи по крихтах історію кожного будинку. Сенса цієї роботи для громади – зрозумілий: адже у нашому архіві, де знаходиться понад 50 «досьє» на харківські вулиці (а це сотні будинків), вже є безцінні кадри, оскільки деякі будинки (скажімо, на вулицях Гоголя та Римарській) були знищені за ці роки, і встановити, як виглядав той чи інший фрагмент старого Харкова можна лише за нашими матеріалами. Проте не менш важливий і виховний (педагогічний) аспект цієї діяльності: людина, яка відчула любов до старовини, зрозуміла цінність старої архітектури, не буде бездумно нищити ці пам'ятки, виламуючи автентичні двері, вікна, збиваючи прикраси з фасаду, якщо раптом стане колись власником історичної будівлі. І, сподіваємося, не буде байдужо спостерігати, як плондрується старе місто людьми з великими гаманцями, мізерною совістю і короткою пам'яттю.

У процесі досліджень харківської старовини виникла ідея провести низку **конкурсів-виставок**. І вони дійсно пройшли: «Харківський фотопаралелізм», «Місто, яке ми втрачаємо», «Харківські дворики», «Останні мазанки Харкова», «Сто портретів одного будинку». Майже усі виставки носили загальноміський характер: у них брали участь студенти не тільки ХПІ, а й інших вишів. Після експонування у Політехнічному вони відправлялися у мандри по музеях та виставкових залах, побували і у Харківському художньому музеї, і у Пархомівському художньому музеї імені О. Ф. Луньова, і у багатьох ВНЗ. Підсумковою виставкою проекту «Харківські дворики» стала виставка 2015 року у Харківській муніципальній галереї. Виставки супроводжувалися різноманітними культурологічними заходами, на кшталт: «Пісні нашого двору», «Ігри нашого двору», «Артисти нашого двору» тощо (докладніше див.: [4, 9, 10, 18]).

У 2010-ті роки музей продовжує організовувати міські краєзнавчі конкурси і виставки студентських робіт, але вони вже пов'язані з темою війни, яка, на жаль, стає все більш актуальною. Серед них найбільший інтерес викликали і у молоді, і у відвідувачів, і у журналістів виставки «Фотоісторія у родинному альбомі. 1941–1945», «Історія одного трикутника», «Недитяче дитинство. 1941–1945». Дві перші виставки демонструвалися пізніше у Харківському історичному музеї, передачі про усі три події звучали по обласному радію, газета «Время» докладно розповідала про ці проекти нашого музею (докладніше див.: [13, 14]).

Культурологічні фестивалі – ще одна форма роботи нашого музею. За понад 20 років музей провів 5 фестивалів. Першим був надзвичайно масштабний міжнародний фестиваль «Art Way» («Шлях Мистецтва») 1997 року, під час якого офіційно і відкрився музей «Слобожанські скарби».

Другим був «Фестиваль актуальної пам'яті», що проходив у Муніципальній галереї під час експонування там виставки «Харківські дворики» у 2015 році : дискусії про те, чи можна і треба зберегти старий Харків, поетичні читання, вечір спогадів про поета Льва Болдова, кураторські екскурсії виставкою – усе це актуалізувало не тільки пам'ять про минуле, а й думку про майбутнє Харкова – міста з великою історією і прекрасною архітектурою, до яких більшості нема ніякого діла.

Третій фестиваль був проведений того ж року, і присвячений він був 130-річчю Політехнічного. Назва його була незвичайна – «ХПІ мистецький : особистості». Кожен день фестивалю був присвячений одному з видів мистецтва (живопису, художньому фото, театру, кіно,

літературі, музиці), і ми згадували не тільки тих політехівців, хто зробив свій внесок у світове мистецтво в цих галузях, але й зустрічалися зі співробітниками та випускниками ХПІ, які цілком професійно займаються тим чи іншим видом мистецтва і є визнаними фахівцями у своїй галузі (докладніше див.: [16]).

Четвертий фестиваль називався «Недитячий час» і був присвячений проблемі «дітей війни», причому не тільки Другої світової, але й неоголошеної сьогодишньої, про що найбільш виразно йшлося у документальному фільмі «Час недитячий» відомого київського кінорежисера Ольги Самолевської, яка була гостем фестивалю і надала свій фільм для допрем'єрного показу (докладніше див.: [14]).

П'ятий фестиваль мав назву «Art Way-2017» і був своєрідним рімейком фестивалю 1997 року. Якщо перший фестиваль присвячувався 20-річчю кафедри етики, естетики та історії культури НТУ «ХПІ», то останній – 40-річчю кафедри і 20-річчю музею при ній. Як і фестиваль 1997 року, фестиваль 2017-го відкривався виставкою сліпого художника Дмитра Дідоренка, унікального майстра і надзвичайно мужньої людини. А ще у його програмі були вечори пам'яті всесвітньо відомого режисера, колишнього студента і співробітника ХПІ Гарія Черняхівського та друга музею, талановитого журналіста-краєзнавця Владислава Проненка, зустріч із відомими фольклорними ансамблями, поетами Михайлом Єжовим та Михайлом Шильманом – випускниками Політеху, музейна екскурсія «Магія звичайних речей», відкриття художньої виставки Євгенії Турути – теж вихованки ХПІ, і багато чого іншого (докладніше див.: [1, 2]).

Хочеться навести кілька студентських рефлексій на фестиваліні події. Володимир Морозов, студент групи БФ-76а (факультет бізнесу і фінансів) – про акцію «Світ народної пісні»: «Мені дуже сподобалося, коли ми разом з гуртом «Муравський шлях» співали пісню, вона нібито поєднувала нас усіх та заряджала духом українського народу. Також мені дуже сподобалося, як тембр кожного співака переплітався з іншими і разом вони утворювали одне ціле, це дуже захоплювало, в деякі моменти по моему тілу навіть бігали «мурашки». Українські пісні надзвичайно проникливі, гарні, мелодійні. Вони ніби стежка між нами та нашими предками. Вони поєднують нас із нашою історією та допомагають краще зрозуміти самих себе». Такої ж думки і його одногрупниця Регіна Шпиця: «Виконання пісень гуртом допомагає відчутти духовну близькість один до одного. Людина стає натхненною, просвітленою від звуків чарівних мелодій. Мені дуже сподобалися пісні «У пана Петра рожа розцвіла», «Чорна хмара». Ці пісні ліричні,

про кохання. Ансамбль виконав їх дуже красиво, чутливо. І піднялось питання: «Що таке любов? Чи вміємо ми любити?»». Вадим Сербін, студент групи БФ-46 – про акцію «Поети ХІІІ»: «Зараз люди все менше і менше читають книжки, зокрема поезію. А сучасна молодь – того менше, максимум можуть прочитати уривок якогось вірша у соцмережах, і то тільки в тому випадку, якщо цей уривок буде на гарній картинці або вірш буде про кохання... Я навіть не думав раніше про сучасних поетів, але після того як я відвідав фестиваль у нашому університеті і дізнався про дійсно чудових сучасних поетів, мені стало прикро, що про них так мало можна дізнатися. Ви навіть не можете уявити, які були в мене відчуття, коли я слухав вірші Михайла Єжова... А коли він написав одне з своїх останніх хоку в мене в записній книжці і розписався, моєму щастю взагалі не було меж». А ось відгук на цю ж подію його одногрупника Ігоря Лисенка: «Это была лучшая пара за все время моего обучения в Политехе. Меня настолько удивило умение жить и наслаждаться, которым пропитаны сочинения этих авторов! Сразу вспоминаются идеи Г. Сквороды про «средный труд»». Про виставку картин Дмитра Дідоренка «Щоденники на узбіччі» і зустріч з автором він висловився так: «Насчет картин Дмитрия – то что можно сказать про гения? Это было действительно потрясающе. Человек настолько душевно пишет свои картины, что в них чувствуются душа и переживания автора. До сих пор не могу понять, как, не имея возможности видеть, этот человек настолько искусно пишет работы, точно изображая каждую деталь». Владислав Ісаєв, студент групи І-46а про цю ж виставку зазначив: «Загалом виставка залишила позитивні відчуття, після неї було над чим подумати, замислитись, а саме про те, що треба цінувати те, що є і незважаючи ні на що займатись тим, чим хочеться». Подібний висновок зробила для себе студентка групи БФ-86 Вікторія Кашпур: «... Не варто відмовлятися від своєї мрії, сенсу свого життя, навіть якщо здається, що вирішити проблему інакше неможливо. Ось і для Дмитра Дідоренка темрява не стала причиною змінення своєї долі, а лише зміцнила внутрішній стрижень і прославила на весь світ». Як бачимо, фестивальні події стали для студентів не просто цікавими, а й екзистенційно важливими, і заради цього варто було брати на себе такий клопіт як організація фестивалю.

Ми розповіли про основні методи музейної педагогіки, які можуть бути задіяні в будь-якому музейному закладі краєзнавчого профілю. Особливих секретів тут немає. Хоча є: любов до своєї справи і бажання «заразити» нею інших.

Список літератури: 1. Красиков М. М. «Art Way–2017»: хроніка подій / М.М.Красиков // Вісник національного технічного університету «ХПІ»: зб. наук. пр. Сер.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2017. – № 52 (1273). – С. 13–15. 2. Красиков М. М. «Art Way–2017» / М. М. Красиков // Політехнік. Газета Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – 2018. – 25 січня. – № 1-2. – С. 5. 3. Красиков М. М. Від етнографічного до культурно-антропологічного музейництва /М. М. Красиков // Традиційна культура в умовах глобалізації : культурна ідентифікація та інформаційне суспільство: матеріали наук.-практ. конф. 18-19 трав. 2012 р. – Харків, 2012. – С. 90–96. 4. Красиков М. М. «Коли місто впритул до серця» (Інноваційний та інтерактивний потенціал краєзнавчої виставки) / М.М. Красиков // Вісімнадцяті Сумцовські читання : зб. матеріалів наук. конф. «Музей як соціокультурний інститут в умовах інформаційного суспільства»... 18 квіт. 2012 р. – Харків, 2012. – С. 100–104. 5. Красиков М. М. Культурно-антропологічна складова курсу «Історія української культури» у ВНЗ / М. М. Красиков [Електронний ресурс] // Всеукраїнська науково-методична інтернет-конференція «Застосування компетентнісного підходу в освітній практиці при викладанні фундаментальних дисциплін ВНЗ». 24 листопада 2017 р.– Харків, 2017. – С. 41–42. – Режим доступу: [/http://af.khadi.kharkov.ua/kafedri/fizika/konferenciji/sekciji-konferenciji.html](http://af.khadi.kharkov.ua/kafedri/fizika/konferenciji/sekciji-konferenciji.html). 6. Красиков М. М. Культурний сенс навчального етнографічного музею / М. М. Красиков // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть : матеріали міжнар. конф. до 70-річчя ХДАК. – Харків, 1999. – Ч. 1. – С. 94–98. 7. Красиков М. М. Ми – не «нізвідки»! (З досвіду роботи етнографічного музею «Слобожанські скарби» імені Гната Хоткевича Національного технічного університету «ХПІ» / М.М. Красиков // Впровадження надбань народної культури в навчально-виховний процес з метою формування творчої особистості: Матеріали круглого столу. – Харків, 2009. – С. 79–86. 8. [Красиков М. М.] Музей «Слобожанські скарби» ім. Г. Хоткевича / [М. М. Красиков] // Факультет соціально-гуманітарних технологій НТУ «ХПІ». Історія. Досягнення. Перспективи / А. А. Бадан, О. І. Bloшенко, В. В. Бурєга та ін.; під заг. ред. А. В. Кіпенського. – Харків, 2017. – С. 69–76. 9. Красиков М. М. Музейні акції у місті: евристичні можливості. З досвіду роботи Етнографічного музею «Слобожанські скарби» ім. Г. Хоткевича НТУ «ХПІ» / М. М. Красиков // Дев'ятнадцяті Сумцовські читання: зб. матеріалів всеукр. наук. конф. «Музей як соціокультурний інститут в

умовах інформаційного суспільства». – Харків, 2013. – С. 32–40. **10.** Красиков М. М. Нове «передвижництво»: виставкова діяльність Етнографічного музею «Слобожанські скарби» ім. Г.Хоткевича НТУ «ХПШ» (з досвіду роботи) / М. М. Красиков // VI Луцьовські читання. Сучасна музейна експозиція: вимоги часу та нові можливості (до 60-річчя заснування Пархомівського художнього музею ім. А. Ф. Луцьова: матеріали наук.-практ. семінару 27 берез. 2015 р. – Харків, 2016. – С. 93–102. **11.** Красиков М. М. 15 років Етнографічному музею «Слобожанські скарби» ім. Г. Хоткевича НТУ «ХПШ» / М. М. Красиков // Вісник Національного технічного університету «ХПШ». Сер.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2013. – № 6 (980). – С. 10–15. **12.** Красиков М. М. Семіотика побуту – шлях до розуміння культури (можливості етнографічного музею у вищій школі) / М. М. Красиков // Могилянські читання 2010 року: зб. наук. праць. – К., 2011. – С. 615–618. **13.** Красиков М. М. Студенти-немузейники як музейники. (З досвіду роботи Етнографічного музею «Слобожанські скарби» ім. Г.Хоткевича НТУ «ХПШ») / М. М. Красиков // VII Луцьовські читання. Музейний колектив і його проблеми: матеріали наук.-практ. семінару 24 березня 2016 р.– Харків, 2017. – С. 151–156. **14.** Красиков М.М. Фестиваль актуальної пам'яті «Недитячий час»: день за днем / М. М. Красиков // Вісник національного технічного університету «ХПШ»: зб. наук. пр. Сер.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2017. – № 29 (1251). – С. 3–4. **15.** Красиков М. М. Фольклорно-етнографічна практика студентів технічного університету: навчальний та виховний аспекти : (з досвіду роботи етнографічного музею «Слобожанські скарби» ім. Г. Хоткевича каф. етики, естетики, та історії культури НТУ «ХПШ») / М. М. Красиков // Харкову – 350 років: історичні аспекти та погляд на сучасні проблеми: матеріали наук.-практ. конф., 20 квіт. 2004 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка, наук.-метод. пед. центр., Упр. освіти Харк. міськ. ради. – Харків, 2004. – Ч. 1. – С. 170–176. **16.** Красиков М. М. ХПШ – обитель муз: [О фестивале «ХПШ художественный : личности»] / М.М. Красиков // Вісник Національного технічного університету «ХПШ». Сер.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2016. – №13 (1185). – С. 3–6. **17.** Красиков М. М. Етнографічний музей: от музеєфікації быта до сакралізації бытия / М. М. Красиков // Методичні рекомендації Всеукраїнської наради директорів обласних центрів народної творчості 16-18 вересня 2009 р. «Сучасні тенденції культури та державна і регіональна культурна політика. – Харків, 2009. – С. 113–116. **18.** Малютина О. Как сохранить наше культурное

наследие? (О краеведческой деятельности этнографического музея «Слобожанські скарби» им. Г. Хоткевича / О. Малютина // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. студентів та аспірантів. 21–22 квітня 2010 р. – Харків, 2010. – С. 17–23.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕС ВИКЛАДАННЯ БЕЗПЕКОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Останнє десятиріччя характеризується зростанням ролі та значення освіти у забезпеченні здатності молодшої людини розпізнавати загрози у навколишньому середовищі, умінням оцінювати наслідки впливу небезпек на її життя і здоров'я та приймати рішення щодо захисту від їх впливу. Згідно з законом України «Про освіту», Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року одним з пріоритетів освіти в Україні є формування культури здорового способу життя як складової виховання, збереження і зміцнення здоров'я дітей та молоді, формування безпечного типу поведінки, прищеплення навичок дій в небезпечних і надзвичайних ситуаціях.

До 2015 року вирішення пріоритетних завдань освіти у сфері безпеки людини здійснювалось в рамках нормативних безпекознавчих дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі» та «Цивільний захист». Постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2014 р. № 590-р. запроваджено надання повної автономії вищим навчальним закладам у встановленні обсягів та структури підготовки з вищезазначених навчальних дисциплін, відповідно до характеру майбутньої професійної діяльності студентів. Посилаючись на Постанову, більшість ВНЗ об'єднали безпекознавчі дисципліни в один інтегрований курс «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці». В деяких вишах розпочалось викладання дисциплін: «Основи безпеки життєдіяльності», «Культура безпеки», «Валеологія» тощо. При цьому відбулося суттєве скорочення обсягу аудиторних годин на їх викладання [1].

Скорочення обсягу годин аудиторних занять безпекознавчих дисциплін та необхідність виконання завдань освіти у сфері безпеки потребують перегляду як змісту навчання, так і технології освітнього процесу. Пріоритетом такого перегляду на сучасному етапі її розвитку є компетентнісний підхід, тобто орієнтація на інтереси особистості, розвиток інтелектуальних здібностей і самостійності у здобутті знань студентами [2].

Найкращі результати для вирішення зазначених завдань можна отримати тільки за умов запровадження нових підходів до організації

навчального процесу і сучасних технологій як методів навчання. На нашу думку, серед великої кількості сучасних технологій навчання, для запровадження їх в процес викладання безпекознавчих дисциплін доцільно вибрати [3]:

- технологію проблемно-діалогічного навчання;
- ігрові технології;
- технологію диференційованого навчання;
- технологію інтегрованого навчання.

І. Технологія проблемно-діалогічного навчання (далі по тексту ТПДН) відноситься до систем розвивального навчання зі спрямованістю на розвиток творчих здібностей особистості. Реалізація ТПДН на заняттях є потужним джерелом мотивації пізнавальної діяльності студента. При цьому, засобом активізації мислення студента є створення проблемних ситуацій в навчанні та використання проблемно-діалогічної технології, що забезпечує творче засвоєння знань. Ми можемо визначити ТПДН як тип навчання, що забезпечує творче засвоєння знань студентом за допомогою діалогу з викладачем.

У словосполученні «проблемний діалог» перше слово означає, що під час вивчення нового матеріалу необхідно відпрацювати дві ланки: постановку навчальної проблеми і пошук її рішення.

Постановка проблеми – це етап формулювання теми заняття або питання для дослідження. Отже, поставити навчальну проблему значить допомогти студентам самим сформулювати питання для дослідження. Існують три основні методи постановки навчальної проблеми:

1. Спонукаючий від проблемної ситуації діалог. Викладач створює проблемну ситуацію, потім вимовляє спеціальні репліки, які підводять студентів до усвідомлення протиріччя та формулювання проблеми.

2. Діалог, що підводить до усвідомлення проблемних завдань, є системою питань, які покроково підводять студентів до формулювання проблеми. На етапі пошуку рішення викладач вибудовує логічний ланцюжок до нового завдання.

3. Сполучення теми з мотивуючим прийомом. Це найбільш простий метод постановки навчальної проблеми. Він полягає в тому, що викладач сам повідомляє тему заняття, але при цьому, викликає до неї інтерес присутніх застосуванням одного з мотивуючих прийомів. Перший прийом «яскрава пляма» полягає в повідомленні студентам інтригуючого матеріалу, захоплюючого їх увагу, але при цьому пов'язаного з темою заняття. В якості «яскравої плями» можуть бути використані дані про масштаби небезпечної або надзвичайної події,

наслідки впливу таких подій на навколишнє середовище і людей, трагічні нещасні випадки із повсякденного життя та обставини їх скоєння тощо. Другий прийом «актуальність» полягає у виявленні сенсу, значущості пропонованої теми для самих студентів, особисто для кожного. Наприклад, наведення інформації про кількість і види нещасних випадків, які відбуваються у побуті та зі студентами.

II. Використання ігрових технологій (далі по тексту ІТ) дозволяє розвивати пізнавальний інтерес до дисципліни. Ігрова форма заняття створюється за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, які виступають як засіб спонукання, стимулювання студентів до пізнавальної діяльності.

Існують ігри, що розвивають інтелект та пізнавальну активність студента. Це ігри творчі, сюжетно-ролеві, в яких сюжет – форма інтелектуальної діяльності. У сюжетній грі студенти виконують певні ролі, програють певний сценарій, діалог. На заняттях можуть бути використані інтелектуальні ігри: «Нещасливий випадок», «Де і коли відбулися великомасштабні надзвичайні ситуації?», «Які основні способи і засоби захисту людини від тих, чи інших небезпек», що сприяють поглибленню, закріпленню навчального матеріалу.

Також є група ігор, яка може використовуватися як засіб розвитку пізнавальної активності студентів – це ігри з готовими правилами, так звані, дидактичні. Дидактичні ігри складаються за принципом самонавчання, тобто так, що вони самі направляють студентів на оволодіння знаннями і уміннями. До них відносяться розвиваючі ігри – кросворди, вікторини, головоломки, ребуси, шаради і таке інше. Такі ігри доцільно застосовувати в якості індивідуальних завдань студентам для подальшого використання на заняттях, конкурсах, олімпіадах та рейтингових змаганнях з безпекознавчих дисциплін. Дидактичні ігри викликають у студентів живий інтерес до дисципліни, дозволяють розвивати їх індивідуальні здібності, виховують пізнавальну активність.

Заслужують уваги заняття у формі ділової гри. Прикладом таких ігор можуть бути: «Пожежа», «Загроза скоєння терористичного акту», «Захоплення заручників» та ін. Вони, як і сюжетні ігри, сприяють поглибленню, закріпленню навчального матеріалу, дозволяють встановлювати взаємозв'язки ситуацій, що вивчаються. У цих іграх студенти деталізують небезпечну подію, вчать підбирати необхідний матеріал, критично оцінювати результати своєї і чужої діяльності, проявляти кмітливість у рішенні творчих завдань.

На заняттях з «Культури безпеки», «Основи безпеки життєдіяльності» можуть знайти застосування інтелектуальні ігри –

ігри-вправи, ігри-тренінги. Вони ґрунтуються на змаганні і тому яскраво показують студентам рівень їх підготовленості, тренуваності, підказують шляхи самоудосконалення, тобто спонукають їх пізнавальну і творчу активність. Такі ігри доцільно проводити під час вивчення факторів навколишнього середовища та наслідків їх впливу на життєдіяльність людини, засобів індивідуального захисту та умов їх використання.

ІІІ. Технологія рівневої диференціації (далі по тексту ТРД). Не секрет, що підгонка знань студентів доформальних однакових вимог гальмує їх розумовий розвиток, знижує їх навчальну активність. Як зробити процес навчання гнучкішим, більше пристосованим до кожного студента? Відповідь на це питання і дає ця технологія. ТРД припускає такі форми навчання, які дозволяють дати стільки знань для конкретного студента, скільки він зможе засвоїти.

Різномірне диференціація навчання широко застосовується на різних етапах навчального процесу: вивчення нового матеріалу, диференційоване індивідуальне завдання, облік успішності навчання, поточна перевірка засвоєння навчального матеріалу.

Використання ТРД дозволяє підібрати студентів для участі в змаганнях на краще знання дисципліни, конкурсах та олімпіадах. Таким чином забезпечуються освітні потреби студентів в їх розвитку, прагнення до інтелектуального зростання, формується відчуття успішності. При цьому доцільно проводити консультації, здійснювати допомогу студентам у підготовці до конкурсів, олімпіад різного рівня.

В процесі вивчення безпекознавчих дисциплін, починаючи з 1-го курсу, формуються навички роботи з тестовими завданнями, які теж можуть бути різномірними. Підвищення ефективності навчання безпосередньо пов'язане з тим, наскільки повно враховуються особливості кожного студента або студентів навчальної групи.

ІV. Технологія інтегрованого навчання (ТІН) надає можливість отримання глибоких і різнобічних знань, використовуючи інформацію з різних предметів, абсолютно по новому осмислюючи події, явища. На занятті, використовуючи ТІН важливо наголосити і постійно підкреслювати, що безпекознавчі дисципліни інтегруються з багатьма дисциплінами: фізикою, хімією, біологією, медициною, психологією, ергономікою, соціологією, економікою, правом та ін. Наприклад, при розгляді небезпек і характеру їх впливу на людину з'являється можливість для синтезу знань (природної, техногенної, соціальної сфер), формується вміння студента переносити знання з однієї сфери в іншу. В результаті досягається цілісне сприйняття дійсності, як необхідної передумови природничо-наукового світогляду.

Узавершення, необхідно зазначити, що розглянуті технології, реалізують компетентнісний та особистісно-діяльнісний підходи. Ці підходи сприяють особистісному і професійному розвитку студентів, активному формуванню їх здібностей здійснювати різні види діяльності у сфері особистої та суспільної безпеки. Водночас такі технології закріплюють готовність і глибоку внутрішню потребу студента до саморозвитку та самоосвіти, а також підвищення свого творчого потенціалу.

Як показує досвід, сучасні педагогічні технології дають позитивні результати під час викладанні багатьох дисциплін [3]. Вибір тієї або іншої технології залежить від багатьох чинників: спеціалізації студентів, рівня їх підготовленості, теми заняття. Найоптимальнішим способом їх застосування є використання технологій в різних варіантах. Елементи сучасних технологій дозволяють підвищити ефективність навчального процесу, рівень інформованості і підготовки студентів, індивідуалізувати навчання. Підтвердженням всьому вище сказаному повинно стати зростання рівня навченості студентів з безпекознавчих дисциплін, їх участь в олімпіадах, конкурсах і змаганнях різних рівнів.

Список літератури: 1. Годун Н. І. Сучасні тенденції викладання основ безпеки життєдіяльності у педагогічних вчз в умовах модульно-рейтингової системи/ Годун Н. І., Кебкало Т. Г., Миздренко О. М., Харченко Н. А., Буц М. А./Вісник НТУ «ХП». Серія: Механіко-технологічні системи та комплекси. – Харків: НТУ «ХП», 2017. – №19(1241). – С.124–130. 2. Кобилянський О.В. Проблеми підготовки спеціалістів з безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах / О.В. Кобилянський // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 4. – С. 99-104. 3. Стрельников В. Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МПК ПУЕТ / В. Ю. Стрельников, І. Г. Брітченко// – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 309 с. 4. Шароватова О.П. Передумови формування культури безпеки студентської молоді в умовах сучасної вищої школи./ О.П Шароватова /Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017.–С. 134-137.

*Пономарьов О. С.,
НТУ «ХП»*

ЦІННОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З ціннісних позицій професійна діяльність педагога являє собою складне психічне утворення. Для суспільства вона формує кадрове забезпечення можливості його належного функціонування і розвитку, затвердження в суспільній свідомості гуманістичних принципів. Для студентів цінність педагогічної діяльності викладача полягає у формуванні їх професійної і соціальної компетентності й духовного світу та в особистісному розвитку. Для самого педагога вона здатна приносити глибоке задоволення, але тільки у разі, коли йому приманна психологічна спрямованість на цю діяльність.

Ключові слова: професійна діяльність педагога, життєві цінності, гуманістичні принципи, професійна компетентність, духовний світ, задоволення, спрямованість.

Abstract. From the valuable positions of the professional activity of the teacher is a complex psychic education. For society, it forms the staffing of the possibility of its proper functioning and development, the approval of humanistic principles in the public consciousness. For students, the value of teacher's professional activity lies in the formation of their professional and social competence and the spiritual world and in their personal development. For the teacher himself, she is able to bring deep satisfaction, but only in the case when he is devoted to the psychological focus on this activity.

Key words: professional activity of the teacher, life values, humanistic principles, professional competence, spiritual world, satisfaction, orientation.

Загальна постановка проблеми. Надзвичайно високий рівень суспільної значущості й відповідальності педагогічної діяльності та реальні можливості її серйозного впливу на якісні показники індивідуального і суспільного життя людей зумовлюють істотний інтерес до її сенсу, сутності й загальної структури. Цей інтерес значною мірою пов'язаний з суспільною місією самої освіти важливим способом і водночас засобом реалізації якої і виступає професійна педагогічна діяльність. Саме за її допомогою стають можливими збереження, примноження й передача від одних поколінь до інших надбань матеріальної й духовної культури та підготовка підростаючих поколінь до успішного життя й діяльності в сучасних складних умовах динамічно мінливого світу.

Вже самі ці можливості надають педагогічній діяльності безсумнівного статусу однієї з важливих суспільних цінностей. Однак ним широкий спектр її ціннісних аспектів далеко не вичерпується, хоча багато з них належним чином навіть і не усвідомлюються багатьма представниками педагогічної професії. У той же час таке усвідомлення здатне істотно поліпшити їхнє ставлення до своєї

професії та професійної діяльності. Тому вже саме розкриття сенсу і сутності цих цінностей та їх джерел являє собою цікаву й важливу проблему. Тим більш, що її розв'язання має сприяти підвищенню світоглядних позицій, моральнісних принципів і переконань та професійної культури педагогів.

Значущість проблеми цінностей педагогічної діяльності зумовлена, по-перше, її істотним впливом на характер суспільних процесів і на загальний стан соціокультурного простору, в якому вона відбувається. По-друге, ця діяльність поєднана і проблемою прищеплення студентам належної системи цінностей. По-третє, ціннісне сприйняття викладачами своєї професії позначається як на їхній професійній компетентності та педагогічній майстерності, так і на їхньому соціально-психологічному самопочутті. Уявляється, що ці обставини досить переконливо свідчать про важливість та актуальність порушеної проблеми.

Зв'язок проблеми з актуальними теоретичними і практичними питаннями зумовлений, зокрема, необхідністю рішучого подолання ситуації з падінням духовності й культури у суспільній свідомості. А це вимагає високого рівня професіоналізму педагогів і ціннісного сприйняття ними своєї професії та професійної діяльності, глибокого розуміння її важливої суспільної значущості. Прищеплення ж їм цих якостей та формування системи їхніх життєвих цінностей тісно пов'язане з цілями та загальною спрямованістю системи професійної і психолого-педагогічної підготовки викладачів вищої школи. Йдеться також про їхнє власне виховання та особистісний розвиток.

Тим, хто хотів би обрати собі шлях педагога, ми б адресували такі два питання. Чи варто присвятити своє життя педагогічній діяльності? Чи принесе вона Вам справжню радість та задоволення? І на обидва питання вважаємо за необхідне чесно відповісти таким чином. **Так**, якщо ця діяльність стає для вас **покликом душі**. **Ні**, якщо Вас цікавить перш за все матеріальний аспект або престиж чи високий соціальний статус.

Прищеплення педагогам, а через них і студентам ціннісного сприйняття своєї професії постає вкрай важливим і надзвичайно відповідальним завданням педагогічної теорії та освітньої практики. Сама можливість цього прищеплення вимагає цілеспрямованого пошуку й розроблення та послідовного використання відповідних способів, засобів та інноваційних педагогічних технологій.

Прагнення знайти шляхи та ефективні засоби успішного подолання тієї глибокої кризи, в якій опинилася сьогодні світова

освітня система, забезпечити належну якість освіти та її відповідність суспільним очікуванням активізували дослідницьку діяльність. Зокрема, педагогічна теорія й освітня практика велику увагу приділяють розробленню та застосуванню інноваційних освітніх технологій. Безумовно, ця діяльність здатна приносити плідні результати й здійснювати корисний внесок у розвиток освіти. Однак вважаємо за доцільне навести два висловлювання авторитетних людей. Так, Білл Гейтс стверджує, що технологія – це всього лише інструмент. Цілком погоджуючись з цією думкою, зазначимо, що інструмент може бути ефективним лише в руках справжнього майстра та застосовуватися у відповідності зі своїм призначенням. Костянтин Ушинський вважав, що будь-яка технологія мало чого варта, якщо вона не забарвлена людяністю, тобто повагою до учня чи студента, прагненням не тільки навчити його, але й збагатити його духовний світ.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Глибоке розуміння тієї ролі і того значення, які відіграють цінності в системі освіти та у виконанні нею тих складних і вкрай відповідальних завдань, які висуває перед нею суспільство, привертають увагу до проблем цінностей освіти з боку багатьох авторитетних дослідників. Серед них можна назвати імена У. Беглі, Г. Васяновича, О. Вишневського, О. Герцена, С. Гессена, Е. Гусинського, Дж. Дьюї, В. Зінченка, І. Зязюна, В. Кременя, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, Ю. Турчанинової, К. Ушинського, І. Шефлера та багатьох інших.

Вони детально розглядають різні аспекти проблеми цінностей освіти взагалі й цінностей педагогічної діяльності зокрема, висловлюють різні думки стосовно сутності й ролі цих цінностей. Однак практично всі підкреслюють те важливе значення, яке мають цінності у забезпеченні належного виконання освітою своєї суспільної місії. Так, Н. А. Асташова вважає пріоритетним завданням педагогів вільний творчий процес освоєння цінностей, який «характеризується єдністю опредметнення і розпредметнення, актуалізацією і споживанням цінностей» [1].

Е. Гусинський і Ю. Турчанинова підкреслюють, що «цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і головних мотивів життєдіяльності. Вони визначають моральнісні основи і принципи поведінки, тому будь-яке суспільство зацікавлене у тому, щоб люди дотримувалися тих, а не інших принципів поведінки, і людина неминуче виявляється об'єктом цілеспрямованого виховання». Вчені звертають увагу на ту обставину, що «метод виховання,

прийнятий у даному суспільстві, визначається у свою чергу панівною у ньому системою цінностей» [2, с. 139].

На переконання В. О. Сластьоніна, саме рівень суб'єктивної педагогічних цінностей слугує показником особистісно-професійного розвитку педагога. Той же В. О. Сластьонін та Г. І. Чижакова вважають, що педагогічні цінності виступають взірцями орієнтації свідомості і поведінки особистості. Вони виокремлюють домінуючі, нормативні, стимулюючі та супутні цінності. Антропологічний підхід до визначення системи цінностей педагогічної діяльності розроблений і належним чином обґрунтований К. Д. Ушинським, на думку якого цей підхід полягає у системному використанні результатів досліджень усіх наук про людину та в їхньому урахуванні під час проектування і практичної реалізації освітнього процесу.

Досить цікава класифікація цінностей педагогічної діяльності запропонована І. Ф. Ісаєвим. Вона включає: 1) цінності-цілі, які розкривають сенс цілей професійної діяльності педагога; 2) цінності-засоби, які розкривають сутність способів і засобів здійснення педагогічної діяльності; 3) цінності-відносини, які розкривають сенс і роль взаємовідносин як механізму функціонування педагогічної діяльності; 4) цінності-знання, які розкривають сенс і роль психолого-педагогічних знань в процесі здійснення педагогічної діяльності; 5) цінності-якості, які розкривають сенс особистісних якостей педагога як суб'єкта професійної педагогічної діяльності і його творчих здібностей, здатності проектувати свою діяльність та передбачати її наслідки [5].

Ж. О. Болотова та її співавтори під цінностями педагогічної діяльності мають на увазі цінності самого педагога, педагогічного колективу, а також загальноприйняті цінності людини, які виступають орієнтирами у професійній діяльності [6]. Однак, на жаль, більшість дослідників практично не розкривають джерел і сутності цінностей педагогічної діяльності для самого педагога, які цю діяльність перетворюють на задоволення навіть незалежно від її можливих прикрас та неприємностей.

Мета статті й полягає у спробі показати, у чому саме полягають цінності педагогічної діяльності, а також завдяки чому відбувається ціннісне сприйняття педагогом своєї професії і професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу вважаємо за доцільне розпочати з того, що сама педагогічна діяльність відбувається у певному соціокультурному просторі, важливими характеристиками якого виступають цінності суспільства, цінності освіти й індивідуальні цінності самого педагога. Дійсно, його професійній діяльності

притаманна множина завдань і функцій, пов'язаних не тільки з навчанням та формуванням професіоналізму студента, а й з розвитком його особистості, з прищепленням йому моральнісних принципів і основ світогляду, системи життєвих цілей та цінностей, навіть якщо це далеко не завжди усвідомлюється педагогом і не виражається явно.

Слід також підкреслити, що сенс і цінності освітньої діяльності звичайно лежать за межами конкретних навчальних дисциплін, в тому числі психолого-педагогічного характеру, які, власне, складають основу професійної підготовки педагогів. Зміст же і характер педагогічної діяльності та взаємодії педагога зі студентами зі всією необхідністю пов'язані з проявом основних цінностей педагога та цінностей системи освіти. Як свідчить життєва практика, вони можуть перебувати у гармонії, але можуть і жорстко конфліктувати між собою. Від характеру взаємовідносин між ними істотною мірою залежить психологічне самопочуття викладача, його ставлення до професії та задоволення нею.

Нагадаємо, що ще Сократ свого часу стверджував, що всі професії – від людей, і тільки три професії – від Бога: вчитель, лікар та суддя. І характерною їх властивістю є наявність специфічної системи цінностей. Так, систему цінностей педагога та його професійної діяльності необхідно розглядати у загальному контексті системи цінностей освіти як соціального феномену. Тому й ціннісне сприйняття ним своєї професії і професійної діяльності виступає важливою передумовою постійного розвитку рівня його професіоналізму і педагогічної майстерності, його загальної та професійної культури. Безпосередній результат цього розвитку проявляється у зростанні рівня якості освітньої і професійної підготовки майбутніх фахівців. Можливість успішного розв'язання цих завдань істотною мірою пов'язана з ціннісною орієнтацією особистості педагога, яка є однією з його визначальних особистісних характеристик. Її ж формування і розвиток як у педагога, так і у студентів мають розглядатися як головне завдання гуманістичної педагогіки.

Саме у такому разі педагогові може бути притаманне ціннісне сприйняття своєї професії і професійної діяльності. Таке сприйняття здатне приносити йому глибоке задоволення та відчуття повноти життя. Можливість задоволення педагога своєю професійною діяльністю та її результатами істотною мірою визначається його власною ціннісною орієнтацією та його прагненням належним чином сформулювати ціннісну орієнтацію своїх студентів. Під ціннісною орієнтацією прийнято розуміти чітко детерміновані прагнення та

устремління, бажання та потреби, які стають для людини надзвичайно важливими цілями й цінностями її життєдіяльності. Для педагога вкрай бажано, щоб між системою фундаментальних загальнолюдських цінностей, його діяльністю та суспільними потребами існував позитивний прямий взаємозв'язок. Оскільки цінності є важливим елементом культури й системи регуляції взаємовідносин у суспільстві, вони активно сприяють інтеграції людини в соціум, прищепленню їй певних прагнень та інтересів і культури потреб.

Сутність і структура системи цінностей педагогічної діяльності виходять із загальної суспільної місії освіти, яка полягає в тому, що освіта як соціальний інститут зберігає, примножує та передає наступним поколінням матеріальні й духовні надбання суспільства. Крім того, поряд з формуванням професійної і соціальної компетентності майбутніх фахівців, життєві цінності, які необхідно прищепити студентам, мають бути спрямовані на те, щоб вони були не лише освіченими та вихованими, а й щасливими, жили повноцінним життям, з радістю відчували його повноту. Нарешті, вкрай важливого значення набувають власне цінності педагогічної діяльності. Їх аналіз і є предметом нашого дослідження.

Для викладача вищої школи основними з цих цінностей слід вважати таку їх сукупність. По-перше, це можливість його глибокого задоволення своєю професією та результатами здійснення професійної діяльності, спрямованої на задоволення не тільки суспільних потреб у висококваліфікованих кадрах, але й освітніх потреб самих молодих людей. По-друге, це відчуття безсумнівної важливої соціальної значущості своєї діяльності й можливості позитивного впливу на стан і характер соціокультурного простору. По-третє, це можливість здійснення наукових досліджень та отримання задоволення від своєї причетності до науково-технічного і соціального прогресу. Водночас це дає можливість як включення отриманих результатів до навчального матеріалу, так і залучення студентів до наукових досліджень. По-четверте, це радість усвідомлення того, що завдяки тобі і твоїй діяльності людина стає кращою, здатною долати гординю, жадібність, заздрість, надмірний егоїзм, лінь, песимізм тощо, починає сповідувати систему одвічних загальнолюдських цінностей.

Однією з надзвичайно важливих цінностей педагогічної діяльності слід вважати можливість постійної взаємодії і спілкування педагога з молоддю. Ця можливість, з одного боку, детермінує потребу у постійному самонавчанні й самовдосконаленні, що дозволяє педагогові залишатися для студентів цікавим і авторитетним співбесідником. З іншого ж боку, ця можливість забезпечує його

обізнаність з потребами і прагненнями молоді, її цінностями й ідеалами. А це знання допомагає вірно визначати орієнтири виховного впливу на студентів та засоби і способи сприяння бажаному характеру їхнього особистісного розвитку.

Особливу цінність педагогічної діяльності викладача вищої коли надає та незаперечна обставина, що ця діяльність відбувається у молодіжному середовищі з його неповторною позитивною енергетикою. Вона стає для нас додатковим джерелом підживлення наших життєвих сил і можливостей. Водночас цінністю нашої діяльності слід вважати й необхідність постійного поповнення та оновлення своїх знань та вдосконалення своєї педагогічної майстерності. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне навести дві характерні цитати. Мішель Монтень писав, що для того, щоб навчити іншого, необхідно більше розуму, ніж щоб навчатися самому. В Талмуді стверджується: багато чому я навчився у своїх вчителів, ще більшому я навчився у своїх колег, але найбільше чому я навчився у своїх учнів.

Висновки. По-перше, цінності педагогічної діяльності являють собою складне за своїм змістом, структурою і характером соціально-індивідуальне психічне утворення. У його складі узагальнено можна виділити цінності, які ця діяльність несе для суспільства, цінності, які вона прищеплює студентам і власне ціннісне сприйняття цієї діяльності самим педагогом. По-друге, ціннісне сприйняття педагогом своєї професійної діяльності відбувається тільки у тому разі, коли йому притаманна чітка психологічна спрямованість на цю діяльність, яка є для нього покликом душі. По-третє, слід розуміти, що прищеплюючи систему гуманістичних цінностей студентам, ми сприяємо їх затвердженню у суспільній свідомості. По-четверте, однією з головних цінностей педагогічної діяльності постає те, що працюючи з молоддю, ми тим самим довше зберігаємо й підтримуємо свою власну молодість.

Список літератури: 1. Асташова Н. А. Концептуальные основы педагогической аксиологии / Н. А. Асташова // *Педагогика*, 2002, № 8. – С. 8-13. 2. Анисимов С. Ф. Духовные ценности: производство и потребление / С. Ф. Анисимов. – М.: Мысль, 1988. – 178 с. 3. Гусинский Э. Н. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. – М.: Логос, 2001. – 224 с. 4. Зинченко В. П. О целях и ценностях образования / В. П. Зинченко // *Педагогика*. – 1997. – № 5. – С. 3-16. 5. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: учебн. пособие / И. Ф. Исаев.

– М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 208 с. **6.** Ценности педагогической деятельности / Ж. А. Болотова, Ю. В. Кострикова, Е. А. Радченко, М. Н. Рахманова // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 1-2. – С. 257-259.

КУЛЬТУРА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В СИСТЕМІ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Загальна постановка проблеми. Динамізм сучасного життя, ускладнення та істотне прискорення процесів, що визначають науково-технічний і соціальний прогрес, зумовлюють оновлення й значне посилення суспільних вимог до освіти. Це пов'язано як з необхідністю належного виконання нею своєї вкрай важливої місії підготовки підростаючих поколінь до успішного життя й діяльності у принципово нових умовах, так і з тими серйозними викликами, що загрожують самому існуванню людської цивілізації. Тим більш, що ці загрози виникають переважно внаслідок недостатньої відповідальності людини при здійсненні нею своєї господарської діяльності.

Вказані вимоги мають системний характер і стосуються як цілей і змісту освіти, так і її характеру. Тому їх успішне виконання пов'язане перш за все з істотним підвищенням якості освіти. Одним же з основних чинників, від яких залежить ця якість, постає педагогічне спілкування. Характер і результативність його впливу на учнів і студентів істотною мірою визначається рівнем розвитку культури цього спілкування як важливим компонентом професійної компетентності відповідного педагога. Таким чином, забезпечення формування й постійного розвитку культури педагогічного спілкування вчителя чи викладача вищої школи має розглядатися на рівні важливої, актуальної і вкрай відповідальної проблеми педагогічної освіти й одного з визначальних завдань саморозвитку та самовдосконалення педагога.

Як важливе завдання педагогіки вищої школи, зазначена проблема може бути успішно розв'язана тільки у достатньо широкому осмисленні її сенсу з позицій філософії освіти і філософії людського спілкування.

Аналіз публікацій з проблеми дозволяє впевнитися, по-перше, в її серйозній теоретичній та особливо прикладній значущості, а по-друге, в необхідності використання системного підходу до її розв'язання. Дійсно, аналізу різних аспектів проблеми педагогічного спілкування присвячені роботи А. Батаршева, який досліджує проблеми діагностування здатності спілкування. І. Бех і В. Радул аналізують педагогічну культуру в контексті соціальної зрілості особистості педагога. Проблеми культури в загальній системі

педагогічної етики розглядає Г. Васянович. Детальне дослідження змісту професійної культури викладача вищої школи здійснює Н. Мазур. Сутність педагогічної культури стає об'єктом аналізу, який виконує П. Щербань. Крім вказаних, можна навести й імена таких дослідників порушеної проблеми, як В. Андрущенко, В. Жила, С. Заветний, М. Згурська, О. Квасник, В. Кремень, Л. Нечепоренко, С. Пазиніч, О. Романовський, Н. Середа, С. Сисоєва, Т. Сущенко, С. Чорна та багато інших.

Досить яскраво і образно демонструє роль та місце культури педагогічного спілкування В. Кремень. На його глибоке переконання, «якщо навіть застосовувати найсучасніші комп'ютерні системи, високі телекомунікаційні технології, які, поза всяким сумнівом, стимулюють динаміку та ефективність навчального процесу, підвищують інтерактивність освітнього середовища, ніщо і ніхто не зможе повністю витіснити й замінити мистецтво безпосереднього педагогічного діалогу «учитель – учень». Тому особливо важливою є підготовка високопрофесійних педагогічних і науково-педагогічних працівників, які відповідають інтеграційному критерію «педагогічна майстерність = мистецтво комунікації + нові технології» [4, с. 15].

Між тим, системний розгляд проблеми здійснений досить обмеженим колом дослідників. Серед них можна назвати хіба що І. Ф. Ісаєва [3], В. М. Гриньову [1] та Т. В. Іванову [2]. Спроба системного підходу до розуміння проблем педагогічного спілкування та його культури здійснена і в наших монографіях [5] та [6]. Однак і в цих роботах аналіз проблеми обмежений рамками традиційних для педагогічної теорії досліджень. Реалії ж сьогодення вимагають принципово нового підходу

Мета даної статті й полягає у спробі розгляду феномену педагогічного спілкування на загальному тлі тих серйозних проблем, з якими стикнулися сучасне суспільство й освіта як його невід'ємний складник. Вважаємо за необхідне використати саме такий підхід, оскільки значна частина педагогів, на жаль, практично не замислюється про нові потреби суспільства в освітніх послугах та про відповідні перспективи подальшого розвитку освіти, а відтак і про перспективи педагогічної професії та нашої власної долі. А замислитися про це вимагають лавиноподібне зростання обсягів науково-технічної інформації, досягнення в галузі штучного інтелекту та все більше поширення роботів, які поступово витісняють людину в багатьох сферах не тільки суто механічної, але й інтелектуальної діяльності. Замислитися вимагає також і загально визнана криза

світової освітньої системи й потреба в розробці та впровадженні нової освітньої парадигми.

Виклад основного матеріалу. Сутність і водночас основна причина згадуваної кризи освітньої системи полягає в тому, що традиційні цілі, зміст і характер освіти перестали відповідати принципово новим реаліям суспільного буття. Дійсно, традиційний розумний консерватизм, притаманний освіті, вже не в змозі задовольнити потреби соціуму в умовах становлення інноваційного типу його розвитку на сучасному етапі історії людської цивілізації.

Проявами кризи освіти виступають такі процеси. По-перше, освіта сьогодні вже перестала бути єдиним і навіть основним джерелом знань про світ і саму людину. По-друге, масовість та доступність освіти знецінює її роль і значення в суспільній свідомості. По-третє, з урахуванням зазначених обставин освіта фактично перестала відігравати важливу роль соціального ліфту. По-четверте, прискорення науково-технічного прогресу та його розгалуження, насамперед розвиток штучного інтелекту ставлять під сумнів саму доцільність існування низки певних професій, а отже й необхідність підготовки відповідних фахівців. Показово, що серед них є професії з інтелектуальних сфер діяльності.

Уявляється цілком зрозумілим, що успішне подолання кризи освіти вимагає глибокого філософського осмислення сутності самого феномену освіти та причин і проявів її кризи. Виходячи з цього, автором у різних групах педагогів загальною кількістю 152 особи протягом вересня-грудня 2016 року було запропоновано відповісти на таке запитання: чи потрібна філософія взагалі? Схвально відповіли на нього 96 % респондентів (146 осіб). Відповіді на друге запитання (що слід розуміти під філософією освіти?) розподілилися таким чином. 65 % (99 осіб) вважають її специфічною галуззю філософських знань, тоді як 35 % учасників (53 особи) схильні вважати її частиною педагогічної теорії. Третє запитання стосувалося наявності зв'язку між філософією освіти і педагогічною майстерністю та його характеру. Виявилось, що 63 % (96 осіб) вбачають безпосередній зв'язок, 32 % (48 осіб) впевнені, що зв'язок між цими феноменами носить опосередкований характер, тоді як 5 % (8 осіб) вважають, що такого зв'язку не існує.

В процесі дискусії ми дійшли взаємоузгодженої тези стосовно подвійного трактування сутності і самого сенсу філософії освіти. Згідно з першим з них філософією освіти може вважатися осмислення й узагальнення педагогом суті самої освіти як складного суспільного феномену, її місії, цілей і завдань, а також місця свого та

свої професійної діяльності та її сенсу в системі освіти. За другим варіантом трактування, якого дотримується трохи більше учасників, філософією освіти слід вважати спеціалізовану галузь системи філософських знань, науку про найзагальніші закономірності функціонування і розвитку освіти та її зв'язків у складній системі процесів суспільного життя.

Разом з тим, майже одноставно учасники дискусії припускають також можливість одночасного використання обох наведених варіантів трактування сутності філософії освіти. У будь-якому разі вдалось дійти згоди стосовно того, що як спеціалізована прикладна галузь системи філософських знань, філософія освіти дає дороговказ для спроб не тільки осмислення сутності самої освіти, але й для підвищення якості освіти, в тому числі й за рахунок удосконалення педагогічної майстерності викладачів, розробки та використання інноваційних педагогічних технологій.

У зв'язку з ним вважаємо за доцільне навести думку К. Д. Ушинського, що будь-яка технологія мало чого варта, якщо вона не забарвлена людяністю. З цього суто філософського положення випливає й інша теза цього видатного українського педагога стосовно того, що учень – не посудина, яку треба наповнити, а факел, який слід запалити. До цієї тези близька й думка відомого французького філософа і педагога Мішеля Монтеня, який вважав, що розум, добре побудований, вартує більше, ніж розум, добре наповнений.

Завершуючи короткий дискурс щодо філософії освіти, метою якого стає більш глибоке розуміння сутності педагогічного спілкування та значення його культури, наведемо ще й слова відомого американського філософа і педагога Джона Дьюї, який стверджував: якщо ми готові побачити освіту як процес формування ставлення, емоційного і розумного, до природи та іншої людини, то всю філософію можна вважати загальною теорією освіти.

Якими ж мають бути наші дії, спрямовані, по-перше, на подолання кризи освіти, по-друге, на використання положень філософії освіти у формуванні нової освітньої парадигми й по-третє, на забезпечення належної якості освіти? Уявляється, що доцільною стратегією як системи освіти взагалі, так і кожного конкретного педагога має бути така послідовність кроків.

По-перше, необхідно усвідомити, далі все буде ще складніше, і тому очікувати досягнень та слухних рекомендацій педагогічної теорії не варто. Слід кожному, причетному до навчання і виховання

учнів та студентів, творчо й відповідально виконувати свої завдання і функції.

По-друге, слід з'ясувати й чесно визнати, чи виступає для вас педагогічна діяльність однією з найважливіших життєвих цінностей. Якщо так, можна викладати далі, якщо ні – вам краще змінити професію.

По-третє, треба звикнути постійно осмислювати ті складні проблеми, що постійно виникають в педагогічній діяльності, аналізувати ситуації й необхідні шляхи і способи їх розв'язання та прогнозувати можливі наслідки реалізації того чи іншого варіанту рішення з тим, щоб обрати найефективніший.

По-четверте, необхідно чітко зрозуміти, що педагогічна діяльність вимагає від кожного вчителя чи викладача вищої школи постійного самонавчання і самовдосконалення. Воно має передбачати:

- підвищення професійної компетентності у сфері навчальних дисциплін, які він викладає, та в суміжних сферах. Він не має права відставати від наукових досягнень та рівня знань своїх учнів чи студентів;

- вдосконалення методики викладання, пошук, розробка та застосування інноваційних педагогічних технологій. Вони ж мають передбачати належну мотивацію вихованців, а педагог повинен уміти зацікавити учнів як навчальним матеріалом своїх дисциплін, так і навчанням взагалі;

- підвищення педагогічної майстерності. Сьогодні педагогові слід забезпечити не просто сприйняття й запам'ятовування навчального матеріалу, а й глибоке його розуміння студентами, бачення можливостей його застосування, сприяти формуванню відповідних практичних умінь. Для цього вкрай важливо уміти створювати емоційно сприятливу ситуацію як під час занять так і в процесі поза аудиторного спілкування зі студентами;

- підвищення рівня загальної і професійної культури. Адже педагог має бути не транслятором знань з підручника, а носієм культури, яку він повинен послідовно прищеплювати своїм вихованцям.

Успішне досягнення кожним педагогом цих цілей вимагає використання дійового інструментарію. Очевидно, що основним інструментом професійної діяльності викладача виступає педагогічне спілкування. Воно допомагає йому належним чином вирішувати всі завдання освіти: навчання, виховання, соціалізацію та особистісний розвиток студента. Це твердження.

Цілі й завдання педагогічного спілкування випливають з цілей і завдань самої професійної діяльності педагога, невід'ємною складовою частиною та основною формою здійснення якої воно, власне, й виступає. І в процесі досягнення цих цілей надзвичайно важливу роль відіграє культура спілкування. У загальній сукупності цих цілей, по-перше, слід назвати системне здійснення цілісного навчально-виховного процесу. Тут проявом культури педагогічного спілкування виступають зміст, форма і характер подання матеріалу. По-друге, важливими цілями педагогічного спілкування слід вважати також мотивацію навчання студентів, контроль та управління їхньою навчально-пізнавальною діяльністю. Тут культура педагогічного спілкування відіграє роль і інструмента, і засобу контролю, і корекції можливих хиб та відхилень в діяльності, вчинках та поведінці студентів і їхніх висловлюваннях. По-третє, серед цілей спілкування важливе місце належить створенню сприятливих взаємовідносин педагога зі студентами. Тут його культура сприяє емоційно позитивному забарвленню процесів спілкування та формуванню авторитету педагога. По-четверте, важлива мета педагогічного спілкування полягає у цілеспрямованому й системному прищепленню студентам загальної та професійної культури, у забезпеченні дотримання ними норм мовленнєвої культури. Нарешті, по-п'яте, педагогічне спілкування повинно цілеспрямовано використовуватися для формування та розвитку духовного світу студента.

Для того, щоб викладач за допомогою міжособистісного спілкування зі своїми студентами та його культури отримував реальну можливість успішно виконувати розглянуті завдання й досягати поставлених цілей, педагогічне спілкування має відповідати таким вимогам:

- чітка спрямованість спілкування на формування професійної і соціальної компетентності майбутніх фахівців;
- неухильне дотримання норм професійної та мовленнєвої культури;
- поважне ставлення педагога до особистості студента і визнання його права на свої погляди, думки та переконання;
- незмінна доброзичлива вимогливість як передумова відповідального ставлення студента до отримання обраної професії;
- послідовна спрямованість спілкування на виховання моральнісних принципів та переконань студентів;
- використання спілкування та його культури для формування чітких світоглядних позицій студентів.

Умовою успішного досягнення цілей педагогічного спілкування та відповідності наведеним вимогам до нього виступає системність його впливу. Для забезпечення цієї системності викладач повинен глибоко розуміти сутність та сенс культури педагогічного спілкування, яке є одним з показових проявів феномену педагогічної взаємодії, визначальним чинником її якості та характеру.

Належна культура педагогічного спілкування виходить з поважного ставлення викладача до студента й підкреслене визнання його особистістю, незважаючи на ті, можливо, істотні відмінності між ними у їхньому соціальному стані, у віці й життєвому досвіді, у прагненнях та інтересах, в життєвих цілях та цінностях, у рівні розвитку загальної та професійної культури, у рівні знань, в ерудиції та чіткості світоглядних позицій тощо. Важливим елементом та проявом культури педагогічного спілкування, своєрідним «вищим пілотажем» діяльності викладача постає його вміння перетворити вказані відмінності як потенційні бар'єри спілкування на його переваги. Таке вміння стає додатковим дійовим чинником посилення його особистого і професійно педагогічного авторитету серед студентської молоді.

Таким чином, під культурою педагогічного спілкування слід розуміти специфічний зміст та характер комунікативної діяльності викладача і спосіб виконання ним своїх суто професійних функцій, які забезпечують створення сприятливих комфортних взаємовідносин між ним і студентами як учасниками спілкування. Рівноправність сторін у цій взаємодії постає основою успішної реалізації суб'єкт-суб'єктного принципу організації навчально-виховного процесу при його загальній спрямованості на досягнення цілей освіти.

Культура педагогічного спілкування *грунтується* на цілях освіти та на принципах гуманізму, доброзичливості, соціальної справедливості, демократизму й толерантності. Вона *вимагає* розвитку у педагога альтруїзму, довіри, поваги, тактовності й делікатності.

Основою культури педагогічного спілкування виступає мовленнєва культура викладача. Її слід розуміти в досить широкому розумінні, тобто як складне етико-лінгвістичне утворення, в якому в гармонійному взаємозв'язку поєднані культура мислення, чіткість та логічність викладу думок, бездоганне дотримання норм літературного мовлення, чітке вимовляння звуків і слів, свідоме та продумане використання пауз, доречне підвищення чи пониження тону, уникнення повторів, штампів тощо, використання цитат

авторитетних людей, поезії, прислів'я. Вкрай важливим елементом і яскравим проявом цієї культури виступає також уміння педагога терпляче вислуховувати свого візаві, досить обережно та делікатно допомагаючи йому висловити думку.

Неодмінним компонентом культури педагогічного спілкування має бути емоційна культура викладача. Вона передбачає його високо розвинене уміння управляти своїми емоціями та позитивно впливати на емоційний стан свого співбесідника, неприпустимість прояву гніву й переходу на крик. Цьому сприяє притаманне йому позитивне мислення й неухильне дотримання в процесі спілкування морально-етичних норм і вимог та уникнення образливих висловлювань і приниження особистої гідності партнера по спілкуванню. Плідним проявом емоційної культури має бути також прагнення триматися спокійно і впевнено, не втрачаючи провідного сюжету розмови й утримуючи увагу партнера на обговорюваній тематичі. Істотний позитивний ефект може також приносити доречно використання гумору й необразливих жартів, які здатні розрядити напружену ситуацію, що виникла в процесі розмови.

Висновки. Результати досліджень та їх узагальнення дозволяють вважати, по-перше, що в умовах кризи освіти і нових суспільних вимог до підготовки кадрів гостро постає проблема забезпечення належної якості освіти, якості освітньої та професійної підготовки фахівця. По-друге, одним з важливих чинників забезпечення цієї якості є загальна і професійна культура викладача й такий її складник, як культура педагогічного спілкування, яка впливає не тільки на навчання, а й на розвиток духовного світу студентства. По-третє, осмислення і належне розуміння сутності, сенсу та ролі педагогічного спілкування та його культури може бути плідним лише за умови її аналізу в загальному контексті філософії освіти.

Список літератури: 1. Гриньова В. М. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу / В. М. Гриньова // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2006. – № 4. – С. 67-74. 2. Иванова Т. В. Культура педагогического общения / Т. В. Иванова; за ред. І. А. Зязюна. – К.: ЦВП, 1999. – 356 с. 3. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 208 с. – (Высшее образование). 4. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1 (XXXVIII). – С. 6-16. 5. Культура педагога: монографія / С. О. Заветний,

С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов, Л. М. Тіщенко; За ред. О. С. Пономарьова. – Харків: Міськдрук, ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. – 320 с. **6.** Жила В.І. Культура педагогічного спілкування: монографія / В. І. Жила, С. О. Заветний, О. С. Пономарьов. – Харків: ХНТУСГ ім. П. Василенка; Видавець О. Савчук, 2016. – 176 с.

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ КОУЧИНГОВІ ІГРИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВУЗУ

Головною сферою життєдіяльності студентів є професійне навчання, на фоні якого розгортаються усі соціалізаційні процеси, розвиток нових стосунків з оточуючими, особистісне зростання та самоствердження у діяльності, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне і фізичне самовдосконалення. Під час навчання у виші студенти стикаються не тільки з навчальним навантаженням, але і з соціальною напругою: нові стосунки з оточуючими (одногрупниками, викладачами, батьками та ін.), участь у різноманітних суспільних заходах на рівні ВНЗ, міста та ін. Навчальна та соціальна сфери можуть як сприяти одна одній, так і заважати. Студенти вчатьсЯ розподілу енергії у своєму житті, але не завжди можуть гармонічно це робити, що також призводить до фізичного та емоційного виснаження. Особистісний розвиток є достатньо стихійним та нерівномірним, а для багатьох студентів супроводжується кризою становлення ідентичності. Не кожен студент може реалізувати власні потенціали у різних сферах через недостатній життєвий досвід та низькі можливості саморегуляції, невизначеність Я-концепції.

Кризові ситуації у студентстві відображають основні конфлікти особистості в юності, що пов'язані з вирішенням важливих питань: контроль за життям (внутрішній чи зовнішній); засвоєння нормативів дорослого життя; усвідомлення власних важливих потреб та мотивів, оформлення ціннісних орієнтирів. Етап пристосування молодої людини до студентського життя має більш соціальний відтінок (тобто, що я за людина взагалі, чого прагну, як буду досягати, які відносини матиму с оточенням). У подальшому соціалізаційні процеси розгортаються ще і в професійній площині: потрібно буде вирішити проблему професійної спеціалізації та кваліфікації, уявити професійне майбутнє. Таким чином умовно можна виділити дві основні сфери, де розгортаються соціалізаційні процеси у студентстві: соціальна та професійна.

У соціальній сфері молода людина вирішує питання, як бути в особистому житті, будувати стосунки з близькими та іншими у новій ролі дорослої та самостійної людини (і взагалі, як такою стати). Окрім ближнього оточення молода людина презентує себе суспільству, виз-

начає свою позицію з багатьох питань, обираючи ті чи інші ролі в суспільному житті.

У професійній сфері молода людина вирішує, яке місце виділити для професійної діяльності у житті (об'єм часу та енергії, що буде займати професійна сфера) та взагалі, на що претендувати (кар'єрні плани). В процесі навчання у виші важливою для особистості майбутнього фахівця є криза професійної соціалізації під час переходу від навчальної до навчально-професійної діяльності. Так, завдяки практиці студент вишу виявляє суперечність між рівнем своєї підготовки і вимогами реального професійного середовища до знань, умінь і особистісних якостей. На даному етапі навчання у ВНЗ дуже важливим, на наш погляд, є реалістичне усвідомлення професійного майбутнього, можливостей побудови кар'єри. Такому усвідомленню допомагає рефлексивна позиція особистості та соціальна компетентність [2, 4].

Під час навчання у виші особисті якості студента, що сприяють успішній соціалізації, формуються стихійно та повільно. Традиційна лекційно-семінарська форма подання знань не сприяє формуванню відповідних комунікативних умінь та рефлексивної позиції особистості. Ці складні вміння виникають в особистості з плином часу за умови її участі у відповідних професійних та життєвих ситуаціях. Але цей час можна суттєво скоротити за рахунок упровадження в процес навчання технологій активного соціально-психологічного навчання. Саме тому важливими є заходи, що пропонують психопрофілактичні та коучингові технології, які допомагають студенту усвідомити та диференціювати власні цінності, мотиви та можливості.

Нами запропонована низка трансформаційних коучингових ігор (ТКГ), в яких описані процеси можуть бути змодельовані та завдяки участі студента у грі усвідомлені ним та досліджені. Це суттєво впливає на розвиток у молодій людини рефлексії та прийняття нею реалістичних рішень щодо майбутнього.

Трансформаційні ігри (ТІ) є настільними психологічними іграми. Одна з перших широко відомих ТІ – є настільна гра, що була розроблена в громаді Фіндхорн на основі гри буддійських монахів, яку пристосували до умов західних жителів. ТІ дає умови трансформації свідомості, гравець може зрозуміти, як прийти до мети. Гра символічно відображає можливості особистості у різних життєвих ситуаціях. Основними психологічними механізмами дії ТІ є асоціювання, ідентифікація, проекція, інсайт [1, 3].

На даному етапі в сучасному суспільстві ТІ набули поширення. З'явилося безліч модифікацій ТІ, наприклад: пов'язаних з бізнесом («Cash Flow» – грошовий потік, коучингова гра «Ціль»), самовизначенням («Шлях до Мрії») та самопізнанням («7 печаток», «Ліла», «Код Крайона» та ін.), про відносини між чоловіком і жінкою (CALIX, конструктор відносин) і багато інших. В Одесі виникла Всеукраїнська Національна Асоціація психологічних і трансформаційних ігор [3].

Запропоновані авторські трансформаційні ігри відповідають основним соціалізаційним процесам у студентстві та моделюють процеси прийняття рішень щодо особистого, суспільного та професійного життя – відповідно ігри «Королівські інтриги» (щодо процесів гендерної соціалізації) та «Ікігай» (про баланс особистого та професійного у житті).

Процеси гендерної соціалізації в юності моделює гра «Королівські інтриги». Поле гри має 3 частини – замок (територія батьківського дому у вигляді замкового лабіринту, де управляє батько-король; ліс за замком (територія, де діють суспільні закономірності), інший замок (територія іншого партнера у стосунках). Гравці отримують завдання по мірі просування у гри:

1. Завдання початкове (до проходження замкового лабіринту): сформулювати мрії щодо стосунків з партнером (принцем чи принцесою).

2. Принц (принцеса) написав вам листа, чекає відповідь. Придумати відповідь (охарактеризувати себе у сфері стосунків).

3. Завдання на 1 і 2 рівні (проходження замкового лабіринту): розмова з батьком-королем; з матір'ю-королевою на тему майбутнього партнера та стосунків з ним.

4. Завдання на 4 і 5 рівні: сформулювати плани на майбутнє щодо побудови сім'ї. (Наприклад, описати сімейний контракт – до 5 пунктів обов'язкових у сім'ї).

5. Завдання на 6 рівні стосується підготовки до того, щоб залишити замок: що необхідно для самостійного життя та створення сім'ї, як треба виходити з території замку. Які повинні бути «двері», які дії в непередбачених обставинах (наприклад, за межами замку зустрів не принц, а простий лицар, чи довіряти йому). Тобто практично дискутуються умови початку нового самостійного суспільного життя та різних його стратегій.

6. Завдання на території партнера (принца, принцеси) – як ви будете з'ясовувати стосунки. (Питання довіри до партнера, висування вимог, здобуття згоди).

7. Завдання наприкінці гри – обміркувати та сформулювати вірогідний кінець історії для головного героя (принца чи принцеси, що залишили дім заради партнера)

У грі передбачається аналіз дій головного героя за наступною схемою:

1. Психологічна позиція у взаєминах (зверху, поруч, знизу).
2. Життєва позиція жертва-переможець.
3. Відкритість-маніпулятивність у взаємодії.
4. В який бік змінюється (соціально-нормативний, чи ні і т. ін.).
5. Способи дій (співпраця, уникнення, компроміс, натиск).
6. Основні почуття героїні, героя.
7. Мораль.

Гра доповнюється підказками у вигляді літературних цитат, метафоричних карток. Таким чином, сутність гри – в тому, що гравець усвідомлює завдяки ігровим діям власні установки в шлюбно-сімейній сфері, оцінює та приміряє на себе різні можливості та стратегії у сфері взаємодії з представниками іншої статі, моделює процес сепарації від батьків.

Трансформаційна коучингова гра «Ікігай» («Призначення») моделює «проходження» учасниками типових етапів кар'єри. Японське поняття «Ікігай» досить складно однозначно перевести на українську мову, але приблизно можна розшифрувати як «те, що надає життю сенс, те, що змушує нас прокидатися щоранку з радістю». Іншими словами, Ікігай – це по-східному витончене і компактне визначення вашого головного інтересу, тієї справи, яка приносить радість у ваше життя [5].

При створенні гри ми спиралися на той факт, що на кожному етапі більш актуальними стають ті чи інші цінності особистості. Цінності – це суб'єктивно зацікавлене ставлення до речей, явищ, тож їх розвиненість передбачає зацікавлене ставлення до навчальної та професійної діяльності. Вони спрямовують професійний вибір, професійне зростання та взагалі професійну діяльність. Тому наявність професійних цінностей продукує розвиток професійної спрямованості, яка розкривається у таких аспектах як інтерес до професії без меж, готовність розвиватися у професії, вкладати сили для досягнення певних рівнів професіоналізму, усвідомлення професійних перспектив та намагання їх досягнути.

Під час ТКГ, яка системно моделювала типові життєві процеси, студентам пропонувалось перерозподіляти «життєву енергію» (умовні бали) у тій чи іншій ігровій ситуації між можливістю професійної реалізації та іншими життєвими пріоритетами. В ігрових умовах

модельовання кар'єрного шляху майбутні фахівці усвідомлювали протиріччя між життєвими цінностями, які можуть бути реалізованими в конкретній ситуації кар'єрного вибору. Найголовнішим протиріччям, що сприяє розвитку особистості, є невідповідність між вимогами професії та наявними якостями особистості. Тому за умови включення людини у професійну діяльність відбувається збагачення її психіки за рахунок утворення таких комплексів якостей, що створюються на основі наявних та нових властивостей, які є однією із складових професійного потенціалу фахівця.

ТКГ «Ікігай» надає можливість усвідомлення та розмірковування над наступними питаннями: важливості, місця та обсягу конкретної життєвої сфери для учасника; реального обсягу витрат енергії на ту чи іншу сферу власного життя; виділення сфер активності та пасивності; використання правових чи інших стратегій професійної діяльності; загальна характеристика ресурсів особистості; усвідомлення умов і можливостей оволодіння професійною сферою життя на шляху самореалізації; усвідомлення особистого «життєвого балансу» – балансу цінностей. Наявність ціннісного протиріччя визначалась зниженням до 0 балів за ігровою шкалою одної із життєвих сфер на користь іншої. Ід час використання ТКГ серед студентів НТУ «ХП» 4-5 курсів (58 осіб: 30 дівчат та 28 юнаків) були отримані дані спостережень щодо гендерних особливостей життєвих пріоритетів та ціннісних протиріч (дані представлені в таблиці 1).

Таблиця 1-Типи ціннісних протиріч майбутніх фахівців
(частота у %)

№ з/п	Тип протиріччя	Група дівчат	Група юнаків
1	Ризик – стабільність	30	-
2	Сім'я – робота	45	8,1
3	Можливість збагачення некоректними методами – спокійна совість	10	24,4
4	Здоров'я – зусилля на побудову кар'єри	20	50,7

Біля половини дівчат-учасниць ТКГ демонстрували усвідомлення пріоритету традиційних гендерних цінностей (перевага сім'ї над роботою), що вступає в протиріччя з цінністю професійного просування. Протиріччя визнавалось на певній стадії

гри як інсайт щодо вибору цінностей сім'ї в супереч кар'єрним планам. Серед юнаків це протиріччя виражено значно менше. Третина дівчат-учасниць ТКГ у ході гри усвідомлювали, що не можуть вчиняти ризиковано, дотримуються стабільності, не використовують надані шанси, але така стратегія не веде до досягнень. Серед юнаків ця тенденція не зафіксована. У чверті юнаків-учасників ТКГ виявлено протиріччя за типом «можливість збагачення некоректними методами – спокійна совість» – тобто вони умовно визнали, що можуть порушити певні правила для досягнення кар'єрної мети (перерозподіл балів за рахунок «совість» на користь «робота»). Найбільш вираженим ціннісним протиріччям у юнаків є нівелювання цінності здоров'я заради кар'єрних досягнень, про що свідчить перерозподіл балів у грі за рахунок «здоров'я» на користь «роботи». Практично усі учасники ТКГ усвідомили власні реальні цінності на відміну від декларованих та висловили побажання приймати важливі життєві рішення (у тому числі кар'єрні) з їх урахуванням.

Висновок. Отримані дані свідчать про можливість методу ТКГ сприяти усвідомленню учасниками реальної ієрархії цінностей та власних життєвих стратегій. Запропоновані студентам ВНЗ трансформаційні ігри можуть суттєво сприяти усвідомленню ними власних особливостей, потреб та цінностей, а також можливостей та ресурсів відносно важливих напрямів свого життя: особистих, суспільних та професійних відносин.

Список літератури: 1. Геллер Е. Трансформационные игры сегодня [Электронный ресурс] / Е. Геллер. — Режим доступа: <http://sigmagames.eu/articles/33-articles/457-sigmagames-geller-transform-igri.html> (дата обращения: 19.05.2016). 2. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования : учебник / Э. Ф. Зеер. — Москва: ИЦ Академия, 2009. — 384 с. — (Высшее профессиональное образование). 3. Попова Г. В. Застосування трансформаційних ігор для кар'єрного самовизначення у студентів вузів / Попова Г. В., Штученко І. Є. // Бочаровські читання: матеріали наук.–практ. конф. [з міжнар. участю], присвяч. пам'яті професора С. П. Бочарової, 18 берез. 2016 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2016. — С. 135–138. 4. Попова Г. В. Прагнення студентів технічного ВНЗ до особистісно–професійного самовдосконалення / Попова Г. В. // Вісник Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди. Психологія: зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 30. — С. 244–254. 5. Свідectво про реєстрацію авторського права на твір № 67371 (Україна). «Опис

трансформаційної гри «Ікігай» (Призначення) / Попова Г. В., Штученко І. Є.; Держ. служба інтелектуальної власності України. — Заявл. 18.08.16. — 1 с.

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ИГРОВОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ ПРИ РАБОТЕ НАД БАКАЛАВРСКИМ ПРОЕКТОМ

Постановка задачи. Сочетание инновационных и устоявшихся методических подходов в области организации учебного процесса – требование современности, обусловленное ускорением информационных процессов как в обществе, так и при получении новых знаний. Подходы к организации учебных занятий, учитывающие интересы обучаемых с разной познавательной активностью, основанные на самостоятельной проектной и исследовательской деятельности, стимулируют формирование познавательного интереса к предмету. Сегодня в качестве методов повышения познавательной деятельности используется множество активных и интерактивных форм проведения занятий.

Анализ исследований и публикаций. Активизация познавательной деятельности была актуальной задачей процесса обучения с давних пор. Этот вопрос в разное время интересовал и использовался многими известными отечественными и зарубежными педагогами и философами: Ж.-Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, Г. Гегелем, Б.Г. Ананьевым, Н.Г. Чернышевским, Н.А. Бердяевым, Л.С. Выготским, Н.А. Добролюбовым, А.Н. Леонтьевым, Л.М. Лопатиным, А.С. Макаренко, С.Л. Рубинштейном, В.А. Сухомлинским, К.Д. Ушинским.

Педагогическая технология игрового проектирования, как развитие гуманистического подхода к образованию, разработанном в 1896 году американским философом и ученым педагогом Дж.Дьюи, известна с прошлого века. Разработки деловых и имитационных игр в области активного обучения проводились также современными исследователями: И.Г. Абрамовой, Ю.С. Арутюновым, Н.В. Борисовой, А.А. Вербицким, С.С. Егоровым, В.М. Ефимовым, Р.Ф. Жуковым, С.Г. Колесниченко, В.Ф. Комаровым,

В.Н. Кругликовым, В.Я. Платовым, А.М. Смолкиным, И.М. Сыроежиным и другими. Большую роль в распространении подобных методик играет практическая деятельность по пропаганде их в качестве основы активного обучения, личное участие педагогов, а также достижение практических результатов [14]. В НГУ «ХПИ» указанная технология получила достаточно широкое распространение со второй половины XX столетия [5]. В настоящее время она не только активно развивается, но и пропагандируется многими педагогами-преподавателями: проф. Горелый А.В. доц. Васильева И.Г., проф. Хоменко И.В., профессора Парсаданов И.В., Пылев В.А., Шпаковский В.В., доценты Коваленко В.Т., Сергиенко Н.Е., Тихоненко А.Т., Трине А.В., и др. (<http://blogs.kpi.kharkov.ua/play/>) [6].

Цель статьи – изложение опыта руководства студентами при выполнении бакалаврского проекта с использованием технологий игрового проектирования и их конструктивного применения в образовательном процессе при подготовке современных специалистов.

Изложение основного материала

Наиболее эффективными в развитии технологий обучения в образовании являются такие методы активного обучения, как игровое проектирование, метод проектов, анализ конкретных ситуаций.

Игровое проектирование дает возможность воспроизводить в условиях учебного процесса работу над созданием или совершенствованием реального, условного или моделируемого объекта или процесса. В большинстве случаев деятельность учащихся направлена на коллективную работу над проектом [6].

Выполнение бакалаврского проекта на кафедре ТММ и САПР

Цель игры – использование полученных, приобретение и развитие новых профессиональных умений и практических навыков.

Объектами моделирования в игре являются процедуры взаимодействия разработчиков конструкторов механических систем с заказчиком, коллегами и контролирующими органами.

Тему бакалаврского проекта и проектируемую систему студент или группа студентов может выбрать из предлагаемого списка или предложить самостоятельно. Самостоятельный выбор темы практикуется в случае особой заинтересованности студентов в данной предметной области или при наличии собственных разработок,

полученных в процессе личной научной или трудовой деятельности. В том числе и во время участия в конкурсах или олимпиадах.

Введение в игру заказчика обусловлено необходимостью продемонстрировать играющим реальные способы взаимодействия разработчика и менеджера проекта.

В процессе игры участники должны применить знания приемов и методов построения трехмерной компьютерной модели объекта и расчета его жесткостных характеристик и напряженно-деформированного состояния методом конечных элементов. Кроме этого, в процессе проведения деловой игры, играющие должны получить навыки такой работы, чтобы аккуратность была достигнута не только при составлении различных моделей и проведении расчетов, но и при описании принципа работы, в том числе при передаче этих моделей для работы коллегам.

Легенда. Заказчику необходимо спроектировать и изготовить работоспособный экземпляр механической системы (сама система уточняется в соответствии с выбранной темой).

Заказчиком данной работы является заведующий кафедрой. Он же объявляет конкурс на выполнение работ по проектированию и расчетам. Заказчик в этом случае частично компенсирует трудозатраты для полностью выполненных работ, более близких к объявленным целям. Полной компенсации с получением прибыли подлежит разработка, полностью удовлетворяющая техническим условиям и, возможно, превышающая заданные технические параметры. Под компенсацией в нынешних условиях подразумевается выставление соответствующих баллов за работу.

Традиционно план выполнения проекта выглядит следующим образом (таблица 1).

Таблица 1 – Традиционный график выполнения проекта

Номер этапа	Названия этапов дипломной работы	Срок выполнения
1	Выдача задания	05.02
2	Огляд літератури	15.02
3	Побудова геометричної моделі	05.03

4	Побудова скінчено-елементної моделі	15.03
5	Проведення тестових розрахунків скінчено-елементної моделі	25.03
6	Розрахунок напружено-деформованого стану моделі	05.04
7	Створення макету або прототипу досліджуваного об'єкту	20.04
8	Проведення тестових випробувань	30.04
9	Порівняльний аналіз отриманих результатів	10.05
11	Оформлення пояснювальної записки	30.05
12	Захист дипломної роботи	12.06

Существующий учебный план был в инициативном порядке расширен студентами в сторону создания полноразмерного работоспособного изделия. В таблице 2 приведены скорректированные пункты плана.

Таблица 2 – Скорректированный график выполнения проекта

Номер этапа	Названия этапов дипломной работы	Срок выполнения
5	Підготовка деталей та вузлів автомобіля для створення прототипу	25.03
6	Проведення зварювальних робіт по шасі автомобіля	05.04
7	Монтаж елементів підвіски, гідравлічних систем та системи керування	20.04
8	Встановлення двигуна та трансмісії	30.04
9	Створення зовнішньої обшивки, монтаж салону та електрообладнання	10.05

1 1	Оформлення пояснювальної записки	30.05
1 2	Захист дипломної роботи	12.06

Далее студенты в рамках дипломной бакалаврской работы создали компьютерную модель автомобиля типа багги и по полученным данным построили рабочий прототип на базе существующих агрегатов и узлов (рис.1). Учитывая большой объем теоретической и практической работы, студенты распределили между собой обязанности: одна группа занималась моделированием и расчетами на ПК, другая группа строила раму и собирала автомобиль.

Всей группой был проведен анализ существующих автомобилей класса багги и оценена сложность их построения на узлах существующей машины. В итоге был выбран концепт двухместного багги с открытым верхом, построенным на узлах автомобиля ВАЗ 21011. Для группы моделирования это позволило сконцентрировать силы на синтезе легкой и прочной рамы, а другая группа получала возможность сэкономить время на сборке машины и доработать некоторые детали используемого автомобиля.

Во время подготовки узлов автомобиля-донора присутствовали все студенты. Это позволило лучше оценить конструкцию кузова, особенности крепления узлов и деталей. Студенты, которым предстояло собирать багги, озвучили ряд предложений по удобству монтажа и обслуживания узлов, а также по модернизации деталей. В свою очередь группа по моделированию учла большинство идей и пожеланий, добавив их к общим правилам прочности и безопасности автомобиля.

Полученная параметрическая трехмерная модель позволила выстроить раму вокруг водителя, пассажира и основных агрегатов багги, сохранив при этом хороший доступ ко всем деталям машины. В результате группа по сборке машины получила рабочие чертежи рамы и, промоделировав процесс сборки машины, создала ряд инструкций по монтажу узлов и деталей.

Тесное взаимодействие студентов с использованием совместной работы в облачных сервисах позволило в кратчайшие сроки

разработать и построить реальный автомобиль. Прототип багги практически полностью соответствует компьютерной модели, следовательно, ошибки и задержки при его создании были сведены к минимуму. Студенты оценили объем и сложность работы каждой группы, поняли свою роль и степень ответственности за общий проект, повысили навыки коммуникации и работы в команде.

Эта игра является оригинальной разработкой преподавателей кафедры Теории и системы автоматизированного проектирования механизмов и машин НТУ «ХПИ». В ней используются и прикладные исследования сотрудников кафедры [7, 8, 9].

Список литературы: 1. Кириллова Г.Д. Теория и практика урока в условиях развивающего обучения. – М., 1980 – 198 с. 2. Гадяцкий М.В., Хлебникова Т.М. Організація навчального процесу в сучасній школі. – Харків: Видавництво «Ранок», «Векста». – 2004. – 136 с. 3. Щедровицкий П.Г. К анализу топики организационно-деятельностных игр.- Пушкино: Научный центр биологических исслед. АН СССР, 1987. – 44 с. 4. Бельчиков Я.М., Бирштейн М.М. Деловые игры. – Рига: Автос, 1989.- 304 с. 5. Активизация обучения проектированию / Под ред. А.В. Горелого.- К.: УМК ВО, 1991. - 262 с. 6. Сериков В.И., Устиненко А.В., Бондаренко А.В., Протасов Р.В. Формирование необходимых профессиональных и общекультурных компетенций при проведении групповых занятий в форме деловой игры // Вестник Нац. техн. ун-та «ХПИ»: сб. науч. тр. Темат. вып.: Транспортное машиностроение. – Харьков: НТУ «ХПИ». – 2015. – № 43 (1152). – С. 86-91.<http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20129> 7. Протасов Р.В., Устиненко А.В. Сериков В.И. Формирование конечно-элементной модели и анализ напряженно-деформированного состояния эволютной передачи // Вісник НТУ «ХПІ»: Зб. наук. праць. Сер. «Проблеми механічного приводу». – Харків, 2014. – №31. – С.139–143. 8. Андриенко С.В., Устиненко А.В., Протасов Р.В. Численное решение задачи синтеза профиля зуба звездочки цепной втулочно-роликовой передачи // Вісник НТУ «ХПІ»: Зб. наук. праць. Сер. «Проблеми механічного приводу». – Харків, 2014. – №31. – С.10–15. 9. Чернявский И.С., Устиненко А.В., Бондаренко А.В. Анализ

резервов повышения нагрузочной способности зубчатых передач трансмиссии трактора Т-150К // Вісник СевНТУ: Зб. наукових праць. Сер.: Механіка, енергетика, екологія. – Севастополь, 2013. – Вип. 139/2013.– С.298–302

*Смоловик Р.Ф.,
НТУ «ХПИ»*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ

Вступление. В современных условиях глобализации экономических систем, перехода к постиндустриальному, инновационному производству возникает необходимость совершенствования системы подготовки специалистов, которая призвана стать фактором долговременного опережающего влияния на экономику, решать задачи подготовки специалиста, способного не только к активной творческой деятельности, но и к постоянному самосовершенствованию. Современные требования не только существенно изменяют социальный заказ на подготовку специалистов, но и делают чрезвычайно актуальным вопрос о готовности выпускников высшей школы успешно трудиться в современных условиях производства, когда руководителю необходимо обладать глубокими знаниями в профессиональной области, повседневно проявлять инициативу, предприимчивость. Только при этом условии может значительно сократиться период адаптации выпускников высшей школы в условиях производства. Следовательно, в учебном процессе необходимо использовать весь арсенал средств и методов, оптимально влияющих на формирование современного специалиста, искать новые методические приемы, повышающие эффективность процесса обучения.

Кроме того, новая парадигма высшего образования решает важную социальную задачу, основанную на общечеловеческих ценностях, гуманизме, бережном отношении человека к среде его обитания, к защите природы, цивилизации.

Постановка задачи. В связи с этим современный специалист должен быть не только профессионалом высокого уровня, но и незаурядной личностью: обладать методами корпоративного мышления; уметь видеть социальные ориентиры и разрабатывать соответствующие им жизненные стандарты с учетом использования

достижений мировой цивилизации; овладевать международными методами, инструментарием, стандартами учетно-аналитической работы, необходимой для принятия эффективных управленческих решений даже в условиях возникновения экстремальных кризисных ситуаций.

Все изложенное выше приводит к выводу об особой значимости не только качественно-профессиональной, но и социально ориентированной подготовки будущих специалистов.

Основная часть. В этих условиях процесс интеграции интеллектуального потенциала трудовых ресурсов, производства и методов менеджмента будет, в значительной степени, зависеть от скорости адаптации их к изменяющимся условиям конкурентной среды рынка.

В связи с этим менеджмент любой организационно-экономической и социальной системы должен быть готов к решению иных проблем, к достижению иных целей, за которые менеджмент становится лично ответственным. При этом необходимо обратить внимание на тот факт, что использованные ранее методы воздействия могут превратиться в непреодолимые препятствия на всем пути к достижению цели конечного результата, адаптации к новым условиям деятельности.

Переход к постиндустриальному, инновационному способу производства ставит ряд принципиальных требований к знаниям, профессиональной подготовке специалистов со стороны их потребителей, поскольку на рынке труда постоянно изменяется не только количественный, но и качественный спрос на рабочую силу. Возникает потребность в специальностях, способных принимать решение в нестандартных, экстремальных ситуациях.

В этих условиях весь системный процесс подготовки специалистов в высших учебных заведениях должен соответствовать требованиям времени, спроса на рынке труда, приносить пользу как специалисту, предприятию, так и обществу в целом.

В связи с этим задачи совершенствования системы подготовки специалистов с целью активного овладения знаниями по специальности необходимо анализировать с учетом изменений в современных условиях: глобализации, постиндустриального производства.

Практический опыт стран с развитой рыночной экономикой позволяет сделать вывод, что выход из кризисной ситуации всегда начинается с инновационной активности, которая ведет к

обновлению основного капитала, развитию средств производства, росту занятости и платежеспособности населения.

Однако хорошо известно, что эффективность производства только на одну треть зависит от использования инновационных процессов, а остальная его часть определяется интеллектуальным капиталом трудовых ресурсов, квалификацией, компетентностью менеджмента. Причем мировая тенденция состоит именно в том, что их значение в наращивании экономического потенциала любой страны постоянно возрастает. Такое явление можно объяснить несколькими причинами.

В современных условиях интеграции экономических систем главным фактором, обеспечивающим эффективность общественного производства, становятся не средства труда, а работники умственного труда и менеджмент XXI века – менеджмент интеллектуального труда. Дело в том, что интеллектуальные способности обладают разными свойствами, одним из которых является уникальное – быть источником повышения эффективности производственной деятельности за счет комбинации научно-технического, производственного, социального, этического потенциала.

Кроме того, в настоящее время сложилась своеобразная ситуация: значительные преимущества в конкурентоспособности, в развитии технического и экономического потенциала получает не та страна, ученые которой первыми сделали какое-либо научное открытие, а та, которая первой применила его в процессе производства.

Необходимо учитывать тот факт, что дальнейшее развитие и совершенствование рыночных отношений с присущим для них увеличением неопределенности внешней среды, расширением форм, методов и содержания экономической деятельности необходимо анализировать с учетом особенностей развития как самого процесса производства, так и социальной среды. К таким специфическим особенностям развития следует отнести:

- развитие самого процесса производства, которое будет иметь в большей степени не техническую, а социальную направленность, ориентированную на человека и базирующуюся на основе его интеллекта;
- усложнение процесса производства будет происходить на принципиально новом уровне, требующем, в первую очередь, разнообразного интеллектуального труда;

- широкий процесс интеграции и интернационализации всех составляющих производства с использованием инновационных структур менеджмента;
- использование высоких технологий при производстве социально ориентированных товаров, безотходных сырьевых ресурсов, инновационной техники.

Все изложенное выше позволяет сделать вывод об особо важном значении не только качественной профессиональной, но и социально ориентированной подготовки будущих специалистов, менеджеров.

Необходимо учитывать и тот факт, что процесс интеграции интеллектуального потенциала трудовых ресурсов, производства, методов менеджмента будет в значительной степени зависеть от их способности, скорости адаптации к изменяющимся требованиям рынка.

В связи с этим в процессе подготовки специалистов возникает необходимость привития им навыков, способности эффективного управления: способности управлять самим собой; обладать качествами лидера; иметь четкие личные цели и ориентир на постоянный профессиональный рост; высокую способность воздействовать на коллектив для достижения целей организации; стремится к обучению своих подчиненных; рационально использовать их интеллектуальный потенциал.

Однако неправильно было бы полагать, что каждый из указанных выше факторов в равной мере относится к конкретной ситуации. В этих условиях требуется учитывать и фактор «помех», ограничивающих решение указанных задач для руководителя любого ранга: стрессы, давление со стороны внутреннего и внешнего окружения; эрозия традиционных ценностей, убеждений; неспособность организационных систем обеспечить все условия для постоянного процесса обучения; необходимость адаптации к изменяющимся условиям и др.

Из всех перечисленных выше факторов можно выделить главное: традиционно существующие различные методы управления исчерпали свои возможности и не в полной мере соответствуют современным требованиям подготовки специалиста.

Современный специалист должен быть не только высококвалифицированным профессионалом, но и незаурядной личностью; обладать корпоративным мышлением; уметь видеть социальные ориентиры и разрабатывать соответствующие им стратегии на основе широкого использования достижений мировой цивилизации; овладеть международными методами, инструментарием

и стандартами учетно-аналитической работы, необходимой для принятия управленческих решений даже при возникновении экстремальных, угрожающих ситуаций в экономической деятельности. Следовательно, умение принимать решение, решение в каждую секунду, это, в свою очередь, – воля, выдержка, вкус к новой ситуации, любовь к красоте. Но главное – умение принимать решение в долю секунды. Автоматизм? Но что тогда виртуозность и что тогда творчество? Поэтому современный специалист – это тот, у кого есть вкус к борьбе, которому нужны действия со всеми опасностями, со всей остротой; такое действие, где конфликты и поражения неизбежны. Он готов к любому удару, к любому жизненному уроку. В бою, как в бою. Ошибся, не прав? Понесу кару сполна; буду снова работать, ни в чем не изменяя себе, своим идеям, своему представлению о долге, совести, чести. Необходимость решения указанных задач определяется еще и тем, что в современных условиях развития особое значение придается общечеловеческим ценностям, нравственному аспекту и в отношении к природе, ко всему геопроцессу, к выполнению гуманной экологической миссии. Сам процесс существования жизни в окружении сложнейших механизмов, которые словно сказочный Джин, вырвавшийся из откупоренной бутылки, могут сделать для человека все, очень остро ставит вопрос о границах нравственности, о ее использовании в процессе принятия управленческих решений. Следовательно, воспитание таких качеств в будущих специалистах интеллектуального труда приобретает особо важное значение.

Необходимо учитывать и тот факт, что в современных условиях научно-технической революции появляются новые наставления в науке, развитие которых требует как дифференциации, так и концентрации специалистов смежных отраслей производства. К одним из таких направлений относятся, например, нанотехнологии, для которых характерен признак междисциплинарности.

Определенное влияние на процесс подготовки специалистов в условиях инновационного развития оказывают возникающие при этом противоречивые явления:

- быстрые темпы роста научных знаний, информации, с одной стороны, и быстрые темпы старения полученных знаний в процессе образования – с другой;
- исчерпаны экстенсивные пути развития науки и образования, необходимо переходить к интенсивным методам;
- технический потенциал развития науки, знаний объединяет экономический потенциал, то есть возможность его реализации;

согласно имеющихся данных, расходы в Украине на науку составляют незначительную величину и постоянно снижаются.

В этих условиях особое значение приобретает развитие научных школ, которые даже в этих условиях сохраняют свои традиции, научно-образовательную среду, необходимую для формирования творческой личности будущих специалистов, создают условия для постоянного процесса обновления знаний. Кроме того, возникает потребность в универсальных специалистах, способных отвечать требованиям времени, находить принципиально новые решения возникающих проблем, основываясь на универсальных принципах познания. Новые знания, как и технологизированное поколение студентов, требуют новых форм, методов изучения учебных дисциплин на базе активизации всей совокупной познавательной деятельности.

Необходимо обратить внимание и на тот факт, что процесс гуманизации системы образования требует вовлечения студентов в активную познавательную деятельность, необходимую для мобилизации, развития их творческого потенциала. Данная задача может быть решена при условии единства научного и социального подхода. Социальный подход предполагает количественное выражение полученных социальных результатов, характеризующих увеличение продолжительности свободного времени будущих специалистов, работников.

Для решения указанных задач необходимо использовать весь накопленный ранее опыт как систему активного овладения студентами профессиональными навыками будущей специальности еще в процессе обучения.

Главная цель системы активного овладения специальностью – высокое качество подготовки, всестороннее развитие личности, сочетание профессионализма с высокой культурой, гуманизацией.

Способ реализации указанной системы – обучение без принуждения, радость познания, творческое сотрудничество преподавателя и студентов, внимание к их запросам и интересам. В системе активного овладения специальностью студенты всегда должны иметь как конечные, так и промежуточные профессиональные цели при изучении всех дисциплин учебного процесса. В этом случае задача преподавателей – создание такой учебно-методической среды, находясь в которой каждый студент смог бы достичь поставленной цели с заданным уровнем качества подготовки специалиста. Однако в этом случае не преподаватель ведет студента к поставленной цели, а студент, опираясь на помощь преподавателя, самостоятельно и

активно добивается поставленной цели. К числу таких методов, средств и приемов, способствующих эффективному усвоению навыков профессиональной деятельности, реализации системы активного овладения специальностью, можно с полным основанием отнести все шире применяемые в вузах и институтах повышения квалификации методы активного обучения, в частности, игровые занятия. Опыт показывает, что они существенно влияют на формирование качеств, необходимых специалистам. Однако успешно участвовать в таких занятиях, особенно в деловых играх, может лишь студент, хорошо овладевший специальными дисциплинами; в процессе проводимых игр он значительно пополняет свои практические навыки; у него развивается самостоятельное мышление; проявляются и формируются организаторские способности.

Какие же задачи решаются с помощью игровых занятий, какие достигаются результаты:

- прежде всего, происходит существенное приближение процесса теоретического обучения к тем условиям, в которых будущему специалисту придется работать, и обеспечение комплексности знаний у студента;

- игровые занятия несут в себе элементы контроля знаний: неподготовленность к занятию, хотя бы одного студента, влечет за собой снижение эффективности данного занятия для всей группы, а коллективная ответственность, как известно, существенно усиливает сам процесс контроля;

- в процессе игровых занятий наиболее наглядно проявляются принципы соревнования за повышение качества знаний;

- естественным становится процесс взаимопомощи, так как от совместных усилий участников знаний во многом зависят результаты всего игрового занятия;

- развивается процесс научного творчества студентов, их взаимодействие в процессе поиска необходимых методов принятия решений.

Кроме того, в процессе проведения занятий преподавателю становится понятно, на что способен в реальной производственной обстановке тот или иной студент. Проведение таких занятий способствует обоснованной аттестации каждого студента как будущего специалиста.

Выводы. Решение указанной задачи возможно только при условии использования новых форм подачи изучаемого материала с применением информационных технологий для лекционных,

практических занятий, самостоятельной работы студентов. Одной из таких форм являются активные методы обучения.

Активные методы обучения представляют собой различные формы занятий с использованием метода деловых игр, анализа производственных ситуаций. Диапазон применения указанных методов весьма многообразен, выбор любого из них осуществляется в зависимости от конкретных дидактических задач, специфики научной дисциплины. Игровые ситуации могут быть использованы в качестве тренинга в процессе подготовки специалистов как для получения профессиональных знаний, так и формирования навыков корпоративного общения. В связи с этим в пособии представлены теоретические и практические аспекты деловых игр, производственных ситуаций, социально-психологического тренинга, направленные на формирование указанных выше навыков у будущих специалистов.

Исследованиями установлено, что при анализе конкретных ситуаций по сравнению с другими методами активного обучения достигается наибольшая степень усвоения изучаемого материала. Творческая деятельность участников такого процесса обучения основана на психологической готовности и способности будущих специалистов к самостоятельной мыслительной деятельности и предполагает их умение не только видеть проблему, но и самостоятельно ее анализировать, принимать решения. Необходимость анализа и решения проблемной ситуации существенно активизирует мыслительный процесс, а, следовательно, и весь процесс обучения, поскольку под проблемной ситуацией при этом понимается конфликт, возникающий в мышлении обучаемого, когда для решения задачи недостаточно имеющихся у него знаний и способов действий. Возникает объективная необходимость в поиске, получении, усвоении новых знаний в конкретной области изучаемой дисциплины.

Список литературы: 1. Смоловик Р.Ф. Методологические основы активизации познавательной деятельности: теория и практика: монография / Р.Ф. Смоловик. – Х.: НТУ «ХПИ», 2014. – 311 с. 2. Богомолова Н.Н. Социально-психологический тренинг как форма обучения общению / Н.Н. Богомолова, А.А. Петровская // Общение и деятельность. – Прага, 1981. – 248 с. 3. Мищенко В.А. Практический менеджмент / В.А. Мищенко, Р.Ф. Смоловик. – Х.: Издательский дом «ИНЖЭК», 2005. – 391 с. 4. Смоловик Р.Ф. Этика и этикет предпринимательской деятельности: учебное пособие / Р.Ф. Смоловик, Н.А. Давидова. – Х.: НТУ «ХПИ», 2009. – 275 с. 5. Трайнев В.А. Деловые игры в учебном процессе: методология разработки и

практика проведення / В.А. Трайнев. – М.: ИД «Дашков и К», МАН ИПТ, 2002. – 360 с.

*Рисований О.М., НТУ «ХПИ»
Рисована З.Г., вчитель-методист, зош №164, м. Харків*

МЕТОДИКА ВИБОРУ УМОВ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ

Загальна постановка проблеми. Система навчання, яка склалася в даний час, має досить велику кількість навчальних дисциплін, які найчастіше змістовно і методично погано узгоджуються між собою [1-3].

Вимога інтеграції в даний час найбільш гостро стоїть перед шкільною освітою. Чи можливий такий підхід у вищій освіті? Перш ніж відповісти на це питання необхідно проаналізувати шкільне.

Основний організаційний принцип сучасної освіти – предметоцентризм – це функціонування навчальних предметів як автономних освітніх систем. Всі предмети самостійні. Вони іноді досить слабо пов'язані один з одним, що породжує серйозні труднощі в формуванні в учнів цілісної картини світу. При цьому, має місце предметна роз'єднаність, що стає однією з причин фрагментарності світогляду учнів, в той час як в сучасному світі переважають тенденції до інформаційної, політичної, економічної, культурної інтеграції. З психолого-педагогічної точки зору інтегрований урок сприяє активізації пізнавальної діяльності, стимулює пізнавальну активність, є умовою успішного засвоєння навчального матеріалу. Інтегрований урок є основною формою організації процесу інтеграції предметів.

Інтеграція предметів у сучасній освіті – один із напрямів активних пошуків нових педагогічних рішень, які сприятимуть поліпшенню справ у ній, розвитку творчого потенціалу педагогічних колективів і окремих викладачів з метою більш ефективного та грамотного впливу на учнів.

Інтегрований урок переслідує такі цілі як вивчення предметів на високому рівні системності знань; розвиток співпраці педагогів; формування в учнів переконання в зв'язності предметів, у цілісності світу.

Інтегрований урок сприяє особистісно значимому і осмисленому сприйняттю знань, підсилює мотивацію, дозволяє більш ефективно

використовувати робочий час за рахунок дублювання і повторів. На інтегрованому уроці вирішуються дидактичні завдання двох і більше навчальних предметів.

Інтеграція як педагогічне явище має давні традиції. В якості найбільш простого прикладу можна простежити організацію навчального процесу в школі. Перш за все багато шкільних предметів здавна мають інтегрований характер. Найчастіше це була інтеграція всередині предметного рівня: шкільний курс літератури завжди був інтеграцією науки про літературу, читацької практики і дослідів письменництва, тобто явищ різного порядку. Основою для сучасного процесу інтеграції був тривалий період встановлення міжпредметних зв'язків, що дає новий підхід на зв'язок предметів.

Проблема оптимального поєднання різної кількості і різних напрямків навчальних предметів, як і раніше, не знаходить свого вирішення.

Результати аналізу наукових досліджень і публікацій з проблеми свідчать про глибоке розуміння науковою спільнотою її ролі і значення інтегрування предметів для істотного підвищення рівня освіти.

Прогресивні педагоги Я. А. Каменський, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський та інші [10] підкреслювали необхідність взаємозв'язків між навчальними предметами для відображення цілісної картини природи «в голові учня», для створення справжньої системи знань і правильного світорозуміння.

При характеризуванні процесу інтеграції навчальних предметів педагоги Ю.Г. Дік, А.А. Пінський, В.В. Усанов відзначили наступне: «Інтеграція навчальних предметів – далеко не механічна діяльність, а інтегрований навчальний предмет та не є проста сума окремих навчальних курсів.

Інтеграція використовувалася ще К.Д. Ушинським [11] під час побудови курсу навчання грамоті аналітико-синтетичним методом. Суть цього методу в злитті в єдине ціле окремих елементів двох видів мовленнєвої діяльності – письма і читання – з метою формування у дітей здатності до дистанційного навчання за допомогою тексту.

Бахарєва Л.Н. одна з перших виділила відмінні риси інтегрованого уроку [2]:

1. Інтегрований урок спрямований перш за все на формування особистості учня, тоді як на традиційному уроці увага зосереджена на засвоєнні знань та умінь.

2. Учитель на інтегрованому уроці виступає як організатор навчально-виховної діяльності, на уроці характерно співробітництво,

адекватність дій вчителя і учнів (навчальна діяльність вчителя і навчально-пізнавальні дії учнів).

3. Центральне місце на інтегрованому уроці займає застосування узагальнених систематизованих завдань, наприклад, на розвиток умінь самостійного аналізу і синтезу. Можливо злиття різних етапів і функцій уроку, їх синтез, який сприяє активізації навчального процесу.

4. Важливий принцип інтегрованого уроку – організація колективної навчальної діяльності (робота в парах, групах, рольові ігри, дискусії).

5. Сучасні підходи не виключають проведення інтегрованого двома-трьома вчителями різних навчальних предметів.

6. Інтегрований урок на природознавчій основі може бути проведений як екскурсія, польовий практикум, робота на екологічній стежці, як заочна подорож, похід у заповідник, на природу рідного краю і т.д. [3, с.72].

Таким чином, структура інтегрованих уроків вимагає особливої чіткості, стрункості, продуманості матеріалу з предметів; додаткової підготовки вчителя, великої ерудиції, високого професіоналізму.

У сучасний час настав етап підходу до єдності предметів, що передбачає перехід від стадії реалізації міжпредметних зв'язків, до інтеграції цих явищ [4-6].

Інтеграція в сучасній школі йде на всерединіпредметному і міжпредметному рівні.

Всерединіпредметна інтеграція включає фрагментарну інтеграцію, яка включає окремий фрагмент заняття, що вимагає знань з інших предметів, і вузлову інтеграцію, коли на протязі всього уроку викладач спирається на знання з інших предметів, що становить необхідну умову засвоєння нового матеріалу.

На наступному рівні (міжпредметна або синтезована інтеграція) об'єднуються знання різних наук для розкриття того чи іншого питання.

Фрагментарна і вузлова інтеграції широко підходять для викладу предметів природничого циклу [7].

На перехресті цих підходів можуть бути і різні результати:

1. Поява нових предметів (курсів);
2. Поява нових спецкурсів;
3. Поява циклів (блоків) уроків, які об'єднують матеріал одного або ряду предметів зі збереженням їх незалежного існування;
4. Разові інтегровані уроки різного рівня і характеру як проба сил викладача в новому напрямку.

Синтезована інтеграція є найбільш ефективною, тому що об'єднує знання різних наук при розкритті загального питання і для вивчення природного явища.

При проведенні інтегрованого заняття активізується пізнавальна діяльність учнів, так як більшість інтегрованих уроків включають в себе елементи проблемного навчання [8-9, 12]. Вважається, що проблемний характер навчання формує в учня протиріччя між знанням і незнанням та викликає у нього потребу в активному сприйнятті і осмисленні нового навчального матеріалу. Проблемне навчання є ефективним способом підвищення інтересу учнів до уроків.

Інтеграція – це не просте додавання, а взаємопроникнення двох або більше предметів.

Практика показує, що передача готових знань не завжди спонукає людину до прагнення виявляти і аналізувати проблеми, визначати шляхи їх вирішення. Завдання формування в учня готовності до безперервної самоосвіти вимагає включення самоосвіти в навчальний процес як об'єктивно необхідного для учня заняття.

Процес інтеграції вимагає суттєвої переробки змісту і структури навчальних предметів, посилення в них загальних ідей і теоретичних концепцій. У результаті проведення аналізу наукових досліджень і публікацій методика вибору основних умов для інтеграції навчальних предметів може бути наступною:

1. Об'єкти дослідження повинні збігатися, або бути досить близькими.
2. В інтегрованих навчальних предметах використовуються однакові або близькі методи дослідження.
3. Інтегровані навчальні предмети будуються на загальних закономірностях, загальних теоретичних концепціях [2, с.42].

Висновки. Викладені в статті міркування та спостереження дозволяють дійти таких висновків.

При інтеграційно-тематичному підході за змістовну, методичну та організаційну одиницю процесу навчання береться не урок з певного предмета, а навчальна тема, розділ через провідні ідеї цієї теми.

Однією з умов інтеграції вважають близькість змісту провідних тем різних предметів, їх взаємозв'язок.

Необхідно прагнути до створення системи, яка буде оптимально поєднувати ідеї інтеграції та диференціації.

Інтеграційні зв'язки між предметами початкової школи мало розроблені, багато розбіжностей серед вчених у сенсі сутності цих зв'язків.

Для різних рівнів освіти повинна існувати своя глибина інтегрування з урахуванням віку, розумових здібностей, вибором напрямку освітнього процесу.

При ухваленні рішення про інтегруванні навчальних предметів необхідно усвідомлювати, що абсолютно різний результат буде отримано при об'єднанні природних і фундаментальних дисциплін.

При об'єднанні природничих дисциплін в один предмет стане зниження якості їх викладання, оскільки педагогічних кадрів з цього предмету все ще немає. А це може привести до подальшого падіння загального інтелектуального рівня випускників шкіл, зменшення потреби у вчителів з даних предметів, а в подальшому – до зниження кількості аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників, що може викликати посилення занепаду вітчизняної науки і системи вищої освіти. Впровадження цих нововведень також спричинить за собою масові звільнення шкільних вчителів природничих дисциплін, а це призведе до повної деградації кадрового потенціалу освітньої сфери.

Переклад значної частини точних, фундаментальних предметів на вибір школи може привести до зменшення можливості формування повноцінного логічного мислення у школярів. Так як саме фундаментальні науки дають таку можливість. Поки що немає вчителів, які могли б викладати такі інтегровані предмети. Є великий ризик скорочення вчителів, які читали окремі предмети.

Список літератури: 1. *Белянкова Н.М.* Интеграция естественно-научного и гуманитарного образования как фактор воспитания личности / *Н.М. Белянкова* // *НШ*. – 2004. – №2. – С.34-39. 2. *Бахарова Л.Н.* Интеграция учебных предметов в начальной –школе/ *Л.Н.Бахарова* // *Повышение эффективности учебно-воспитательной работы в средней школе. Рязань*. – 1992. – С.70-77. 3. *Дубинина Э.Ф., Копейкина С.В.* Интегрированные уроки / *Э.Ф. Дубинина, С.В. Копейкина* // *НШ*. – 2004. – №4. - С.65-69. 4. *Лямина В.З.* Интегрированные уроки – одно из средств привития интереса к учебным предметам / *В.З. Лямина*// *НШ*. – 1995. – №11. – С.21-25. 5. *Мамардашвили М. К.* Классический и неклассический идеалы рациональности. – СПб.: Азбука, 2010. – 288 с. 6. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. *Е.С. Рапацевич* – Мн.: «Современ. слово», 2005. – 720с. 7. *Пономарьов О. С.* Формування відповідальності як поведінкової компетенції фахівця з управління проектами / *О. С. Пономарьов* // *Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія : Стратегічне управління, управління*

портфелями, програмами та проектами. – 2016. – № 2. – С. 54-58. **8.** *Светловская Н.Н.* Об интеграции как методическом явлении / *Н.Н. Светловская* // НШ. – 1990 – 1. – С.57-60. **9.** *Скороходова Т.Л.* Мир искусства на уроках чтения / *Т.Л. Скороходова* // НШ. – 2005. – №3. – С.20-23. **10.** *Сухомлинский В.А.* Сердце отдаю детям / *В.А. Сухомлинский.* – Киев. – 1969. – С.55. **11.** *Ушинский К. Д.* Проблемы педагогики / *К. Д. Ушинский.* – Львів : Изд-во УРАО, 2002. – 592 с. – (Новая педагогическая библиотека). **12.** *Товажнянський Л. Л., Мамалуй А. О.* Гуманізація – стратегічний напрямок розвитку інженерної освіти ХХІ століття // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2009. – Вип. 23-24 (27-28). – С. 3-13.

*Руценко І.П.,
НТУ «ХПИ»*

МЕТОД КЕЙС-СТАДІ ЯК ЗАСІБ АКТИВНОЇ ДИДАКТИКИ

Метод кейс-стаді як навчальна технологія існує з початку ХХ ст. Співіснують дві класичні школи case-study – Гарвардська (американська) і Манчестерська (європейська). Найбільше поширення він набув під час підготовки бізнес-аналітиків, маркетологів, економістів. Проте, ми не бачимо жодних обмежень для використання методу в рамках будь-якої навчальної дисципліни.

Вважається, що метод кейс-стаді вперше був використаний 1924 р. у Гарвардській бізнес-школі. Цей заклад визначив використання case-study як провідний напрям у підготовці своїх студентів. Викладачі бізнес-школи розпочали створення уявних бізнесових ситуацій, які мусили обговорювати і розв'язувати їх студенти. Перші збірники кейсів були опубліковані 1925 р. у Звітах Гарвардського університету. 90% навчального часу у Гарвардській бізнес-школі виділяється для аналізу та обговорення різних кейсів. Сутність методу американці визначають так: «Метод навчання, при якому студенти і викладачі беруть участь у безпосередньому обговоренні ділових ситуацій або завдань. Ці кейси, зазвичай, підготовлені в письмовій формі і складені виходячи з досвіду реальних людей, які працюють у сфері підприємництва, вивчаються, аналізуються і обговорюються студентами. Ці кейси складають основи бесіди класу під керівництвом викладача. Тому метод кейсів включає

одночасно і особливий вид навчального матеріалу, і особливі способи використання цього матеріалу в навчальному процесі» [1].

Ситуативне навчання за гарвардською методикою – це інтенсивний тренінг слухачів з використанням відеоматеріалів, комп’ютерного та програмного забезпечення. Вважається, що метод ефективний у тих дисциплінах, де істина – плюралістична, тобто немає одної правильної відповіді на поставлене питання. У такому разі іде інтенсивне обговорення різних шляхів розв’язання проблеми. Студенти під час дискусії наближаються до реальних ситуацій, які можуть виникнути в бізнесі, в державному управлінні, в ситуаціях форс-мажору, в процесі конструювання з урахуванням конкуренції та кінцевої мети діяльності.

У цьому напрямку працюють спеціалісти українського Центру інновацій та розвитку, серед яких Ю. Сурмін, А. Сидоренко, В. Лобода, А. Фурда. Під редакцією Ю. Сурміна в 2002 році було видано фундаментальну працю «Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода». Ініціатором розвитку цього напрямку в Україні був доктор соціологічних наук, професор Ю.П. Сурмін (1949-2016). Йому належить монографія «Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода» (2002 р.). Український вчений намагався розширити функціональне поле застосування кейс-методу. В одній зі своїх статей Ю. Сурмін подає типізацію методу за його призначенням, яку можна в спрощеному варіанті представити у вигляді таблиці (див. табл. 1).

Чому в процесі навчання корисно застосовувати кейс-технологію? Ми бачимо наступні переваги:

- Акцент переноситься не на отримання готового знання, а на його пошук, істина народжується в дискусії та обговоренні різних варіантів.
- Викладач не транслює інформацію, а управляє пізнавальною діяльністю.
- Творча свобода, демократизм, орієнтація на особистість студента та його креативні здібності.
- Сенсорно-емоційне забарвлення навчального процесу, тобто включається не тільки інтелект, але й почуття (за умови, що кейс присвячено гострій суспільній ситуації, драматичному випадку).
- Занурення в ситуацію викликає у студента потребу не тільки в логічному дискурсі, але й в образному мисленні (інсативний шлях пізнання).
- Метод дозволяє інтегрувати різні елементи знання, що були отримані під час вивчення інших дисциплін, галузей або тем.

Таблиця 1 – Функціональне поле кейсів

Тип кейса	Характеристика функції
Навчальний	Отримання знання щодо динамічних стохастичних об'єктів
Виховний	Формування етико-професійних компетенцій
Тренувальний	Тренування з метою отримання навичок діяльності в умовах постійних змін
Аналітичний	Вироблення вмінь та навичок аналітичної діяльності
Дослідницький	Отримання принципово нового знання щодо динамічних стохастичних об'єктів
Систематизуючий	Систематизація ситуативного знання
Прогностичний	Отримання інформації про майбутнє стохастичної системи

На практиці алгоритм застосування кейс-методу може виглядати наступним чином:

Крок 1. Уважно аналізуємо навчальну програму, визначаємо теми курсу і форми занять (лекція, семінар, практичне заняття), які є перспективними з точки зору можливостей застосування методу. Очевидно, не варто намагатися переводити увесь курс на цю технологію, потрібно керуватися здоровим глуздом, і виходити з реальних можливостей покращити зміст та форму роботи студентів.

Крок 2. Визначаємо тип кейсу і створюємо потрібний кейс за обраною темою. Це є центральним пунктом, бо від якості кейсу залежить і інтерес студентів до роботи, і евристичні можливості методу, і глибина та характер дискусії, що мусить виникнути під час обговорення. Існують різні підходи до створення кейсу, вони представлені у табл.2.

Крок 3. Ставимо завдання студентам для опрацювання ситуації. Тут є широке поле можливостей та варіантів подальшої роботи. По-перше, варто спланувати, чи це буде робота в аудиторії, чи завдання виноситись на самостійну роботу. По-друге, визначити кінцеву мету, спосіб опрацювання кейсу, критерій оцінки творчої роботи студентів, що необхідно донести до аудиторії. По-третє, вирішити організаційне питання: індивідуальна робота чи праця у малих групах (3-5 осіб). Якщо викладач обирає кейс-метод як форму лекційного заняття, то відповідно планується інноваційний спосіб викладення нового матеріалу з прицілом на активізацію аудиторії слухачів.

Крок 4. Дискусія, мозковий штурм, якщо це передбачено стратегією роботи з кейсом, під керівництвом викладача або педагог передає функцію модератора здібному студенту. Якщо проробка кейса винесена на самостійну роботу, то визначається дата обговорення в аудиторії та формат доповіді.

Крок 5. Підведення підсумків, публічне обговорення результатів, які отримані студентами в процесі розв'язання поставленої задачі.

Крок 6. Оцінювання креативності і фактичних знань студентів, що виявлені під час роботи над кейсом.

Таблиця 2 – Основні підходи до створення кейсу

Реальний кейс	Вигаданий кейс
<p>Соціальна проблема, наприклад: демографічна криза, війна і вимушені переселенці, насильство в сім'ї, довіра до поліції, злиденність тощо</p> <p>Історична подія: унікальна ситуація, яка мала місце в житті суспільства і мала суттєвий вплив на масову свідомість, економіку, інституційний розвиток тощо</p>	<p>Ситуація в організації: опис вигаданої фірми або державної установи, яка зіштовхується зі складною проблемою</p> <p>Гостра або нестандартна життєва ситуація, в яку потрапила людина.</p> <p>Проективна ситуація типу: «Якби я був президентом, мером...»: регіональна проблема, ситуація у громаді, що потребує політичного чи адміністративного реагування</p>

Для соціально-гуманітарних наук перспективним є розробка кейсів на базі реальних кризових ситуацій, у т.ч. і катастрофічного характеру. Соціальні катастрофи, як правило, розкривають багато прихованих явищ, соціальних механізмів та моделей поведінки людей. Також існує чимало наукових, історичних, журналістських, публіцистичних праць, які висвітлюють ту або іншу подію, що вразила уявлення людей. До речі, студент може самостійно створити подібний кейс, зібравши увесь наявний емпіричний матеріал, що стосується певної події.

Наш досвід створення кейсу на прикладі загибелі «Титаніку» у 1912 р. підтверджує перспективність цього варіанту. Існує чимало джерел, наративів, відео і кіно-документів, художніх творів і наукових досліджень, де описані різні аспекти рокової подорожі англійського океанського лайнера. У цих описах є інформація стосовно соціуму «Титаніку», описується доля конкретних людей, випадки героїзму і

слабкодухості тощо. На кейсі «Загибель Титаніку» можна розглянути такі традиційні соціологічні теми, як класова структура та соціальна нерівність, епоха модерну і філософія технократичного оптимізму, гендерна нерівність, стратегія поведінки людей у кризовій ситуації, навіть, проблему соціального порядку і соціального хаосу. Студентам на базі зібраного первинного матеріалу можна поставити різні питання і сформулювати напрямки аналізу ситуації; підготувати сценарії дискусій; визначити цільові завдання. Наприклад, пропозиція, по-перше, знайти усі фактори, що мають стосунок до трагічної загибелі людей (їх існує десятки) а, по-друге, «зважити» їх по сконструйованій ранговій шкалі. Можна поставити за мету розробити альтернативні стратегії, які б убезпечували від катастрофи тощо. Тут є поле креативному мисленню як з боку викладача, який готує відповідне заняття, так і студентів, що зацікавлено включаються у роботу.

Список літератури: 1. Багив Г.Л., Наумов В.Н. Руководство к практическим занятиям по маркетингу с использованием кейс-метода [Електронний ресурс] <http://www.marketing.spb.ru/> 2. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / под ред. Ю.П. Сурмина. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2002. – 286 с. 3. Ситуаційна методика навчання: український досвід: зб. статей / упоряд. О.Сидоренко, В.Чуб. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 150 с. 4. Сурмін П.Ю. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні // Вісник НАРА. – 2015. – №2. 5. Сурмін Ю.П. Кейс-стаді: архітектура і можливості / Ю.П. Сурмін. – К.: Центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2012. – 336 с. 6. Шеремата П. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі / П.Шеремата, Г.Каніщенко; за ред. О.І. Сидоренко. – 2-е вид. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1999. – 80 с.

Тарасенко В.М.,
ХНУПС ім. Івана Кожедуба

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЛЬОТЧИКІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ЛЬОТНИХ ТРЕНАЖЕРІВ)

Сучасний стан підготовки льотчиків не відповідає вимогам часу. Основна причина такого стану – криза професійної освіти в державі

взагалі і військової зокрема. В сучасних умовах підготовка льотчика вкрай вимагає поліпшення відбору абітурієнтів, підвищення загально-освітнього рівня курсантів 1-го курсу, поетапного формування розумових здібностей курсанта-льотчика. В основі підготовки льотчиків повинно бути навчання орієнтоване на особистість. Розвиток операційної, мотиваційної, інтелектуальної та емоційно-вольової сфер діяльності курсанта повинен здійснюватися в системі малих груп з використанням методів активного навчання. Одним з методів є запропонований автором метод образного сприйняття динаміки руху ЛА через фізіологічні відчуття курсанта.

Сутність методу полягає у використанні льотного тренажера при проведенні практичних занять з дисципліни «Аеродинаміка та динаміка польоту літака» для підвищення ефективності навчання курсантів – льотчиків. Метод дозволяє розпізнавати режим польоту по фізіологічним відчуттям льотчика. Катастрофа літака Л-39 22.09.2012 року (курсант Наконечний М.М) засвідчила, що льотчик не зміг по поведінці літака визначити режим наближення до звалювання на зльоті. Запропонований метод, ще на етапі наземної теоретичної підготовки до польотів, формує у курсанта образ польоту стимулює і підвищує інтерес до занять, активізує та загострює сприйняття навчального матеріалу. Дисципліна «Аеродинаміка та динаміка польоту літака» створює теоретичну основу техніки пілотування і має метою дати курсантам теоретичні знання та практичні навички, які дозволяють оцінювати аеродинамічні характеристики літака, його пілотажні можливості, розуміти фізику експлуатаційних обмежень і критичних режимів польоту.

Перший розділ дисципліни – аеродинаміка. Вона являється розділом механіки суцільних середовищ. Аеродинаміка (від грецького *aer* - повітря і *dynamis* – сила) вивчає взаємодію повітря з тілами, що обтікаються повітрям. Основна задача аеродинаміки – визначити сили та моменти, що діють з боку навколишнього середовища на рухоме тіло.

Динаміка польоту, як наука, вивчає рух літальних апаратів у повітрі. Подібно до теоретичної механіки, в динаміці польоту вирішується дві взаємопов'язаних задачі. Пряма – по заданим силам і моментам знайти траєкторію і закон руху та зворотна – по заданій траєкторії і закону руху визначити необхідні сили та моменти. Найважливішою задачею динаміки польоту є визначення льотно-технічних характеристик літака, характеристик балансування, стійкості та керованості, від яких залежать пілотажні властивості літака та безпека польотів.

Безпосередньо проблемами виявлення, вивчення та розвитку інтелектуальних здібностей військового льотчика займалися відомі учені в області професійної освіти, психології та педагогіки, відновної медицини і ергономіки С.В. Алешин, В.Ю. Бондаренко, І.І. Вишневих, медиків А.А. Ворона, Д.В. Гандер, В.І. Дудін, В.А. Пономаренко та ін. Вище перераховані учені в своїх наукових дослідженнях обґрунтували склад професійно важливих якостей (ПВК) військового льотчика (15 якостей), які поділили на п'ять груп та одну з них позначили як інтелектуальні здібності військового льотчика. Під цими здібностями розуміється «інтегральна психічна освіта, що забезпечує такі процеси, як прогноз, інсайт, оперативне мислення, формування нової інформації без інструментальних засобів» (В.А. Пономаренко); розвиток навиків переробки і зберігання текстової інформації, навиків зорового сприйняття інформації та дій в нестандартних умовах, навиків просторового мислення, уміння самостійно діяти. Існують різні моделі інтелектуальних здібностей. Я у своїй роботі спираюся на визначення та склад інтелектуальних здібностей, які запропоновані В.А. Бодровим, А.А. Вороною, Д.В. Гандером, В.А. Пономаренко. Логічно користуватися показниками розвиненості інтелектуальних здібностей, запропонованими цими ж ученими. Це дозволить прослідкувати динаміку їх розвитку. Для виховання професіонала — військового льотчика дуже важливо зберегти мотивацію на професію особливо в перші роки навчання в навчальному закладі. При вивченні предметів загальноосвітніх дисциплін курсанти не завжди бачать зв'язок з майбутньою льотною діяльністю.

Здібності людини, в тому числі і інтелектуальні, найтіснішим чином пов'язані з мотиваційними механізмами, оскільки визначають мотиваційну сферу та випробовують на собі її вплив.

На перших курсах навчання у вищих військових авіаційних училищах, коли вивчаються загальноосвітні дисципліни, відбувається пониження «мотивації на професію військового льотчика» [5, с. 112]. Часто курсанти не знають або не розуміють, що професійні якості можна і потрібно розвивати.

Тим часом наші дослідження показали, що курсанти виявляють підвищену цікавість до виконання завдань, якщо в учбовому процесі застосовуються нові інформаційні технології, особливо льотних тренажерів.

Таким чином, у ситуації навчання майбутніх льотчиків, що склалася, на перших курсах має місце:

— недостатня підготовленість до майбутнього формування професійних умінь;

— наявність зацікавленості курсантів до існуючих інформаційних технологій;

— недостатність у навчальному закладі необхідної тренажної бази, комп'ютерної техніки та програмного забезпечення.

Все перераховане вище говорить про необхідність активізувати формування у курсантів мотивації розвитку професійно важливих якостей військового льотчика, і виконати це можна, використовуючи в учбовому процесі інформаційні технології.

Здібності формуються та розвиваються безпосередньо під час діяльності [4]. На перших курсах навчання не передбачено льотної практики (професійної діяльності), в якій можуть розвиватися професійні здібності військового льотчика. Деякі ж необхідні складові підготовленості до професії повинні бути сформовані саме завчасно, до початку польотів на легкомоторному літаку.

Професійна діяльність сучасного військового льотчика пов'язана з складною технікою, з високими швидкостями. Все це вимагає від людини, керівника такою технікою, особливих розумових здібностей. Ці здібності називаються в психології інтелектуальними здібностями військового льотчика. Вони входять в перелік професійно важливих якостей цієї професії [5, с. 113]. Інтелектуальні здібності військового льотчика включають: уміння швидко виконувати логічно складні інтелектуальні дії, стійкість уваги, практичний тип мислення, високий темп розумових процесів, уміння швидко оцінювати навколишнє оточення і реагувати на нього точними діями, виявляти найважливіше зі всієї отриманої інформації [1].

Особливо важливо при використанні комп'ютерних технологій передбачити спеціальні заходи:

— для підтримки позитивної мотивації розвитку інтелектуальних здібностей як професійно важливої якості військового льотчика;

— для створення відповідного режиму роботи у майбутній професії. Необхідно створювати умови для самостійного виконання розумових дій в прийнятті рішення, поступово підвищуючи їх складність, підвищуючи вимоги до уміння аналізувати та синтезувати явища, що вивчаються, і процеси, тобто для придбання навиків розумової діяльності в складних умовах. Застосування в рамках новітніх інформаційних технологій віртуальних лабораторних робіт, комп'ютерних тренажерів, льотних тренажерів, графічних та текстових редакторів і тому подібне дозволяє це реалізувати.

Льотні тренажери в даний час широко застосовуються в льотній підготовці. Проте вони переважно використовуються для виконання операторних дій, що полягають у вибудовуванні послідовності стандартних операцій для реалізації відомого алгоритму. Проте сучасні льотні тренажери можуть допомогти у створенні умов для виконання курсантами логічних розумових дій. Теоретичний аналіз та практика професійної підготовки, інформатизації навчального процесу в ХНУПС показали наявність суперечностей між: необхідністю забезпечити в процесі вивчення загальноосвітніх дисциплін, підготовці майбутніх військових льотчиків до навчання професійним діям та відсутністю обґрунтованих педагогічних технологій для вирішення цієї задачі; наявністю технічних засобів, що дозволяють надавати інформацію про параметри польоту, і неопрацьованістю педагогічної теорії використання їх в процесі загальноосвітньої підготовки майбутніх військових льотчиків; існуванням безлічі засобів розвитку в навчанні інтелектуальним здібностям і відсутністю педагогічної теорії, що пояснює, які засоби необхідні для розвитку інтелектуальних здібностей військових льотчиків у процесі їх загальноосвітньої підготовки; напрацьовуванні безлічі способів розвитку інтелектуальних здібностей та відсутністю обґрунтованої моделі ефективного їх розвитку у майбутніх військових льотчиків у процесі їх загальноосвітньої підготовки.

Прагнення вирішити виявлені протиріччя визначило проблему дослідження, що полягає в пошуку ефективних способів розвитку інтелектуальних здібностей курсантів льотчиків на основі використання льотних тренажерів у процесі вивчення ними навчальної дисципліни «Аеродинаміка та динаміка польоту».

Мета дослідження: розроблення ефективних способів розвитку інтелектуальних здібностей майбутніх військових льотчиків на основі інформаційних технологій (льотних тренажерів) у процесі вивчення курсантами льотчиками дисципліни «Аеродинаміка та динаміка польоту літака».

Під час вирішення цієї проблеми використовувалися наступні методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури, аналіз та узагальнення педагогічного досвіду, експеримент, теоретичне узагальнення даних експериментальної роботи, статистичний обробіток даних експерименту; спостереження, бесіда, анкетування.

Достовірність результатів забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, поєднанням кількісного та якісного аналізів отриманих даних, впровадженням методичних рекомендацій в педагогічну практику.

Тренажер є засобом наземної підготовки, що дозволяє достатньо повно моделювати діяльність льотчика в польоті і тим самим додавати професійному мисленню курсанта цілісний характер. Певні обмеження у використанні тренажерів для підготовки курсантського складу пов'язані з недоліками моделювання на них деяких характеристик реального польоту: відсутністю або неадекватним моделюванням перевантажень, недоліками системи візуалізації, неадекватною імітацією завантаження органів управління, запізнюванням у зміні свідчень приладів і візуальної картини місцевості, відмінностями в характері інформації, яка надходить курсантові про деякі відмови техніки і тому подібне.

До недоліків тренажерів можна віднести і значно менший ступінь емоційного реагування навчаючого на відмови техніки та нестандартні ситуації в зв'язку з деякою умовністю та безпекою польоту на тренажері в порівнянні з реальними умовами.

Наявність певних обмежень, недоліків тренажерів вимагає застосування методичних прийомів навчання під час розроблення польотних завдань.

Переваги тренажера полягають у можливостях активізації не стільки зовнішніх — старанних дій, а перш за все внутрішніх — інтелектуальних процесів, які стосовно льотної діяльності складають основу професійного мислення. При такому підході недоліки тренажерів мають другорядне значення.

Низька ефективність використання тренажерів під час навчання курсантів пов'язана, перш за все з тим, що на практиці тренажер розглядається як копія, аналог літака, призначений для відпрацювання типових вправ Керівництва з льотної підготовки. Теорія та численні експериментальні дослідження переконливо свідчать про обмеженість такого підходу. Тренажер повинен розглядатися, перш за все, як важливий, додатковий до реального польоту спеціальний засіб підготовки курсантського складу. Основними функціями цього засобу є відпрацювання осмисленої техніки пілотування та дій в особливих випадках з метою формування та розвитку професійного мислення курсанта.

З позицій розвитку інтелектуальних здібностей курсантів перебудова методики навчання повинна полягати у відмові від її виняткової спрямованості на вироблення автоматизованих (стандартних) навиків та в переході до методів, що припускають активний розвиток розумових дій оперативного мислення в польоті.

Принципові відмінності, які вносить нестандартна (аварійна або проблемна) ситуація в структуру та психологічний зміст діяльності

курсанта у порівнянні з умовами звичайного польоту, полягають в наступному.

Під час виконання вправ у нестандартних умовах, при створенні складних аварійних ситуацій значущість інтелектуальних процесів у досягненні мети діяльності істотно зростає. Провідними ланками в діяльності курсанта в аварійній ситуації є оцінка обстановки та прийняття рішення. Правильна оцінка обстановки курсантом можлива не тільки щодо використання приладової та неінструментальної інформації, що надходить курсанту, але і всього попереднього запасу знань та практичного досвіду. Аналіз інформації проводиться шляхом зіставлення свідчень різних приладів та сигналізаторів з урахуванням неінструментальних сигналів (звукових, пропріорецептивних, акселераційних) і вибору найбільш характерних інформативних ознак для оцінки конкретної ситуації. Для цього потрібні широкий розподіл і швидке перемикання уваги. Для формування просторового положення літака у просторі та на місцевості (образу польоту) необхідні спеціальні розумові дії. Мета діяльності та способи її досягнення визначаються характером конкретної ситуації. Програма польоту може вимагати зміни режиму польоту. Планування дій здійснюється з урахуванням вірогідності виникнення тих або інших подій (наслідків). При цьому намічається лише загальна стратегія дій без їх деталізації, що дає можливість змінювати їх характер і послідовність залежно від конкретної ситуації. Процес прийняття рішення зазвичай направлений на вибір однієї з декількох альтернатив. Більшість дій курсанта в нестандартній або аварійній ситуації пов'язана з операціями образами польоту в голові, що припускає розвинену систему уявлень, їх активне включення в діяльність мислення.

За допомогою механізмів оперативного мислення забезпечується нейтралізація основного чинника аварійної ситуації — несподіванки, і запускаються процеси направлено пошуку та використання найбільш важливих інформативних ознак для пізнання ситуації та прийняття рішення з урахуванням наявного резерву часу.

Природно, що ці інтелектуальні та психофізіологічні процеси удосконалюються лише в процесі тренувань. Підвищення психологічної готовності до можливого ускладнення умов діяльності, що досягається в результаті таких тренувань, сприяє вдосконаленню структури розподілу уваги, деякому підвищенню загального рівня нервово-емоційної стійкості. У результаті рівень фізіологічних реакцій під час виникнення нестандартних ситуацій не досягає надзвичайних значень, а його підвищення лише забезпечує активізацію психічних процесів.

Чим більша кількість нестандартних ситуацій засвоєних курсантом на тренажері, чим ширше була їх варіативність, більший засвоєний набір алгоритмів вирішення проблемних ситуацій, тим ефективніше і надійніше діятиме курсант в умовах виникнення ускладнень в реальному польоті.

Вірогідність виникнення складних ситуацій не виключена в будь-якому польоті, тому комплекс основних інтелектуальних операцій та алгоритмів дій в особливих випадках і нестандартних ситуаціях повинен бути сформований заздалегідь, до самостійних вильотів, незалежно від характеру виконуваних польотних завдань.

Тому підготовленим до реального польоту слід рахувати курсанта, що не тільки якісно виконує на тренажері типові польотні завдання, але і здатного виконати грамотні та своєчасні дії та благополучно завершити політ під час виникнення будь-якої складної ситуації.

В рамках проведення науково-дослідної роботи «Політ плюс» в ХНУПС на експериментальних заняттях проводилося формування наступних груп мотивів учбової діяльності:

- безпосередньо спонукаючих, заснованих на емоціях, що створюються новизною, цікавістю, зовні привабливими атрибутами;
- перспективно спонукаючих, заснованих на розумінні практичної значущості, отримуваних знань і умінь для майбутньої професійної діяльності військового льотчика;
- інтелектуально спонукаючих, заснованих на отриманні задоволення від самого процесу пізнання, оволодіння певними вміннями і навиками, які отримує курсант на льотному тренажері [3].

Всі ці три групи мотивів учбової діяльності формуються під час використання нових інформаційних технологій. Розуміння практичної, прикладної значущості приходить безпосередньо до курсантів під час виконання польотів на льотному тренажері. Враховуючи, що в юнацькому віці інтереси приймають направлений характер, а розумова діяльність характеризується самостійністю мислення [3], застосування льотного тренажера як інструмента, ідентичного інструменту професійної діяльності, створює мотивацію зі зрушенням на кінцеву мету, що в професійній підготовці особливо важливе [2].

Нові інформаційні технології забезпечують курсантів чіткою і адекватною інформацією щодо просування в навчанні, розвивають їх компетентність і упевненість в собі, стимулюючи тим самим внутрішню мотивацію.

Інформаційні технології впливають і на формування у курсантів позитивного відношення до навчання. Завдяки використанню

льотного тренажера при вивченні теоретичного курсу аеродинаміки та динаміки польоту усувається одна з поширених причин негативного відношення до навчання — нерозуміння курсантом складних для математичного сприйняття фізичних процесів динаміки руху літака в повітряному просторі.

Щоб підтримувати стимули до навчання, на заняттях створюється ситуація успіху. Для цього передбачена градація навчального матеріалу. Визначаються і враховуються цілі найближчого розвитку курсантів з різною базовою підготовленістю, з різними навиками виконання розумових операцій та з різним інтелектуальним розвитком. Створений і поповнюється банк завдань різного ступеня складності, передбачається декілька методів та форм подачі одного і того ж учебного матеріалу.

Польоти на тренажері вносять елементи гри в навчальний процес, викликають інтерес у курсантів. З'являється азарт — чи зможу я виконати польотне завдання? Тим самим стимулюється внутрішня мотивація.

Анкетування показало, що мотивація курсантів до теоретичного навчання під час застосування льотного тренажера суттєво підвищується

Підсумкове анкетування курсантів щодо розвитку мотивації показало наступне: 95% курсантів, у навчанні яких застосовувалися льотні тренажери для ілюстрації навчального матеріалу, заявили, що ця технологія забезпечує необхідну для навчання мотивацію, ще на етапі наземної теоретичної підготовки до польотів, формує у курсанта образ польоту, стимулює і підвищує інтерес до занять, активізує та загострює сприйняття навчального матеріалу.

Проведене нами дослідження показало, що в умовах застосування в навчанні льотних тренажерів складається сприятливіша ситуація для прояву індивідуальних форм мотивації у курсантів. Навчання із застосуванням льотних тренажерів дозволяє формувати в них позитивне відношення до навчання; розвивати їх компетентність та упевненість в собі, стимулюючи тим самим внутрішню мотивацію; підвищувати об'єктивність самооцінки, інтелектуальну активність, настрій і тим самим — ефективність навчання в цілому.

Висновки:

1. Пріоритетність використання льотних тренажерів під час вивчення дисципліни «Аеродинаміка та динаміка польоту літака» на першому курсі навчання для курсантів різного рівня

загальнотеоретичної підготовки виявилася рівною від 70 до 95 умовних балів.

2. Підсумкове анкетування курсантів щодо розвитку мотивації показало наступне: 95% курсантів, у навчанні яких застосовувалися льотні тренажери для ілюстрації навчального матеріалу, заявили, що ці технології забезпечили необхідну для навчання мотивацію, стимулювали бажання глибше вивчити запропонований навчальний матеріал і виконати роботу на вищому за трудністю рівні.

3. Проведенні дослідження дозволили запропонувати новий метод вивчення дисципліни «Аеродинаміка та динаміка польоту літака» – **метод образного сприйняття динаміки руху ЛА через фізіологічні відчуття курсанта**, «навчання через відчуття».

4. Сутність методу образного сприйняття динаміки руху літака через фізіологічні відчуття курсанта з використанням льотного тренажера полягає у використанні льотного тренажера під час проведення практичних занять з дисципліни «Аеродинаміка та динаміка польоту літака» для підвищення ефективності навчання курсантів – льотчиків.

5. Запропонований метод, ще на етапі наземної теоретичної підготовки до польотів, формує у курсанта образ польоту, навчає його розпізнавати режими польоту по фізіологічним відчуттям.

6. Застосування методу «Образного сприйняття динаміки руху літака через фізіологічні відчуття з допомогою льотного тренажера»:

- розвиває творче мислення курсантів, формує в них відповідні практичні вміння і навички;
- стимулює і підвищує інтерес до знань з аеродинаміки та динаміки польоту літака;
- найбільш повно формує у курсанта образ польоту, пояснює сутність фізичних процесів, які відбуваються на конкретному режимі польоту;
- розпізнавати режим польоту по фізіологічним відчуттям, що особливо важливо на критичних режимах польоту;
- успішність засвоєння теоретичного матеріалу аеродинаміки та динаміки польоту покращуються на 30-50%.

Список літератури: 1. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности: Учебное пособие для вузов. М.: , 2001. 511 с. 2. Квятош Е.П. Развитие интеллектуальных способностей курсантов в процессе обучения в высшем военном авиационном училище лётчиков (ВВАУЛ) // Вестник Адыгейского гос. ун-та. Сер.: Педагогика и психология. 2009. № 3 (47). С. 51—57. 3. Зразков П. И.

Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения. Орел, 2000. 145 с. 4. Платонов К. К. Проблемы способностей. М.: Наука, 1972. 5. Пономаренко В. А. Психология духовности профессионала. М.: , 2004. 6. Квятош Е.П. Формирование мотивации развития интеллектуальных способностей средствами информационных технологий (на примере процесса обучения будущих военных лётчиков) // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена: Научный журнал № 121. - СПб., 2010. - С. 56-60. 7. Курзенков Г.К., Кобельков Н.О., Кодола В.Г. Тренажерная подготовка летного состава. Теоретические основы // Монография. Монино: ВВА, 2006.

*Романовський О.Г., Фурманець Б.І., Панфілов Ю.І.,
НТУ «ХПИ»*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ БАГАТОГРАННОЇ ОСОБИСТОСТІ ШЛЯХОМ СИСТЕМНОГО ВИХОВАННЯ

У статті розглядається систематизована характеристика основних концепцій, психолого-педагогічних підходів патріотичного, духовного і морального виховання студентів з метою їх формування як багатогранних особистостей на шляху соціального і професійного становлення у процесі навчання у ВНЗ. Визначена психолого-педагогічна концепція системоутворюючого впливу на студентів з метою багатогранного розвитку і формування їх особистості. Пропонується її розглядати у систематизованому виді та тісному зв'язку з реальними процесами навчання, виховання та життєдіяльності студентів, враховуючи сучасні тенденції до їх патріотичного, духовного, морального виховання та професійного становлення. Акцентована увага на тому, що науковий психолого-педагогічний підхід має відповідний, логічний сенс, оскільки дозволяє усім, хто впритул займається розвитком та формуванням особистостей студентів, оптимальніше готувати їх до прояву соціальної активності в навчанні та перспективній професійній діяльності в соціально-виробничих та інформаційно-технологічних сферах. Обґрунтовані психолого-педагогічні аспекти вирішення проблеми в умовах навчально-виховного процесу, який концептуально оновлюється у ВНЗ.

У статті визначені сутнісні основи та рекомендації успішного формування багатогранної особистості студента, в основу якого повинні бути покладені психолого-педагогічні аспекти дій науково-педагогічних працівників ВНЗ з урахуванням їх психолого-педагогічної майстерності. У зв'язку з цим ставиться завдання оптимізувати соціальну активність та здоровий спосіб життя кожного студента.

Ключові слова: багатогранна особистість, психолого-педагогічні аспекти, концептуальний підхід, системоутворюючий фактор, патріотичне виховання, духовне виховання, моральне виховання, соціальна активність, здоровий спосіб життя, педагог як вихователь.

Постановка проблеми. Для успішної реалізації концептуального, психолого-педагогічного підходу до розкриття поставленої проблеми рекомендується враховувати дві важливі аксіоми з навчально-методичної практики у ВНЗ .

Спершу про те, що науково-педагогічний працівник ВНЗ, з навчально-методичної точки зору, є організатором і виконавцем процесу виховання студентського середовища, регулятором та контролером її соціально-професійного зростання. Студентське середовище є істинна основа виховного процесу, а роль педагога як вихователя зводиться до управління цією основою.

Друга аксіома визначає головну психолого-педагогічну мету виховання студентів – цілеспрямоване і умисне формування їх як багатогранних осіб, націлених на високоякісний патріотичний, моральний та духовний прояв себе в усіх областях соціального оточення.

Суть цих аксіом показує, що в основу реалізації концептуального, психолого-педагогічного підходу з метою успішного рішення поставленої проблеми, мають бути оптимізовані критерії професійної майстерності викладача як вихователя щодо здійснення успішних психолого-виховних дій на студентів.

Психолого-педагогічні дії викладача як вихователя, в своїй основі, повинні зводитися до того, щоб системно направляти та регулювати розвиток серед студентів багатогранних осіб як майбутніх фахівців.

Такий концептуальний підхід, на наш погляд, надто співзвучний з тими науково-професійними завданнями, які визначені ректоратом Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» у програмі його розвитку на 2016-2025 роки.

Логічне питання. Чим актуальний зв'язок поставлених науково-практичних завдань з прийнятим концептуальним підходом до

формування багатогранної особи студента? Передусім тим, що цей підхід враховує факт, що перед особами студентів ВНЗ постійно встають складні проблеми розвитку внутрішнього світу на певній стадії прояву своєї зрілості і соціальних стосунків у студентському середовищі, успішного освоєння обраної професії, сприйняття та освоєння потужного інформаційного потоку знань, пошуку логічного сенсу свого перспективного життя та багато ін.

Успішно вирішити комплекс таких проблем науково-педагогічним працівникам не просто, але цілком реально, спираючись на свій, потужний психолого-педагогічний потенціал знань та умінь, черпати, передусім, з теорії і практики психології та педагогіки, якими, вони просто зобов'язані майстерно володіти.

З коротко викладеної актуальності поставленої проблеми щодо розвитку та формуванню багатогранної особистості студента, слід узяти до уваги функціональний, соціально-психологічний аспект розвитку особистості, який має місце в наукових дослідженнях. Його суть в тому, що особистість студента, в своїй основі, активно формується шляхом системи психолого-педагогічних дій з урахуванням внутрішніх та зовнішніх чинників [4, с. 186].

Зважаючи на цю концепцію, важливо керуватися принципом усебічного розвитку особистості, який обґрунтував академік С.Л. Рубінштейн. Згідно з його вченням, багатогранна особа успішніше формується в цілеспрямованому процесі діяльності, в даному випадку, учбовою, при системній дії на неї психолого-виховних прийомів. При цьому учений підкреслює, що особа також успішно формується сукупністю внутрішніх складових, через які заломлюються зовнішні дії [1, с.403].

Таким чином, викладена актуальність поставленої проблеми, дозволяє визначити основну мету статті – розкрити концептуальні підходи щодо розвитку та формування у студентів багатогранної особистості багато в чому обумовлений системостворюючими процесами її виховання.

Виклад основного матеріалу. Теорія і практика усебічної підготовки інженерів та технологів для основних соціально виробничих сфер, безумовно доводить необхідність формування у студентів як майбутніх професійних фахівців, багатогранної особистості, у першу чергу, системною дією сутнісних основ патріотичного, духовного та морального їх виховання. Слід підкреслити, що роль педагога як вихователя у цьому процесі, зводиться до творчої, системостворюючої та умілої реалізації психолого-педагогічних аспектів системи виховання з метою

успішного формування багатогранної особистості усього студентства ВНЗ.

Отже, само собою зрозуміло, що проблема реалізації психолого-педагогічних аспектів педагогом як вихователем у формуванні багатогранної особистості у студентів ключова і складає першооснову усього учбово – виховного процесу ВНЗ. Природно, педагог як вихователь повинен володіти педагогічною майстерністю, яка за вченням відомого, українського педагога І.А. Зязюна визначається сукупністю, наступних педагогічних та психологічних критеріїв: чіткою спрямованістю своєї особистості; професійними знаннями; системою психолого-педагогічних здібностей (комунікативних, перцептивних; динамічних та емоційно-вольових). Найголовніше, підкреслює учений те, щоб така майстерність базувалася на гуманістичній позиції, тобто на співпраці та взаємоповазі, тоді поставлені перед ним проблеми будуть успішно вирішені [3, с.128-130].

Можна упевнено констатувати, що учбово-виховний процес у ВНЗ – це сукупність і послідовність безперервних, взаємодій та дій педагогів як вихователів, що володіють критеріями своєї майстерності, відносно особи студентів, з метою досягнення ефективності та якості в патріотичному, духовному та моральному вихованні майбутніх молодих фахівців.

Дослідники, аналізуючи сучасні концепції особового розвитку, роблять наголос на те, що при формуванні у студентів багатогранного, соціально-психологічного типу особистості, правомірно його розглядати як системну якість, особливо важливу для майбутнього фахівця соціально-виробничої галузі [2, с.243; 3.с. 345].

Фундаментальною основою подібної системної якості особи студента, являється оптимальна сформованість в неї сукупності істотних основ та ознак патріотичного, духовного та морального потенціалу.

Психолого-педагогічна теорія та практика показують, що для успішного розкриття і втілення в життя цієї принципово важливої концепції, необхідно обов'язково враховувати науково-теоретичні тенденції [1, с.209-215].

По-перше, формування багатогранної особистості студента здійснюється з урахуванням усебічної характеристики розвитку в неї психічних процесів, властивостей та якостей в тісному взаємозв'язку їх прояву в конкретній справі, тобто, в навчанні та професійному становленні.

По-друге, особова багатогранність припускає різнобічне формування психології особистості студента з обов'язковим обліком розвитку її компонентів у соціальному та професійному становленні.

По-третє, обов'язкова, оптимальна реалізація психолого-педагогічних аспектів у процесах патріотичного, духовного та морального виховання як першооснови формування багатогранної особистості студента.

З приведених тенденцій, впливає важливий методико-практичний висновок про те, що концепція процесу багатогранного розвитку та формування особистості студентів полягає не в деталізації його елементів в учбово-виховній діяльності (цілей, завдань, методів, форм), а у виявленні та реалізації оптимальних соціальних та психолого-педагогічних особливостей, чинників, закономірностей, рекомендацій ефективного здійснення учбово-виховної роботи в обраному напрямі. Ще раз підкреслимо, що в основу такого системотворюючого напряму, узятю патріотичне, духовне та моральне виховання студентства як джерело їх успішного соціального, професійного становлення та здорового способу життя.

За нашим переконанням, процеси патріотичного, духовного та морального виховання багатогранної особистості студента, повинні здійснюватися в сукупності та тісному зв'язку один з іншим та утворювати системотворну систему, яка визначається першочерговими чинниками.

Першим, подібним чинником, є чітка, послідовна реалізація психолого-педагогічних аспектів, виявлених в істотних основах патріотичного, духовного та морального виховання, спрямованих на багатогранний, гармонійний розвиток і формування особистості студента в процесі його навчання, соціального та професійного становлення у ВНЗ.

Другим, системотворним чинником є урахування педагогами як вихователями закономірностей, внутрішньо властивих усебічній підготовці майбутніх фахівців під час учбово-виховного процесу у ВНЗ, а саме:

а) обов'язкова, соціально-психологічна та професійна цілісність формування особистості студента як майбутнього фахівця;

б) забезпечення відповідності психолого-педагогічних аспектів, що реалізуються, рівню підготовки студентів як багатогранних особистостей;

в) здійснення тісної єдності процесів навчання і виховання, що реалізується, у ВНЗ у напрямі гармонійного розвитку особистості студента;

г) прийняття внутрішньо властивого взаємозв'язку сутнісних ознак, виховних процесів, основи яких розглядаються в цій статті та психолого-педагогічних рекомендацій їх успішної реалізації.

Третім, системотворним чинником, слід рахувати процедуру побудови узагальненої моделі формування багатогранної особистості студента, в основі якої мають бути покладені нинішні вимоги щодо реформування системи виховання у ВНЗ та психолого-педагогічні аспекти діяльності педагогів як вихователів до її аналізу та дозволу.

Психолого-педагогічний досвід переконує, якщо не брати до уваги та до керівництва системотворних чинників як першооснови сучасної психолого-педагогічної теорії та практики у ВНЗ, то це може негативно позначатися на ефективності втілення в життя аналізованих процесів виховання з урахуванням психолого-педагогічних аспектів дій педагогів як вихователів.

Актуалізація системотворних чинників у сьогоденні не заперечує того факту, що вони і раніше були затребувані в психолого-педагогічній діяльності педагогів як вихователів. Проте, в сучасних умовах реформування соціально-демократичного потенціалу вищої школи, вони більше затребувані за умови інноваційного, науково – методичного та творчого їх перетворення та застосування.

Таким чином, можна з певною упевненістю стверджувати, що системотворний підхід є найбільш адекватною, інноваційною концепцією удосконалення учбово-виховної діяльності у ВНЗ, спрямованої на формування в студентів багатогранної особистості, шляхом охоплення усіх істотних основ прийнятих процесів виховання: патріотичного, духовного, морального, оптимальними прийомами психолого-педагогічних дій.

З психолого-педагогічних теорії та практики виходить, що істотною частиною формування багатогранної особистості студента з урахуванням системотворних чинників є патріотичне виховання як загальнодержавне, найбільш актуальне завдання. В його основу покладена національна ідея – підвищення патріотизму в студентів та виховання безмежної любові до своєї країни.

Якщо спробувати визначити найістотніші основи, характерні для характеристики патріотично вихованої особистості студента, то, найбільш лаконічними з них, будуть наступні:

а) повсюдний і постійний прояв почуття патріотичного обов'язку в повсякденній поведінці, з усвідомленим, внутрішнім спонуканням його здійснення;

б) розвинена соціальна здатність та потреба молодшої людини, в особі студента ВНЗ, усвідомлювати та розуміти гордість за свою

країну, переживати почуття своєї відповідальності за те, що відбувається в ній та за її майбутнє;

в) глибоке усвідомлення та прояв патріотизму як яскравого відчуття особового зв'язку зі своєю Батьківщиною та активної життєвої позиції і готовності захищати її інтереси.

Саме ці істотні, соціально-патріотичні основи є обов'язковою складовою частиною формування багатогранної особистості у студентства.

У даному випадку, педагогам як вихователям, для успішного здійснення патріотичного виховання студентства, важливо враховувати і реалізовувати психолого-педагогічні аспекти наступних його сутнісних основ :

а) мотивовано передавати студентам кращі приклади життєвого досвіду щодо любові до своєї Батьківщини, примноження яскравих традицій свого народу;

б) переконувати студентів щодо необхідності розвивати в себе почуття патріота та гідного громадянина своєї країни;

в) формувати у студентів особові цінності: любов до Батьківщини, любов до свого народу, гуманне відношення до людей, захист національних інтересів, свободу слова, любов до професії, прояв творчості і, звичайно, почуття патріотизму та ін.

Психолого-педагогічний досвід свідчить, що на основі цих сутнісних аспектів патріотичного виховання, важливо в університеті створити системотворну основу патріотичного виховання студентства, цілеспрямовано розвиваючи її та примножуючи.

Подібна, послідовно реалізована системотворна основа патріотичного виховання, за нашим переконанням, повинна, в першу чергу, привести до наступних, оптимальних показників:

1) розвиток у студентства ВНЗ чітких уявлень про патріотизм особи-громадянина своєї України;

2) прояв у студентів мотивації бути сучасною, патріотичною особою, здатною самостверджуватися в справі та самовиховуватися в дусі цінностей патріотизму;

3) старанне виконання студентством конституційних обов'язків та ведення активного, здорового способу життя;

4) сприйняття усіма студентами від педагогів як вихователів психолого-педагогічних аспектів патріотичного виховання з глибоким переконанням та прагненням бути зразковими патріотами скрізь і в усьому.

Таким чином, розглянуті істотні особливості та аспекти системотворної системи патріотичного виховання особистостей

студентів, дають повну підставу стверджувати, що вона є концептуальною основою, що охоплює її ключові психолого-педагогічні аспекти діяльності, що реалізуються усіма науково-педагогічними працівниками ВНЗ.

Теорія і практика гармонійного формування багатогранної особистості у студентів, обов'язково припускає якісне їх духовне виховання з позицій цілеспрямованої реалізації психолого-педагогічних аспектів на усіх ділянках учбово-виховного процесу ВНЗ.

У зв'язку з цим, слід керуватися науково-теоретичною закономірністю про те, що оптимальна реалізація психолого-педагогічних аспектів педагогами як вихователями під час формування багатогранної особистості студента з урахуванням істотних основ духовного виховання, передусім, припускає психолого-педагогічний аналіз повноти його духовної енергії.

У психолого-педагогічних джерелах, як правило, під духовною енергією мається на увазі сила духу (вища частина людської природи), розуму, свободи волі, моральності, студентів [1,144с, що проявляються в повсякденній діяльності осіб., 2, с.79]. Тут же підкреслюється, що духовна енергія є синонімом духу як першооснови життєдіяльності та духовності багатогранної особи.

В процесі духовного виховання необхідно студентам переконливо роз'яснювати поняття духовності як опосередкований прояв дій духу (у душі та тілі людини) в різноманітних видах учбової діяльності.

Отже, духовне виховання має наступні сутнісні, соціально-психологічні основи свого прояву:

а) духовність, ґрунтуючись на енергії душі, є фундаментом усіх розумних дій людини;

б) духовність як ціннісний прояв розуму дозволяє точно пізнавати істину усього існуючого у внутрішньому та зовнішньому світі;

в) духовність – необхідна потреба правильної поведінки особи студента;

г) духовність показує міру особистісного вдосконалення в добрі, розумі, волі та почутті совісті.

Теорія, практика та життя учать, що молоді люди, які оволоділи сутнісною винятковістю в такій духовності, виявляються здатними спонукати себе, в потрібний момент, на потрібний прояв духовних, розумових та фізичних сил, резервів своєї психофізіології під час розумової духовної активності та на багатогранний особовий розвиток і забезпечення здорового способу життя.

Таким чином, суть соціально-психологічної концепції щодо духовності особи студента, визначає те, що провідною умовою її розумного прояву є формування комплексу духовних цінностей та потреб, які реально спонукали студентів до активної духовної, соціальної та учбової (розумової) діяльності.

Теорія і практика переконують у тому, що особистості, в яких сформований високий рівень сутнісних основ духовної вихованості, досягають у своїй основній діяльності, як правило, оптимальних результатів, що у багато разів перевершують звичайний, середній рівень.

Можна упевнено говорити, що духовна вихованість є насущною, внутрішньою спонукаючою силою, яка забезпечує соціальну активність та здоровий спосіб життєдіяльності студентів.

Щоб оптимально підтримувати та підвищувати оптимальний рівень духовної вихованості у студентства, необхідно педагогам як вихователям акуратно і послідовно реалізовувати комплекс наступних, психолого-педагогічних аспектів:

1) забезпечувати глибоке усвідомлення та розуміння студентами сутнісних основ духовності;

2) учити студентів, щоб усі виконувані ними розумові та фізичні дії ґрунтувалися на совісті, тобто, найважливішій духовній цінності;

3) виховувати у студентів постійне прагнення до добра, тобто, робити усе корисне та хороше;

4) розвивати у студентів прийоми самосвідомості, самооцінки і самопізнання свого внутрішнього, духовного світу;

5) моделювати студентам приклади їх внутрішньої гармонії, тобто, цілісності, стрункості цінностей, вищих почуттів та волі.

Резюмуючи вищевикладене, підкреслимо, що тільки цільове і системне виконання процедури обліку сутнісних основ духовного виховання, дасть очікуваний результат розвитку та формування багатогранної особистості студента.

При цьому є необхідність ще раз підкреслити важливість обліку системотворних чинників, які дозволяють не допускати порушення діалектики формування багатогранної особистості у студентів в умовах взаємозв'язаної реалізації їх патріотичного, духовного та морального виховання як майбутньої інженерно-технічної еліти, здатної якнайкраще виконувати соціально-виробничі та інформаційно-технологічні функції.[4, 123с].

У психолого-педагогічній теорії та практиці моделюється концепція щодо формування у студентів багатогранної особистості за багатьма цінними критеріями, визначається успішним здійсненням у

студентському середовищі морального виховання, яке, як правило, вимагає обліку двох основних, соціально-моральних аспектів.

Перший – актуалізація функціонування моральних (етичних) оцінок, норм та правил у свідомості кожної особистості студента, а точніше в їх повсякденній та учбовій діяльності.

Другий, це – обґрунтований розвиток істотних аспектів соціально моральної характеристики студентів, яка визначається тісним взаємозв'язком емоційного (чуттєвого), вольового та характерологічного потенціалу їх особистості.

Ці соціально-моральні аспекти дають значущі орієнтири на розкриття сутнісних основ та зміст морального виховання як наступного чинника формування багатогранної особистості у студентів. Він стає пріоритетнішим за умови, якщо студент морально підготовлений дотримуватися моральних правил та звичаїв у своїй поведінці та в учбово-виховному процесі.

Психолого-педагогічна теорія та практика передбачає дотримання сутнісних основ морального виховання педагогами як вихователями і на цій основі здійснення цілеспрямованого формування багатогранної особистості у студентів. Сутнісні основи морального виховання рекомендується розглядати у двох основних напрямках.

Перший напрям- це обов'язкове доведення педагогами як вихователями до свідомості студентів сутнісних основ цього виду виховання, якими є наступні:

а) моральна вихованість студентів – це є прояв ними моральної свідомості з чіткою орієнтацією на моральні вчинки з точки зору їх гідності та цінності (гуманізму, особового прикладу);

б) прояв студентами моральної самоорієнтації, органічно пов'язаної з моральними почуттями (боргом, совістю, добром) та прагнення, щоденно їх розвивати;

в) переконливо переводити моральні вимоги суспільства та моральні принципи у внутрішні настанови, особисті переконання кожного студента.

Другий напрям сутнісних основ морального виховання визначає комплекс його психолого-педагогічних аспектів, які припускають їх цілеспрямовану реалізацію педагогами як вихователями під час роботи зі студентством. Такими сутнісними основами є:

1) науково-теоретичні основи моралі як норми і правила моральної поведінки, обумовлені специфікою соціального та професійного становлення студентів як перспективних фахівців;

2) уважне, доброзичливе, високоморальне відношення до студентів як осіб з помірною регуляцією їх моральної самооцінки свого соціально-морального росту та професійного розвитку;

3) мотивування у студентів соціальної та духовної потреби у безперечному дотриманні основних якостей: моральності, чесності, відповідальності, громадськості.

Психолого-педагогічний досвід переконливо підтверджує, що повсякденне здійснення морального виховання студентів у ВНЗ з урахуванням викладених його сутнісних основ та рекомендацій, не лише оптимізує формування у студентів багатогранної особистості, але й створює необхідну моральну передумову розвитку їх соціальної активності та здорового способу життя.

Однією з найбільш яскравих ознак у багатогранній та гармонійно розвиненій особі студента є властива йому соціальна активність у вигляді діяльної життєвої позиції.

Соціальна активність, як істотна соціально-психологічна якість, як правило, відображається через оптимізовані ознаки вихованості студента в плані патріотизму, духовності і моральній багатогранності його особи, з урахуванням усебічного розвитку компонентів його психології.

Як правило, ця якість проявляється в манері усвідомленої, жвавої поведінки, в лаконічному спілкуванні як віддзеркаленні внутрішнього настрою, в індивідуальних рисах, що розвиваються, та властивостях особи студента. Формування соціальної активності у студентів залежить від своєчасних та корисних психолого-педагогічних дій педагогів як вихователів, з основною метою – поживлення психофізіологічної поведінки осіб студентів. Природно, що при цьому враховуються усі позитивні ознаки і сутнісні основи патріотичної, духовної, моральної вихованості студентів, а саме в плані прояву їх діяльної соціальної активності.

І, природно, цей істотний, активізований чинник, помітно впливає на здоровий спосіб життя студентів як показник багатогранного розвитку їх осіб.

Здоровий спосіб життя – це стан розвиненої гармонії патріотичної, духовної, моральної і соціально-психологічної складових, що свідчать про сформовану багатогранну особу студента. Це важливий показник нормального функціонування систем життєдіяльності психіки та фізіології студентів у поєднанні з гарним внутрішнім самопочуттям.

Для підтримки здорового способу життя студентів дуже важливо, в процесі навчання і системного виховання, враховувати та

реалізовувати педагогами як вихователями психолого-педагогічні аспекти, які розкривають сутнісні основи їх здорового способу життя. Ними є:

а) розвиток індивідуальної мотивації проявляти здоровий спосіб життя на рівні самосвідомості та самоствердження;

б) роз'яснення значення прояву студентами патріотичних, духовних і моральних якостей для здорового способу життя та соціальної активної поведінки, під час освоєння обраної професії;

в) навчання студентів управляти своїм способом життя у відповідності з існуючими правилами і звичаями соціального та студентського середовища;

г) уміло та адекватно реагувати на виникнення складних ситуацій та проявляти розумну ініціативу для їх вирішення.

Отже, теоретично і практично обґрунтовані та викладені психолого-педагогічні аспекти, концептуальні положення системотворного підходу, дозволили змістовно розкрити комплекс сутнісних основ процесів патріотичного, духовного та морального виховання. Вони переконливо підтверджують факт оптимального формування багатогранної особистості, здатної показувати зразок цивільної самоактуалізації у студентському середовищі та професійному становленні у ВНЗ.

Таким чином, систему сутнісних, психолого-педагогічних аспектів та основ розглянутих процесів виховання, соціальної активності та здорового способу життя молодих людей, слід сприймати як закономірну процедуру учбово-виховної діяльності усіх науково-педагогічних працівників ВНЗ, спрямовану на формування багатогранної особистості студента. Дуже важливо, щоб вона здійснювалася на фундаменті системотворних чинників, облік яких забезпечує успішне соціально-психологічне та професійне становлення студентів у ВНЗ. В даному випадку, особа студента виступає не лише як об'єкт психолого-педагогічних дій, але і як суб'єкт розумної соціальної активності та зразкової поведінки у середовищі ВНЗ.

Висновки. У статті викладені основні сутнісні аспекти системотворних чинників, тенденцій та закономірностей цілеспрямованого здійснення педагогами як вихователями процесів патріотичного, духовного та морального виховання студентів з метою формування у них багатогранної особистості, здатної компактно проявляти соціальну активність і вести здоровий спосіб життя. Очікуваним результатом патріотичного, духовного і морального виховання студентів є повсякденний прояв ними патріотичних, духовних та моральних почуттів, цінностей, вольових якостей

зразкової соціально-духовної поведінки. Для успішного розвитку та формуванню у студентів багатогранної особистості, в першу чергу, необхідно своєчасно враховувати та удосконалювати систему психолого-педагогічних аспектів у справі підвищення міри патріотичної, духовної та моральної вихованості студентів. Передусім, маючи на увазі, прояв студентами соціально-психологічних якостей та ознак оптимальної характеристики своєї особистості, зокрема: любові до своєї Батьківщини, примноженні кращих традицій свого ВНЗ, прояв духовних почуттів, моральних та соціальних норм поведінки, творіння загальнолюдських цінностей: добра, гуманізму, моральної відповідальності, соціальної справедливості, духовності, совісті та честі .

Список літератури: 1. Большая психологическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2007. – 544с. 978-5-699-20617-9. 2. Выготский Л.С. В 52. Педагогическая психология / Под ред. В.В.Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с. 3. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод.посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 4. Корольчук М.С., Крайнюк.В.М., Марченко В.М. Психологія: схеми опорні конспекти, методики: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. М.С.Корольчука. – К.: Едґа. Ніка-Центр, 2007. – 329с. 5. Личностный потенциал: структура и диагностика/ Под ред.Д.А. Леотьева. – М.: Смысл, 2011. – 680с. 6. 100 великих психологов. – М.: Вече, 2004. – 432 с. 7. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л. Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ «ХПІ» та шляхи її реалізації:навч.-метод.посібн. /Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О.Г.Романовський, О.С. Пономарьов. – Харків: «НТУ-ХПІ», 2004. – 416с.

Борозенец В. В., ХПУ им. В.Н. Каразина

ПРИМЕНЕНИЕ ПРИЕМОВ МНЕМОТЕХНИКИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИНЫ «ГИСТОЛОГИЯ, ЦИТОЛОГИЯ И ЭМБРИОЛОГИЯ»

Резюме. В процессе обучения у студентов возникает необходимость усваивать большое количество информации и запоминать огромное количество терминов за короткое время. Для повышения эффективности запоминания возможно использование мнемонических приемов. Вместо того чтобы студенты зазубривали

материал и тратили на это много времени, при этом быстро забывая все выученное, необходимо научить студентов преобразовывать учебный материал в визуальные образы, так как такая форма является удобной для запоминания. Становится возможным запоминать большие объемы информации и сохранять их в памяти на длительное время.

Ключевые слова: мнемотехника, запоминание информации, гистология, обучение

Вступление. Задачей преподавателя медицинского вуза является помощь в обработке и усвоении студентом-медиком огромного количества информации. Преподаватель должен провести дискуссию по содержанию проработанных студентом источников, разобраться в возникших вопросах. Немаловажным аспектом работы преподавателя является осуществление контроля знаний студентов. Кредитно-модульная система организации учебного процесса подразумевает корреляцию функций преподавателя: от информационно-контролирующей до консультативно-координирующей [2].

На сегодняшний день студент имеет много возможностей для поиска, нахождения и усваивания необходимой информации из множества источников (электронные библиотеки, интернет сообщества, видео- и аудио ресурсы, как в свободном доступе, так и на специализированных порталах). Студенту очень важно из всего разнообразия найденной информации выделить основное и запомнить.

Для того, чтобы научиться правильно запоминать информацию, материал необходимо закодировать особым образом и в нужный момент извлечь из «чертогов разума» – заставить работать долгосрочную память. Выражение «чертоги разума» применено автором не случайно, этот термин используется главным героем британского сериала «Sherlock», популярного среди молодежи. Техника мнемоники практикуется главным героем. «Чертоги разума» являются хранилищем образов и воспоминаний, которые позволяют нам активировать нашу память [4].

Мнемотехника – это совокупность специальных приемов и техник, с помощью которых можно без особого труда запоминать большое количество информации. Студент включает свое воображение и создает абстрактные символы, соединяет их со зрительными образами, при этом возникает ассоциативная связь и информация запоминается надолго. Это своего рода игра, при этом, играя на занятиях, мы совершенствуем наши знания [3].

Поэтому первым из способов запоминания и преобразования текста в картинку является его визуализация. Применение приемов

мнемотехники на практических занятиях по гистологии, обеспечивает глубокое понимание материала, с помощью данной технологии запоминания создаются в воображении яркие образные иллюстрации для понятий и определений.

Изучая дисциплину «гистология, цитология и эмбриология», студент переносится на микроуровень. Это удивительный мир познания нашего организма на уровне клеток и тканей. Весь материал, который изучает студент, легко можно визуализировать, взяв в руки карандаш.

Каждый студент может придумать свою зрительную визуализацию и это даже более эффективно, т.к. образы, подобранные **самостоятельно**, работают значительно лучше. Для этого необходимо знать основные требования к представляемым образам:

1. Крупный

Любые зрительные образы, каковы бы ни были их реальные размеры, следует приводить к одинаковому размеру. Выберем как образец – средний арбуз. Если герои вашей картинки — муха и корабль, то муху следует увеличить, а корабль уменьшить до размеров арбуза.

2. Детальный

Представляя часы, необходимо мысленно их рассмотреть и четко увидеть все детали, часы с цифрами или без, есть в часах кукушка или нет и т.д.

3. Цветной

Если представляемый Вами образ – светофор, то он должен иметь соответственно зеленый, желтый и красный цвета.

4. Объемный

Означает, что такие образы можно вращать и рассматривать с разных сторон.

5. Необычный

Следует изобретать как можно более интересные и необычные связи — такие запоминаются лучше.

6. Динамичный

Движущиеся образы запоминаются лучше, нежели статичные. Объекты в движении привлекают больше внимания.

Приведем примеры мнемонических правил для запоминания некоторых понятий, терминов из курса гистологии.

Синапсы – это специализированные контакты, имеющиеся в нервных клетках (нейронах) и обеспечивающие передачу информации от одной клетки к другой.

Синие псы гуляют с хозяевами (нейроны) в парке, одна из собак открывает пасть, чтоб залаять, но вместо лая из пасти вырывается разряд молнии и попадает в другую собаку.

В данном примере был применен метод запоминания абстрактных слов с помощью образов. Не только сам термин был преобразован, но и его значение. В конечном итоге все образы связались в общую картинку.

Рассмотрим следующий пример, в котором применен прием образования слова из слогов. В воображении рисуется некая последовательность, которая помогает запомнить не только понятия, но и порядок их расположения.

При изучении темы эмбриональное развитие необходимо запомнить расположение зародышевых слоев: эктодерма, мезодерма и энтодерма.

В результате преобразования получим следующую цепочку: Это КТО тут первый идет, а за ним МЕлюзга и последний «ЭНергичный» ДОг.

При запоминании последовательности и построении изложения ответа студент может использовать Метод Цицерона (метод Римской комнаты). Суть его состоит в том, что преобразованные единицы информации мы мысленно расставляем в хорошо знакомой комнате в строго определенном порядке. Затем мысленно пройдя по комнате, Вы легко воспроизводите необходимую информацию [1]. Рассмотрим пример такого преобразования.

Выбранные предметы в комнате – дверь, шкаф, диван, окно, стол, телевизор. Например, чтоб запомнить состав дыхательной системы, привязываем к каждому предмету соответствующий образ: дверь – полость носа, шкаф- носоглотка, диван – гортань, окно-трахея, стол – бронхи и телевизор – легкие. При этом нужно постараться использовать необычные связи для того, чтобы иметь возможность воспроизвести этот ряд даже спустя долгое время, например, в двери вместо замочной скважины торчит нос и т.д.

Выводы. Использование различных приемов мнемотехники развивает у студентов мыслительные процессы – память, внимание и образное мышление. Связывание визуальных объектов с уже имеющейся информацией упрощает ее запоминания, а так же сокращает время обучения. Играя своим воображением запоминание учебного материала становится простым, интересным и творческим.

Список литературы: 1. Зяблицева М. А. Моментальные приемы запоминания. Мнемотехника разведчиков / М. А. Зяблицева. – Ростов-на-

Дону: Феникс, 2007. – 160 с. – С. 205. 2. Ортинский В. Л. Педагогика высшей школы [Электронный ресурс]. URL: http://uchebnikonline.com/pedagogika/pedagogikavischoyishkoli_ortinskiyvl/kreditno-modulnasistema_organizatsiyi_navchalnogo_protseesu.htm (дата обращения: 01.03.2017). 3. Чепурной Г. А. Образовательная мнемотехника: технология эффективного усвоения информации: учебно-методическое пособие / Чепурной Г. А., Бура Л. В. – Севастополь: РИБЕСТ, 2015. – 115 с. – С. 22. 4. Шавкунов В. Чертоги разума [Электронный ресурс]. URL: <http://shavkunoff.tumblr.com/post/73203330705/чертоги-разума> (дата обращения: 22.02.2017)

*Лернер Ю.И., Кучерявенко Е.А., Осипова С.К.,
НТУ «ХПИ»*

КОМПЛЕКСНЫЕ МЕТОДЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

На основании анализа традиционно применяемых методов высшего образования были определены их недостатки и усовершенствованы действующие методы обучения студентов. Указанные методы легли в основу практического применения усовершенствованной системы обучения студентов по четырем следующим направлениям:

- 1) организация и функционирование вне и внутри Университета предпринимательских структур;
- 2) создание новых и усовершенствование действующих методов управления деятельностью Университета;
- 3) создание новых и усовершенствование действующих методов обучения студентов с целью уменьшения противоречий между обучением и реалиями практической деятельности предприятий;
- 4) ликвидация комплекса научно-исследовательских и практических заблуждений при обучении студентов.

Указанные направления в процессе их практического применения были детализированы и адаптированы к процессу преподавания и обучения с целью повышения качества обучения в течение всего образовательного процесса.

В процессе работы нашей секции были продемонстрированы указанные методы повышения качества высшего образования на

конкретных примерах для отдельных групп студентов. Эти методы значительно повышают эффективность высшего образования и приближают процесс обучения к реалиям практической деятельности предприятий.

Министр образования и науки Украины представила новую концепцию среднего образования, которую утвердил Кабинет министров. Она подчеркнула, что на основе этого документа будет дальше формироваться программа действий Министерства в средней школе. Эта концепция может существенно влиять и на формирование высшего образования в Украине. Так, в концепции предлагается переставать давать знания, которые мало пригодятся школьникам и студентам в жизни. Кроме того, в нормативных материалах Министерства еще в 2013 году появилось требование о том, что обучение в высшей школе должны осуществлять только те преподаватели, которые имеют практический и научно-исследовательский опыт в своей профессиональной деятельности.

Эти два примера уменьшения противоречий между обучением в высшей школе и реалиями практической деятельности имеют глубокие практические корни, идущие с 60–70-х гг. прошлого века. Это связано с тем, что одной из главных составляющих экономической безопасности страны и ее экономического развития является эффективно действующая система образования, особенно система высшего образования. Противоречия между обучением в вузах и практической деятельностью предприятий все время углубляются и расширяются, что не способствует стратегическому повышению экономической безопасности страны.

Главными причинами, способствующими такой ситуации со стороны действующих производственных структур, являются следующие причины:

- значительный темп количественного и качественного роста предпринимательства и бизнеса;

- существенное омоложение очень богатых собственников бизнеса;

- резкое увеличение стоимости бизнеса;

- значительная разнородность и разносторонность «номенклатуры» бизнеса;

- резкое разделение людей на очень богатых и очень бедных;

- дальнейшее превалирование в управлении бизнеса эмоциональной составляющей над интеллектуальной составляющей;

- недостатки профессиональной подготовки высшего топ-менеджмента.

Главными причинами, способствующими такой ситуации со стороны вузов, являются следующие причины:

- почти полное отсутствие у преподавателей практического и/или научно-исследовательского опыта;

- подавляющее большинство преподавателей не успевают за изменениями в развитии производственных структур;

- в стране почти ликвидирована система научно-исследовательских и проектно-конструкторских организаций, в том числе организаций экономического характера;

- низкий уровень управления деятельностью вузов;

- высокий уровень коррупции денег и ума в вузах;

- отсутствие полноценной практики у студентов;

- невозможность по разным причинам эффективно управлять процессом обучения студентов;

- отсутствие полноценной научно-исследовательской деятельности в вузах;

- несоответствие учебных планов и методик обучения студентов вузов реалиям жизни;

- недостаточная профессиональная подготовка топ-менеджмента и преподавателей вузов (как в области преподавательского искусства, так и в области практической и научной деятельности).

Исходя из почти пятидесятилетнего практического, преподавательского и исследовательского опыта и проведенных в этих направлениях научных исследований, результатом которых являлось опубликование большого количества статей, тезисов, докладов, монографий, учебников и методических материалов, представляется возможным указать на следующие предложения, реализация которых в высшей школе позволит значительно уменьшить указанные противоречия:

1. Улучшение качества управления вузом (вуз — большая предпринимательская структура и должна управляться, как таковая); сюда относятся:

- создание и функционирование внутрипроизводственного хозрасчета определенной «глубины»;

- освобождение вуза от непрофильных функций и активов;

- улучшение делопроизводства и схемы управления вузом;

- использование юридически допустимых схем зарабатывания денежных средств;

- создание и функционирование попечительских советов;

— проведение пиар-кампаний совместно с бизнес-структурами («круглые столы», тематические встречи, презентации проектов и др.);

— создание системы бонусов и дисконтов в материальном вознаграждении сотрудников вуза.

2. Создание новых обучающих структур (вне и внутри вуза); сюда относятся следующие структуры:

— бизнес-школы;

— специализированные группы студентов;

— специализированные центры;

— группы одаренных студентов;

— мастер-классы;

— тренинги;

— экономико-юридические и технические клиники;

— филиалы кафедр на производстве и др.

3. Улучшение качества учебного процесса (по данным западных исследователей в реальной жизни используется только 15% полученных студентом академических знаний); сюда относится:

— приобретение студентами эмоциональных навыков, а не только академических знаний;

— обучение с помощью преподавания тематических курсов, объемом 400–600 часов, а не отдельных дисциплин объемом 130–150 часов;

— создание учебных планов, тематических курсов; их изучение должно производиться преподавательским корпусом, обладающим практическим и/или научно-исследовательским опытом работы на предприятиях (организациях);

— проведение деловых игр, игрового и, что самое главное — реального комплексного (группового) проектирования с помощью схем оптимального функционирования предприятий;

— создание стимулов для заинтересованности в обучении студентами и студентов.

4. Ликвидация экономических, технических и технологических заблуждений при обучении студентов; использование применяемых в реальной жизни методик, методологий, методов, способов, механизмов, инструментов и использование новых принципов и теорий.

Противоречия между обучением в высшей школе и реальной жизнью могут быть значительно уменьшены или ликвидированы вообще определенными методами преподавания дисциплин и

курсов. Эти методы и должны включать в себя как методические направления этого преподавания, так и методологические подходы, связанные с устранением экономических заблуждений, при обучении студентов. Также они могут быть связаны с организационными и управленческими мероприятиями, которые должны быть внедрены в практику деятельности вузовских структур. Все эти направления и подходы детально проанализированы, на основании чего и даны соответствующие рекомендации по устранению указанных противоречий.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «ОБРАЗНОГО СПРИЙНЯТТЯ ДИНАМІКИ РУХУ ЛІТАКА ЧЕРЕЗ ФІЗІОЛОГІЧНІ ВІДЧУТТЯ КУРСАНТА ЛЬОТЧИКА» З ВИКОРИСТАННЯМ ЛЬОТНОГО ТРЕНАЖЕРА ЛІТАКА Л-39 (НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ВІДЧУТТЯ)

Сутність методу полягає у використанні льотного тренажера при проведенні практичних занять з дисципліни «Аеродинаміка та динаміка польоту літака» для підвищення ефективності навчання курсантів – льотчиків. Метод дозволяє розпізнавати режим польоту по фізіологічним відчуттям льотчика. Катастрофа літака Л-39 22.09.2012 року, аеродром Чугуїв (курсант Наконечний М.М) засвідчила, що льотчик не зміг по поведінці літака визначити режим наближення до звалювання на зльоті. Запропонований метод, ще на етапі наземної теоретичної підготовки до польотів, формує у курсанта образ польоту стимулює і підвищує інтерес до занять, активізує та загострює сприйняття навчального матеріалу.

Для виховання професіонала — військового льотчика дуже важливо зберегти мотивацію на професію особливо в перші роки навчання в навчальному закладі. Під час вивчення предметів загальноосвітніх дисциплін курсанти не завжди бачать зв'язок з майбутньою льотною діяльністю. Здібності людини, в тому числі й інтелектуальні, найтіснішим чином пов'язані з мотиваційними механізмами, оскільки визначають мотиваційну сферу та випробовують на собі її вплив [1]. На перших курсах навчання у вищих військових авіаційних училищах, коли вивчаються загальноосвітні дисципліни, відбувається пониження «мотивації на професію військового льотчика» [2]. Часто курсанти не знають або не розуміють, що професійні якості можна і потрібно розвивати.

Льотні тренажери в даний час широко застосовуються в льотній підготовці. Проте вони переважно використовуються для виконання операторних дій, що полягають у вибудовуванні послідовності стандартних операцій для реалізації відомого алгоритму. Проте сучасні льотні тренажери можуть допомогти у створенні умов для виконання курсантами логічних розумових дій.

Теоретичний аналіз та практика професійної підготовки, інформатизації навчального процесу в ХНУПС показали наявність суперечностей між: необхідністю забезпечити в процесі вивчення загальноосвітніх дисциплін підготовку майбутніх військових

льотчиків до навчання професійним діям та відсутністю обґрунтованих педагогічних технологій вирішення цієї задачі.

Прагнення вирішити виявлені протиріччя визначило проблему дослідження, що полягає в пошуку ефективних способів розвитку інтелектуальних здібностей курсантів льотчиків на основі використання льотних тренажерів, у процесі вивчення ними навчальної дисципліни «Аеродинаміка, динаміка польоту та практична аеродинаміка».

Мета дослідження: розробка ефективних способів розвитку інтелектуальних здібностей майбутніх військових льотчиків на основі інформаційних технологій (льотних тренажерів), у процесі вивчення курсантами льотчиками дисципліни «Аеродинаміка, динаміка польоту та практична аеродинаміка».

В ході вирішення поставленої проблеми використовувалися наступні методи дослідження:

- теоретичний аналіз наукової літератури;
- аналіз та узагальнення педагогічного досвіду;
- експеримент;
- теоретичне узагальнення даних експериментальної роботи;
- статистична обробка даних експерименту;
- спостереження;
- бесіда;
- анкетування.

Достовірність результатів забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, поєднанням кількісного та якісного аналізів отриманих даних, впровадженням методичних рекомендацій в педагогічну практику.

Тренажер є засобом наземної підготовки, що дозволяє достатньо повно моделювати діяльність льотчика у польоті і тим самим додавати професійному мисленню курсанта цілісний характер. Певні обмеження у використанні тренажерів для підготовки курсантського складу пов'язані з недоліками моделювання на них деяких характеристик реального польоту: відсутністю або неадекватним моделюванням перевантажень, недоліками системи візуалізації, неадекватною імітацією завантаження органів управління, запізнюванням у зміні свідчень приладів та візуальної картини місцевості, відмінностями в характері інформації, яка надходить курсанту про деякі відмови техніки і тому подібне.

До недоліків тренажерів можна віднести і значно менший ступінь емоційного реагування курсанта на відмови техніки та нестандартні

ситуації у зв'язку з деякою умовністю та безпекою польоту на тренажері, в порівнянні з реальними умовами.

Наявність певних обмежень, недоліків тренажерів вимагає застосування методичних прийомів навчання під час розроблення польотних завдань.

Переваги тренажера полягають у можливостях активізації не стільки зовнішніх – старанних дій, а перш за все внутрішніх – інтелектуальних процесів, які стосовно льотної діяльності складають основу професійного мислення. При такому підході недоліки тренажерів мають другорядне значення.

Низька ефективність використання тренажерів під час навчання курсантів зв'язана, перш за все з тим, що на практиці тренажер розглядається як копія, аналог літака, призначений для відпрацювання типових вправ «Керівництва з льотної підготовки». Теорія і численні експериментальні дослідження переконливо свідчать про обмеженість такого підходу. Тренажер повинен розглядатися, перш за все, як важливий, додатковий до реального польоту спеціальний засіб підготовки курсантського складу. Основними функціями цього засобу є відпрацювання осмисленої техніки пілотування та дій в особливих випадках з метою формування і розвитку професійного мислення курсанта.

З позицій розвитку інтелектуальних здібностей курсантів, перебудова методики навчання повинна полягати у відмові від її виняткової спрямованості на вироблення автоматизованих (стандартних) навиків і в переході до методів, що припускають активний розвиток розумових дій оперативного мислення в польоті.

Принципові відмінності, які вносить нестандартна (аварійна або проблемна) ситуація в структуру та психологічний зміст діяльності курсанта в порівнянні з умовами звичайного польоту, полягають в наступному. При виконанні вправ у нестандартних умовах, під час створення складних аварійних ситуацій значущість інтелектуальних процесів у досягненні мети діяльності істотно зростає. Провідними ланками в діяльності курсанта в аварійній ситуації є оцінка обстановки та прийняття рішення. Правильна оцінка обстановки курсантом можлива не тільки під час використання приладової та не інструментальної інформації, що надходить курсанту, але і всього попереднього запасу знань та практичного досвіду. Аналіз інформації проводиться шляхом співставлення свідчень різних приладів і сигналізаторів з урахуванням не інструментальних сигналів (звукових, пропріорецептивних, акселераційних) та вибору найбільш характерних інформативних ознак для оцінки конкретної

ситуації. Для цього потрібні широкий розподіл та швидке перемикання уваги. Для формування просторового положення літака у просторі та на місцевості (образу польоту) необхідні спеціальні розумові дії. Мета діяльності і способи її досягнення визначаються характером конкретної ситуації. Програма польоту може вимагати зміни режиму польоту. Планування дій здійснюється з урахуванням вірогідності виникнення тих або інших подій (наслідків). При цьому намічається лише загальна стратегія дій без їх деталізації, що дає можливість змінювати їх характер та послідовність залежно від конкретної ситуації. Процес прийняття рішення, зазвичай, направлений на вибір однієї з декількох альтернатив. Більшість дій курсанта в нестандартній або аварійній ситуації, пов'язана з операціями- образами польоту в голові, що припускає розвинену систему уявлень, їх активне включення у діяльність мислення.

За допомогою механізмів оперативного мислення забезпечується нейтралізація основного чинника аварійної ситуації — несподіванки, і запускаються процеси направлено пошуку та використання найбільш важливих інформативних ознак для пізнання ситуації і прийняття рішення з урахуванням наявного резерву часу.

Природно, що ці інтелектуальні та психофізіологічні процеси удосконалюються лише в процесі тренувань. Підвищення психологічної готовності до можливого ускладнення умов діяльності, що досягається у результаті таких тренувань, сприяє удосконаленню структури розподілу уваги, деякому підвищенню загального рівня нервово-емоційної стійкості. У результаті рівень фізіологічних реакцій під час виникнення нестандартних ситуацій не досягає надзвичайних значень, а його підвищення лише забезпечує активізацію психічних процесів.

Чим більша кількість нестандартних ситуацій засвоєних курсантом на тренажері, чим ширше була їх варіативність, більший засвоєний набір алгоритмів вирішення проблемних ситуацій, тим ефективніше і надійніше діятиме курсант в умовах виникнення ускладнень в реальному польоті.

Вірогідність виникнення складних ситуацій не виключена в будь-якому польоті, тому комплекс основних інтелектуальних операцій та алгоритмів дій в особливих випадках і нестандартних ситуаціях повинен бути сформований заздалегідь, до самостійних вильотів, незалежно від характеру виконуваних польотних завдань.

Тому підготовленим до реального польоту слід вважати курсанта, що не тільки якісно виконує на тренажері типові польотні зав-

дання, але і здатного виконати грамотні та своєчасні дії і благополучно завершити політ під час виникнення будь-якої складної ситуації.

Експериментальні дослідження

На експериментальних заняттях проводилося формування наступних груп мотивів учбової діяльності:

- безпосередньо спонукаючих, заснованих на емоціях, що створюються новизною, цікавістю, зовні привабливими атрибутами;
- перспективно спонукаючих, заснованих на розумінні практичної значущості, отримуваних знань та умінь для майбутньої професійної діяльності військового льотчика;
- інтелектуально спонукаючих, заснованих на отриманні задоволення від самого процесу пізнання, оволодіння певними вміннями та навиками, які отримує курсант на льотному тренажері.

Всі ці три групи мотивів учбової діяльності формуються під час використання нових інформаційних технологій. Розуміння практичної, прикладної значущості приходить безпосередньо до курсантів під час виконання польотів на льотному тренажері. Враховуючи, що в юнацькому віці інтереси приймають направлений характер, а розумова діяльність характеризується самостійністю мислення [3], застосування льотного тренажера, як інструмента, ідентичного інструменту професійної діяльності, створює мотивацію із зрушенням на кінцеву мету, що в професійній підготовці особливо важливе [6].

Нові інформаційні технології забезпечують курсантів чіткою та адекватною інформацією задля просування у навчанні, розвивають їх компетентність і упевненість в собі, стимулюючи тим самим внутрішню мотивацію.

Інформаційні технології впливають і на формування у курсантів позитивного відношення до навчання. Завдяки використанню льотного тренажера під час вивчення теоретичного курсу аеродинаміки та динаміки польоту, усувається одна з поширених причин негативного відношення до навчання – нерозуміння курсантом складних для математичного сприйняття фізичних процесів динаміки руху літака в повітряному просторі.

Щоб підтримувати стимули до навчання, на заняттях створюється ситуація успіху. Для цього, передбачена градація навчального матеріалу. Визначаються і враховуються цілі найближчого розвитку курсантів з різною базовою підготовленістю, з різними навиками виконання розумових операцій та з різним інтелектуальним розвитком. Створений і поповнюється банк завдань різного ступеня складності, передбачається декілька методів та форм подачі одного й того ж учбового матеріалу.

«Польоти» на тренажері вносять елементи гри в навчальний процес, викликають інтерес у курсантів. З'являється азарт: «Чи зможу

я виконати польотне завдання?» Тим самим, стимулюється внутрішня мотивація.

Анкетування показало, що мотивація курсантів до теоретичного навчання під час застосування льотного тренажера суттєво підвищується, особливо на першому і другому курсі (рис. 1).

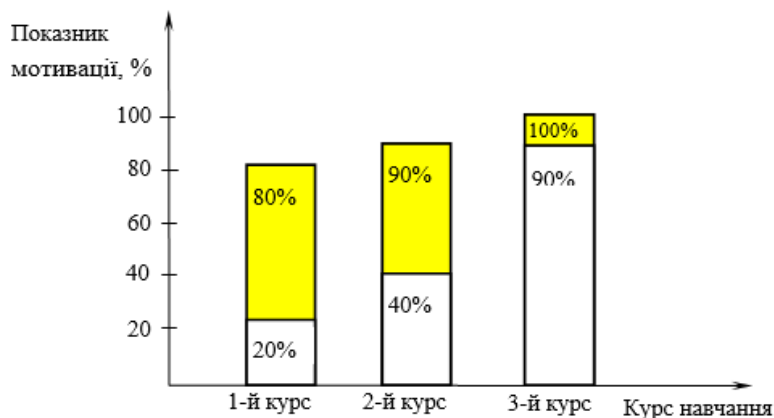

Рисунок 1 – Вплив тренажера на мотивацію

- – без застосування льотних тренажерів на 1-ому та 2-ому курсах;
- – з застосуванням льотних тренажерів з 1-ого курсу.

Підсумкове анкетування курсантів щодо розвитку мотивації показало наступне: 95% курсантів, у навчанні яких застосовувалися льотні тренажери для ілюстрації навчального матеріалу, заявили, що ця технологія забезпечує необхідну для навчання мотивацію, ще на етапі наземної теоретичної підготовки до польотів, формує у курсанта образ польоту стимулює і підвищує інтерес до занять, активізує та загострює сприйняття навчального матеріалу.

Проведене нами дослідження показало, що в умовах застосування в навчанні льотних тренажерів складається сприятливіша ситуація для прояву індивідуальних форм мотивації в курсантах.

Навчання із застосуванням льотних тренажерів дозволяє формувати в них позитивне відношення до навчання; розвивати їх компетентність і впевненість в собі, стимулюючи тим самим внутрішню мотивацію;

підвищувати об'єктивність самооцінки, інтелектуальну активність, настрій і тим самим — ефективність навчання в цілому (рис. 2).

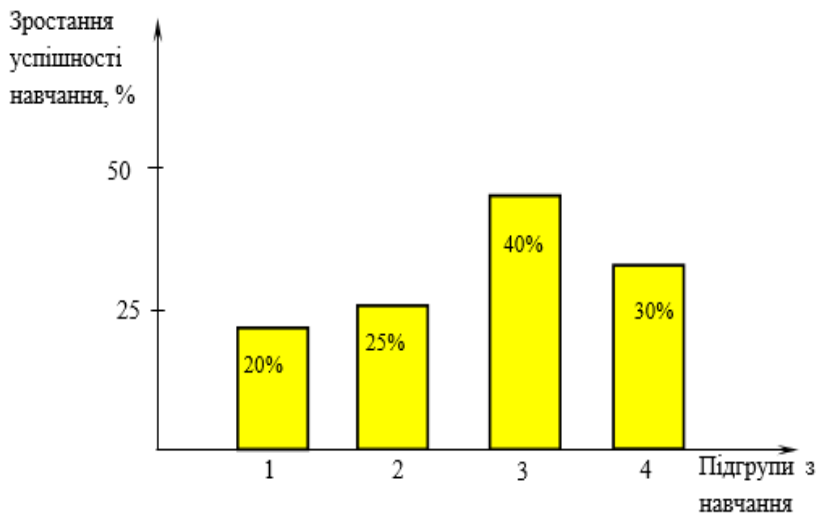

Рисунок 2 – Вплив тренажера на успішність навчання:

- 1 – підгрупа ризику (середній бал 2,5);
- 2 – підгрупа обмежених можливостей (середній бал 3,0);
- 3 – підгрупа «середнячків» (середній бал 3,5 – 4,0);
- 4 – підгрупа «перспектива нації» (середній бал 4,5 – 5,0).

Застосування тренажера суттєво підвищило середню оцінку успішності навчальної групи (рис. 3).

Використання льотних тренажерів під час вивчення дисципліни «Аеродинаміка та динаміка польоту літака» має велику перевагу в тому, що дозволяє досліджувати помилки в діях льотчиків на критичних режимах і вплив їх на розвиток критичної ситуації без ризику для льотчика; вплив механізації крила на попереджувальні ознаки звалювання та характеристики звалювання, на повздовжнє балансування під час випуску шасі, закрилків, гальмівних щитків, зміни режимів роботи двигунів.

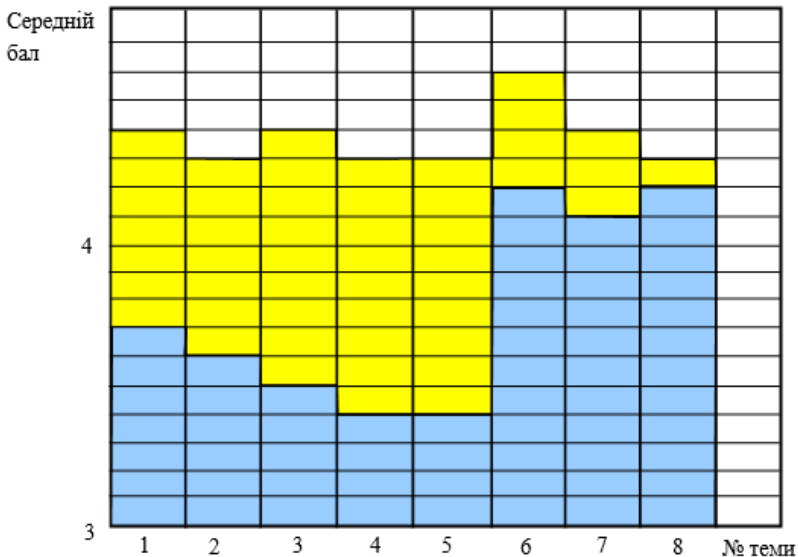

Рисунок 3 – Середня оцінка успішності
Теми занять:

№1 – повздовжнє балансування; №2 – повздовжня стійкість;
 №3 – бокова стійкість; №4 – критичні режими;
 №5 – аеродинамічне обертання; №6 – зліт посадки;
 №7 – маневрування; №8 – дальність та тривалість

Особливо велика перевага льотного тренажера під час дослідження динамічних процесів в аероінерційних резонансах, пов'язаних з втратою повздовжньої та шляхової стійкості і керованості, вивченні критичних явищ динаміки польоту таких як, «затягування у пікірування», «швидкісний підхват», «зривний підхват», «аеродинамічна вальожка», «реверс елеронів» тощо. Оцінка ефективності методу «Образного сприйняття динаміки руху ЛА через фізіологічні відчуття курсанта» показана на рис. 4.

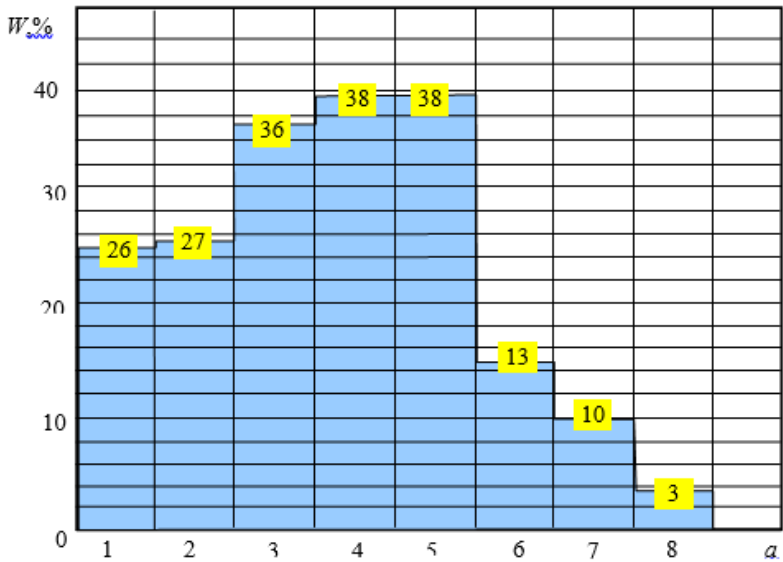

Рисунок 4 – Оцінка ефективності методу

$$W = \sum_{a=1}^n \left(\frac{a_{\text{од}} - a}{a} \right) 100\%,$$

де $a_{\text{од}}$ – оцінка з тренажером;

a – оцінка без тренажера.

Результати експериментальних досліджень засвідчили, що запропонований метод найбільш ефективний під час вивчення критичних режимів польоту, стійкості та керуваності літака.

Висновки:

1. Пріоритетність використання льотних тренажерів під час вивчення дисципліни «Аеродинаміка, динаміка польоту та практична аеродинаміка» на першому курсі навчання для курсантів різного рівня загальнотеоретичної підготовки виявилася рівною від 70 до 95 умовних балів.

2. Підсумкове анкетування курсантів щодо розвитку мотивації показало наступне: 95% курсантів, у навчанні яких застосовувалися

льотні тренажери для ілюстрації навчального матеріалу, заявили, що ці технології забезпечили необхідну для навчання мотивацію, стимулювали бажання глибше вивчити запропонований навчальний матеріал та виконати роботу на вищому за трудністю рівні.

3. Проведені дослідження дозволили запропонувати новий метод вивчення дисципліни «Аеродинаміка, динаміка польоту та практична аеродинаміка» – **метод «Образного сприйняття динаміки руху ЛА через фізіологічні відчуття курсанта»** – «навчання через відчуття».

4. Сутність методу «Образного сприйняття динаміки руху літака через фізіологічні відчуття курсанта» з використанням льотного тренажера полягає у використанні льотного тренажера під час проведення практичних занять з дисципліни «Аеродинаміка, динаміка польоту та практична аеродинаміка» для підвищення ефективності навчання курсантів – льотчиків.

5. Запропонований метод, ще на етапі наземної теоретичної підготовки до польотів, формує у курсанта образ польоту, навчає його розпізнавати режими польоту за фізіологічними відчуттями.

6. Переваги застосування методу «Образного сприйняття динаміки руху літака через фізіологічні відчуття з допомогою льотного тренажера» наступні:

- розвиває творче мислення курсантів, формує в них відповідні практичні уміння та навички;

- стимулює і підвищує інтерес до знань з аеродинаміки та динаміки польоту літака;

- найбільш повно формує у курсанта образ польоту, пояснює сутність фізичних процесів, які відбуваються на конкретному режимі польоту;

- допомагає розпізнавати режим польоту за фізіологічними відчуттями, що особливо важливо на критичних режимах польоту;

- успішність засвоєння теоретичного матеріалу аеродинаміки та динаміки польоту покращуються на 30-50%.

Список літератури: 1. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности: Учебное пособие для вузов. М.: 2001. 511 с. 2. Квятош Е.П. Развитие интеллектуальных способностей курсантов в процессе обучения в высшем военном авиационном училище лётчиков (ВВАУЛ) // Вестник Адыгейского гос. ун-та. Сер.: Педагогика и психология. 2009. № 3 (47) с. 51 – 57. 3. Образцов П. И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий учебы. Орел, 2000. 145 с. 4. Платонов К. К. Проблемы здібностей./ Платонов К. К. – М.: Наука, 1972, 162 с.

5. Пономаренко В.А. Психологические проблемы авиации и космонавтики в XXI веке /А. Пономаренко //Вестник МНАПЧАК. – 2002. № 2. с. 6 – 10. 6. Квятош Е.П. Развитие интеллектуальных способностей будущего военного лётчика средствами информационных технологий // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена: Научный журнал № 116. — СПб., 2009. с. 151 – 156. 7. Курзенков Г.К., Кобельков Н.О., Кодола В.Г. Тренажерная подготовка летного состава. Теоретические основы // Монография. Монино: ВВА, 2006.

*Хоменко И.В.,
НТУ «ХПИ»*

РАЗРАБОТКА МЕТОДОЛОГИИ ИГРОВОГО ОБУЧЕНИЯ И ТЕСТИРОВАНИЯ ДЛЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКОВ

Разработка относится к методикам игрового обучения и тестирования электроэнергетиков и может быть использована на всех этапах подготовки инженера – электрик. Целью разработки является активизация и повышение эффективности учебного процесса за счёт внедрения новых приёмов обучения.

Введение

В последние годы, в силу ряда объективных и субъективных факторов, энергетическая безопасность страны стала ключевой проблемой государственного управления. Это понятие представляет собой сложный комплекс вопросов, охватывающих самые разнообразные аспекты жизни нашего общества. Немаловажное значение в этом вопросе отводится профессиональной подготовке специалистов энергетиков.

Основной материал

Энергетика является базовой отраслью народного хозяйства Украины, которая с одной стороны пронизывает своими «кровеносными» сосудами весь организм нашей экономики, а с другой требует от персонала строжайшего выполнения своих функциональных обязанностей, порой связанных с угрозой их жизни и здоровью.

Общемировые и национальные тенденции развития энергетики свидетельствуют о снижении уровня профессиональной подготовки

инженера – электрика. Безусловно, свой отпечаток накладывает небольшая востребованность и, как следствие, невысокая привлекательность энергетических специальностей. Однако фундаментом проблемы безусловно является низкий уровень подготовки в школах, высших учебных заведениях и структурах повышения квалификации специалистов. Ключевым моментом решения этой проблемы является воспитание педагога – преподавателя новой формации, разработка и широкое внедрение новых современных методов и средств обучения. Только совместными усилиями педагогов и профессионалов можно поднять общий уровень подготовки наших специалистов, не говоря уже о таком серьёзном вопросе как воспитание технической и гуманитарной элиты нашего государства.

Практически неограниченные информационные потоки, компьютерные технологии, серьёзные прорывы в отдельных областях науки и техники обуславливают широкие возможности в подготовке наших специалистов. Однако не стоит сбрасывать со счетов необычные, нестандартные формы обучения и проверки знаний.

В течение ряда последних лет на Электроэнергетическом факультете НТУ «ХПИ» ведутся работы по активизации учебного процесса, повышению его привлекательности и эффективности путём разработки и внедрения игровых методов обучения. Дело в том, что подготовка специалиста в области электроэнергетики базируется на таких фундаментальных дисциплинах как Теоретические основы электротехники, Электрические сети и системы, Переходные процессы, Техника высоких напряжений и многие другие. Чтобы усвоить требуемый объём знаний необходимо желание, здоровье, материальный достаток и базовая подготовка.

Целью наших разработок является повышение привлекательности процесса обучения, развитие не только профессиональных, но и психофизиологических способностей специалиста (памяти, логического мышления, внимания, сосредоточенности, быстроты реакции, ассоциативного мышления, выдержки, самообладания и т.д.).

Конкретной формой реализации данного проекта является тестовая игра «Профессионал», разработанная на кафедре Передача электрической энергии НТУ «ХПИ». Методика игрового обучения и тестирования может быть представлена в карточном исполнении и в виде компьютерной программы. Игра основана на известном принципе развития способностей играющих. Предлагается, например, 64 карточки, на которых дублируется 32 образа, наиболее характерные для электроэнергетики. «Рубашки» карточек одинаковы. Карточки выкладываются на игровое поле обратной стороной и группе

студентов (5-10 человек) предлагается по очереди переворачивая их находить одинаковые образы. Победитель должен собрать максимальное количество одинаковых образов, а общий рейтинг, например, студента – бакалавра определяется его результатом. Кроме того, систематическая игра закрепляет специальные знания и общий уровень подготовки каждого студента.

Особое внимание было уделено разработке 32 образов (объектов) профессионального назначения. Мы основывались на утверждении, что подготовка инженера – электрика базируется на «четырёх китах»:

1) внешний вид и внутреннее содержание (устройство) основного энергетического оборудования;

2) математическое описание процессов в объектах и системах электроэнергетики;

3) основные схемы замещения и соединения элементов электроэнергетики;

4) охрана труда и техника безопасности.

Примеры игрового поля с объектами электроэнергетики приведены на рисунке. Тест-игра рекомендуется к внедрению в учебный процесс на старших курсах ВУЗов, техникумов, курсов повышения квалификации, а так же на электроэнергетических предприятиях с учетом специфики их производства.

В заключении хотелось бы обратить внимание коллег на два необычных аспекта предлагаемой тест - игры

Во-первых, это азарт, что определяется случайностью хода соревнования (последовательность и результат ходов), а во-вторых, объективностью предлагаемого тестирования. В свою очередь, объективность результата игры в значительной степени определяется профессиональной подготовкой игроков, а так же сочетанием психофизиологических качеств (внимание, наблюдательность, логическое мышление, выдержку, самообладание и т.д.).

Популяризация и внедрение в учебный процесс таких игр может иметь большое воспитательное значение и при определенном моральном и материальном стимулировании может составить серьёзную конкуренцию некоторым азартным играм, например, игровым автоматам и т.д.

В настоящее время коллектив единомышленников работает над методами и компьютерными программами внедрения игровых средств обучения в смежных жизненно важных областях науки и техники. Автор выражает глубокую признательность коллективу СНТО Электроэнергетического факультета за активное участие в разработке данного проекта.

Рисунок 1 – Игровое поле и процесс игры

Вывод

Таким образом, в данной статье рассмотрены актуальность вопроса, а также основы разработки и внедрения игровых средств обучения в учебный процесс подготовки специалиста электроэнергетика.

*Черкашина А.Н., Рассоха А.Н., Панфилов Ю.И.,
НТУ «ХПИ»*

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ В ВЫСШЕМ ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ

В современном мире наблюдается неуклонный рост техногенных катастроф, аварий и стихийных бедствий. Нередко техногенные аварии и катастрофы связаны с незнанием основ экологической безопасности, способов и средств предупреждения чрезвычайных

ситуаций. Восполнение этого пробела возможно за счет повышения эффективности обучения и заинтересованности в получении знаний. Для повышения эффективности процесса обучения необходимо проектирование технологии обучения с учетом взаимосвязи дисциплин, составляющих основу экологической безопасности, поиск новых технологий обучения, способствующих решению поставленных задач и обеспечивающих непрерывную общеинженерную подготовку специалистов.

Цель экологического воспитания студентов достигается по мере решения в единстве следующих задач: 1- образовательных - формирование системы знаний об экологических проблемах современности и пути их разрешения; 2- воспитательных - формирование мотивов, потребностей и привычек экологически целесообразного поведения и деятельности, здорового образа жизни; 3- развивающих - развитие системы интеллектуальных и практических умений по изучению, оценке состояния и улучшению окружающей среды своей местности; 4- развитие стремление к активной деятельности по охране окружающей среды: интеллектуального (способности к анализу экологических ситуаций), эмоционального (отношение к природе как к универсальной ценности), нравственного (воли и настойчивости, ответственности).

На кафедре технологии пластических масс и биологическо активных полимеров внедряются активные методы обучения (деловая игра в рамках одной дисциплины, выездные деловые игры между командами, представляющими разные кафедры, изучение экологической политики международных компаний при прохождении студентами производственной практики).

В связи с ухудшающейся экологической обстановкой проблема очистки промышленных газовых выбросов от вредных газообразных и дисперсных примесей стала проблемой общенационального характера. Особое значение она приобрела в нашей стране из-за того, что природоохранным мероприятиям в этом направлении не уделялось должного внимания.

В качестве примера представлены итоги проведенной деловой игры студентом Каревым А. на тему: «Техника защиты воздушного бассейна от загрязнений предприятиями химической отрасли». В рамках этой деловой игры нескольким командам было выдано задание: исходные данные для разработки аппаратурно-технологической схемы обезвреживания газообразных отходов, расчета экономического ущерба отзагрязнений, оценки степени очистки от вредных веществ. При проведении деловой игры был выбран и обоснован тип

технологического оборудования, определен ущерб от загрязнения атмосферы, определен коэффициент опасности химического предприятия до и после внедрения мероприятий по очистке газообразных выбросов, а также параметры зоны активного загрязнения. Все предложенные студентами варианты проекта были оценены экспертной комиссией и выбрано лучшее технологический проект. Команда, предложившая этот проект стала победителем деловой игры.

На базе спортивно-оздоровительного лагеря «Политехник» (поселок Фигуровка) были проведены выездные лабораторно-практические занятия с участием студентов кафедр Технологии пластических масс и биологически активных полимеров по санитарно-экологической экспертизе качества воды в реке Северский Донец.

Студентки Сивакова Е. и Богомаз А. представили две разные команды, принимавшие участие в деловой игре. В процессе выездной сессии изучались правила отбора и консервации проб воды из проточного водоема для анализа; определялись органолептические свойства воды; определялись химические и физико-химические свойства воды; изучалась структура и свойства почвы; исследовались методы физико-химической очистки производственных сточных вод (метод коагуляции, флокуляции); исследовались методы химической очистки производственных сточных вод (например, методом нейтрализации). Студенческие команды получили задание: произошел выброс химических веществ на Шебекинском биохимическом заводе в реку. Указаны показатели водного бассейна, скорость течения воды, расстояние от источника загрязнения, время выброса загрязнения, скорость движения фронта загрязнения. В результате были проанализированы следующие показатели воды из реки Северский Донец: температура, прозрачность, осадок, запах, цветность, а также химические показатели: определены содержание нитрит ионов, аммиака, хлорид ионов, сульфатов, сульфидов, калия, кальция и бария, общее содержание железа и остаточный свободный хлор. В результате проведенного анализа сделаны экспериментальные выводы и даны рекомендации по состоянию и использованию речной в качестве питьевой воды.

Студентка Комарова О. при прохождении производственной практики изучала экологическую политику международной компании «ABInBev» и меры экологического и производственного контроля: список критического оборудования (емкости для химикатов, циклонные пылеуловители, фильтры газов, датчики уровня для всех емкостей, контейнеры для хранения отходов, очистные сооружения и

др.); контроль химических веществ (их инвентаризация химикатов, матрица совместимости химических веществ, наличие паспортов безопасности всех реагентов в подразделениях предприятия, схемы хранения опасных веществ); план канализационной системы и схема размещения и хранения отходов.

Студентка изучала контроль за состоянием сточных вод – бытовые воды, воды, идущие от санитарно-технического оборудования; промышленные сточные воды: все остальные сточные воды (например, атмосферные). В основном производственные воды, поступающие от процессов мойки на данном предприятии.

Разработаны новые технические решения: строительство очистных сооружений, контроль сброса химических веществ (массовый баланс).

Во время работы на предприятии после окончания НТУ «ХПИ» при проектировании и изготовлении технологического оборудования по очистке сточных вод продемонстрировано применение полученных во время учебы знаний в университете Тельновым И. В работе отражены экологические аспекты образования при подготовке инженеров-механиков.

Презентации экологического воспитания студентов в высшем техническом учебном заведении были представлены на школе-семинаре «Современные педагогические технологии в образовании».

В работе секции школы-семинара принимали участие преподаватели из некоторых вузов Харькова и Украины – Харьковский государственный университет строительства и архитектуры, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, Украинский государственный университет железнодорожного транспорта, Национальный университет гражданской защиты Украины, Национальный юридический университет им. Ярослава Мудрого, Украинская инженерно-педагогическая академия и Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеца, преподаватели и студенты НТУ «ХПИ». Всего в работе секции приняло участие 165 преподавателей и студентов.

Непрерывное внимание уделяется экологической культуре, которая формируется у студентов в процессе экологического воспитания. Экологическое воспитание в широком смысле рассматривается как социализация, процесс усвоения человеком определенной системы экологических знаний, норм и ценностей, позволяющих ему функционировать в качестве полноправного члена общества.

Средствами формирования экологической культуры являются участие студентов в международных, всеукраинских и региональных научных и эколого-образовательных исследовательских проектах по мониторингу состояния окружающей среды, в социально значимых акциях в поддержку охраны заповедников и памятников природы (проводим ежегодно Дня Земли), в озеленении городов, населенных пунктов (активное участие в озеленении территории кафедры и университета), улучшение экологической среды жилых и рабочих помещений и др.

Экологическое воспитание составная часть нравственного воспитания, единства экологического сознания и поведения, гармоничного с природой. Приоритетными направлениями и механизмами формирования экологической культуры студентов являются: пропаганда экологической культуры и этики, развитие эффективной национальной системы экологического просвещения населения, организация национальной системы экологического образования, формирование экологической культуры и развитие гражданского общества.

Формирование экологической культуры студентов технического вуза включает усвоение экологических знаний, развитие экологического сознания и навыков экологически правильного поведения с применением активных методов обучения и этических принципов.

*Шижкіна Є.К.,
НТУ «ХПІ»*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ В ГРУПАХ З АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ВИКЛАДАННЯ

На основі досвіду вивчення дисципліни «Історія України» англійською мовою визначаються особливості роботи в групах з іноземною мовою викладання. Розкриваються переваги використання мультимедіа та труднощі запровадження мультимедійних засобів навчання в освітній процес. Особлива увага приділяється рекомендаціям щодо підготовки та використання мультимедійних презентацій англомовних лекцій. Даються поради щодо застосування мультимедіа іноземними студентами та вітчизняними студентами англомовних груп в їхній навчальній і науковій роботі.

Ключові слова: мультимедіа, Power Point презентації, мультимедійний лекційний курс, інноваційні засоби навчання, історія України, англійська мова навчання

На основе опыта изучения дисциплины «История Украины» на английском языке выявляются особенности работы в группах с иностранным языком обучения. Раскрываются преимущества использования мультимедиа и трудности внедрения мультимедийных средств обучения в образовательный процесс. Особое внимание уделяется рекомендациям по поводу подготовки и использования мультимедийных презентаций англоязычных лекций. Даются советы относительно применения мультимедиа иностранными и отечественными студентами англоязычных групп в их учебной и научной работе.

Ключевые слова: мультимедиа, Power Point презентации, мультимедийный лекционный курс, инновационные средства обучения, история Украины, английский язык обучения.

Вступ. В умовах інформаційного суспільства система навчання потребує постійного удосконалення. Важливим напрямом підвищення якості освіти є використання в навчальному процесі сучасних досягнень науки та техніки. Особливе місце серед інноваційних засобів навчання займають мультимедійні презентації.

Крім того, важливою особливістю сучасної освіти є включення її разом з іншими сферами суспільного життя в процес глобалізації. Сучасний студент має можливість отримати освіту в будь-якому ВНЗ світу, а універсальною мовою навчання все частіше виступає англійська мова. Отже, використання мультимедіа у викладанні англійською мовою сьогодні є актуальною навчально-методичною проблемою.

Аналіз стану питання. Ефективність використання мультимедіа в навчальному процесі підтверджується результатами багатьох досліджень (Грабовський Є. М., Лановенко А. О., Чельшева І. В. та ін.) [1–6].

Аналіз сучасної літератури, пов'язаної з вивченням використання мультимедійних технологій як засобу активізації навчального процесу, дозволяє в тезовому вигляді представити наведені в них висновки.

1. Мультимедійні презентації дають змогу акцентувати увагу на значимих моментах інформації, що надходить, і створювати наочні ефектні образи у вигляді ілюстрацій, схем, діаграм, графічних композицій тощо.

2. Презентація впливає одразу на кілька видів пам'яті: зорову, слухову, емоційну.

3. Використання мультимедійних презентацій в навчальному процесі підвищує ефективність інформації за рахунок її своєчасності, корисності, розумного дозування, доступності (зрозумілості).

4. Використання презентацій в навчанні дозволяє самостійно здобувати нові знання.

5. Презентація як метод навчання формує знання і уміння, спонукає до продуктивного мислення, використання навичок, полегшує сприймання навчального матеріалу, сприяє формуванню конкретних уявлень, точних понять [7–10].

Дослідження історіографії питання допомагає в узагальненому вигляді сформулювати визначення ключових термінів.

«Мультимедіа» – це спектр інформаційних технологій, що використовують різні програмні та технічні засоби з метою найбільш ефективного впливу на користувача.

У еволюції мультимедіа можна виділити кілька етапів.

Перший (1945 р. – початок 1960-х рр.) пов'язаний з розробкою американським вченим В. Бушем концепції пошуку інформації за її змістом, а не формальними ознаками. Згодом цю ідею було реалізовано у технології комп'ютерного гіпертексту.

Під час другого етапу (початок 1960-х рр. – 1975 р.) відбувався процес розробки мультимедійних додатків, зокрема навчальних мультимедіа продуктів, що сприяли поглибленню знань і скороченню терміну навчання.

На третьому етапі (1975 р. – початок 1990-х рр.) відбувається розповсюдження мультимедіа технологій, що містять текст, графіку, звукозапис, фотографії, мультиплікацію, відеокліпи. Розширення можливостей персональних комп'ютерів створило ідеальне середовище для технічної реалізації мультимедіа.

На сучасному – четвертому – етапі (початок 1990-х рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) мультимедіа, будучи ефективним засобом подачі навчального матеріалу, містять потужні засоби адаптації до запитів студентів, дозволяють вільно здійснювати пошук потрібної інформації і вибирати її, керувати процесом навчання. Крім того, додатки, як правило, забезпечуються ефективними засобами оцінки і контролю процесу засвоєння інформації та придбання необхідних навичок [7].

Термін «презентація» має два значення – широке й вузьке. У широкому сенсі слово презентація – це виступ, доповідь, захист закінченого або перспективного проекту, представлення на обговорення робочого проекту, результатів впровадження тощо. У вузькому сенсі – презентації – це електронні документи особливого виду, які відрізняються комплексним мультимедійним змістом і

особливими можливостями управління відтворенням, що може бути автоматизованим або інтерактивним[8].

На ринку сучасного програмного забезпечення однією з найбільш популярних програм для створення комп'ютерних презентацій є Microsoft PowerPoint.

Варто відзначити, що оскільки мультимедійні презентації забезпечують таке подання інформації, при якому людина сприймає її відразу кількома органами почуттів паралельно, а не послідовно, як це робиться при звичайному навчанні, при комбінованому впливі на студента через зір і слух та залучення його до активних дій частка засвоєння навчального матеріалу, на думку вчених, може скласти 75 %. Навчальні мультимедійні програми можуть використовуватись для фронтального, групового та індивідуального навчання в аудиторії, а також для самостійної роботи вдома. Мультимедійні засоби навчання пропонують користувачу багато варіантів індивідуальної роботи: студент, освоюючи навчальний матеріал, сам встановлює швидкість вивчення, обсяг матеріалу і ступінь його складності [9].

Мета роботи. Метою пропонованої наукової розвідки є визначення особливостей підготовки та використання мультимедіа у викладанні дисциплін англійською мовою. Емпіричним матеріалом дослідження став досвід вивчення дисципліни «Історія України» в групах НТУ «ХПІ» з англійською мовою навчання.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою викладання англійською мовою, є широке використання мультимедіа як під час читання лекцій, так і на семінарських заняттях, під час захисту рефератів, у науково-дослідній роботі студентів. Викладач може використовувати як окремі мультимедійні матеріали, так і мультимедійні презентації. Останні можуть виконувати функцію опорного конспекту під час читання лекції або бути самостійним джерелом інформації – електронним мультимедійним текстом лекції. Мультимедійна презентація лекції містить добірку слайдів з текстом, таблицями, схемами, діаграмами, ілюстраціями, аудіо та відео матеріалом. Саме через це вона має багато переваг над традиційною лекцією:

- 1) є зручним способом спілкування з великою аудиторією;
- 2) дозволяє значно скоротити час подачі лекції;
- 3) допомагає детальніше і ґрунтовніше роз'яснити лекційний матеріал;
- 4) полегшує сприйняття і запам'ятовування інформації.

Проте, використання мультимедіа пов'язане і з певними труднощами:

1) демонстрація презентацій можлива лише за наявності спеціальної матеріально-технічної бази навчального закладу;

2) підготовка презентацій вимагає від викладача більших зусиль і кваліфікації ніж у підготовці традиційної лекції;

3) презентаційна форма подачі матеріалу розрахована на студентів з достатнім рівнем мотивації і матеріально-технічного забезпечення.

Кожен викладач самостійно вирішує, яким буде механізм використання презентації. Один з варіантів роботи викладача і студентів з мультимедійною презентацією лекції представлено нижче (Рисунок 1).

Рисунок 1 – Механізм роботи з мультимедійними презентаціями лекцій (укладено автором)

На сьогоднішній день існує велика кількість робіт, в яких даються поради щодо підготовки мультимедійних презентацій. Насправді їхнє оформлення та склад залежать від багатьох факторів: дисципліни, що викладається; обсягів аудиторних годин, які на неї виділяються; рівня знань студентів, тощо. Враховуючи ці чинники кожен викладач створює власний мультимедійний курс.

На наш погляд, важливими загальними рекомендаціями щодо структури і оформлення мультимедійної презентації лекції, можуть бути такі поради:

1) відповідне естетичне оформлення слайдів, яке привертає увагу до презентації, але не відволікає від важливої інформації і лектора;

2) блокова система подачі матеріалу, яка дає можливість акцентувати увагу студентів на головному;

3) використання схем, таблиць та діаграм для подання інформації в скороченому вигляді, що сприяє організації матеріалу та його запам'ятовуванню;

4) використання ілюстрацій та, за необхідності, анімації, аудіо, відео як супровідного матеріалу, що сприяє кращому сприйняттю та розумінню основних блоків лекції.

Використання мультимедіа в групах з англійською мовою викладання має свої особливості. Зокрема, під час роботи в таких групах в НТУ «ХПІ» було виявлено низку проблем:

1) більшість студентів не мають базових знань з історії України (іноземні студенти англомовних груп переважно не навчались на підготовчому відділенні, більшість вітчизняних студентів-політехніків не здавали ЗНО з історії України);

2) не всі студенти володіють англійською мовою на достатньому рівні (відсутність вступних випробувань з англійської мови; різний рівень володіння мовою серед не носіїв англійської мови; проблеми комунікації з носіями мови через місцеві особливості вимови (вплив африканських діалектів));

3) студенти не мають мотивації до вивчення дисципліни (історія України не є профільною дисципліною в НТУ «ХПІ»; більшість іноземних студентів сприймає перебування в Україні як тимчасове явище і не цікавиться її історією);

4) брак фахової англомовної літератури (історія України практично не вивчається у закордонних ВНЗ, а отже навчально-методичної літератури, виданої носіями мови дуже мало; наукові проблеми з історії України рідше розглядаються іноземними вченими ніж проблеми інших дисциплін; обмежена кількість тем вітчизняних історичних досліджень, які є цікавими для англомовних видань).

Названі особливості варто враховувати під час підготовки мультимедійного лекційного курсу для англомовних груп. Можна дати такі рекомендації щодо вирішення даних проблем:

1) подавати в презентації не тільки новий матеріал але й базовий (краще у формі таблиць, схем, діаграм, які можна використати для пояснення нового матеріалу);

2) заздалегідь надсилати студентам презентацію лекції з ключовими термінами до неї (для вітчизняних студентів – переклад слів, для іноземних – визначення термінів; можна скористатись ресурсом <https://quizlet.com> для вивчення термінів); значну увагу приділяти актуалізації знань, зворотному зв'язку; широко застосовувати наочний матеріал;

3) використовувати аналогії з профільних дисциплін, порівняння з історією інших країн, цікавий наочний та іноді аудіовізуальний матеріал;

4) мультимедійна презентація лекції для англomовних груп має бути більш інформаційно насиченою; вагомe місце має займати рекомендована література (окремо до кожної теми); за відсутності друкованих навчальних матеріалів варто посилатись на електронні версії, інтернет-ресурси.

Важливою проблемою створення мультимедійного лекційного курсу англійською мовою є переклад термінології. Під час перекладу варто спиратись на публікації носіїв мови, перевіряти вживаність терміну у наукових колах, враховувати особливості трактування терміну в закордонній (англomовній) історіографії (Рисунок 2). За наявності кількох варіантів перекладу або розбіжностей у визначенні термінів у історіографії використовувати термін або транслітерацію в залежності від контексту та аудиторії.

Рисунок 2 – Рекомендовані етапи здійснення перекладу термінів (укладено автором).

Зазначені вище проблеми роботи в англomовних групах повинні братись до уваги також під час проведення семінарських занять та організації самостійної роботи студентів. Варто рекомендувати наступні способи вирішення названих проблем:

1) здійснювати попередній контроль базових знань з історії України; давати індивідуальні завдання на складання схем, таблиць і т.п. (студенти використовуватимуть їхні проєкції на семінарі як базовий матеріал для встановлення закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків, тощо);

2) заохочувати використання студентами мультимедійних презентацій під час відповідей на семінарах (простіше відповісти студентам, які володіють мовою на недостатньому рівні, легше розуміти інформацію іншим членам групи); за необхідності використовувати групову роботу над презентаціями;

3) пояснювати, що досвід підготовки та виступу з мультимедійною презентацією стане студентам в нагоді в їхньому подальшому навчанні (наприклад, захист дипломів) та кар'єрі; давати завдання на підготовку презентацій порівняльно-історичних робіт (з історією рідних країн) чи краєзнавчих досліджень;

4) давати рекомендації студентам щодо пошуку англomовних джерел інформації в мережі Internet; надсилати власні матеріали або дати посилання на них у мережі Internet.

Висновки. Таким чином, сьогодні у вищих навчальних закладах серед новітніх засобів навчання все більшого поширення набуває використання мультимедійних презентацій. У групах з англійською мовою викладання широке використання мультимедіа може виявитись особливо корисним. За наявності відповідного технічного забезпечення застосування мультимедійних презентацій є досить зручним і ефективним засобом активізації навчального процесу і цілком може бути частиною регулярної роботи з англomовними студентами.

Список літератури: 1. Грабовський Є. М. Мультимедійні технології : навч. посіб. [Текст] / Є. М. Грабовський ; М-во освіти і науки України, Харків. нац. екон. ун-т ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 90 с. 2. Лановенко А. О. Формування ключових компетентностей майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами мультимедіа : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 [Текст] / А. О. Лановенко ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2014. – 20 с. 3.

Мультимедійні презентації як засіб підвищення ефективності навчального процесу: навч.-метод. посіб. [Текст] / Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці ; уклад.: Ю. М. Ткач, Т. А. Петренко – Чернігів : [Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці], 2010. – 59 с. 4. Сорокіна Н. В. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів засобами мультимедійних технологій : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 [Текст] / Н. В. Сорокіна; наук. кер. В. Г. Редько; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 22 с. 5. Чельшева И. В. Методика и технология медиаобразования в школе и вузе [Текст] / И. В. Чельшева. – Таганрог : Изд. центр Таганрог. гос. пед. ин-та, 2009. – 320 с. 6. Шестопап О. В. Формування професійних знань майбутніх учителів іноземної мови засобами мультимедіа : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 [Текст] / О. В. Шестопап ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2011. – 20 с.

7. Грибан О. Н. Мультимедиа технологии в образовании: исторический аспект рассмотрения [Текст] / О. Н. Грибан // Воспитательный потенциал исторического образования : сб. науч. ст. / ГОУ ВПО «Урал. гос. пед. Ун-т». – Екатеринбург, 2008. – Часть II. – С.496–500.
8. Соколовська Т. П. Мультимедійні презентації – гідна альтернатива електронному підручнику [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://undip.org.ua/upload/iblock/6bd/4_04.pdf (дата звернення 1.03.2017)
9. Батунина В.П. Мультимедійна презентація як сучасний засіб навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://slavdpu.dn.ua/fizmatzbirnyk/2010/p150-152.pdf> (дата звернення 1.03.2017).
10. Андреев А. А. Введение в Интернет-образование: учеб. пособие [Текст] / А. А. Андреев. – М. : Логос, 2003. – 73 с.

ЗМІСТ

Главчев М. І., Главчева Ю. М., Кухаренко В. М. Розвиток інформаційних компетенцій у дослідників, викладачів, студентів: інформаційні фільтри.....	3
Кухаренко В.М. Навчальна та професійна екосистеми.....	10
Петутина Е. А. Музей в учебно-воспитательном процессе технического университета	18
Бадан А.А., Голікова О.М., Коновалова В.Б. Театралізація як педагогічна технологія навчання іноземним мовам	21
Воробйова Є.В., Чеботарьов М.К. Формування навичок адаптивного управління у сучасного менеджера	28
Даниленко А.Ф., Дьяков А. Г., Иштван Е.А. Методика формирования системного подхода по овладению навыками температурных измерений с применением современной электроники при обучении студентов технологического профиля пищевой промышленности	39
Книш А.Є. Коучингові технології в освіті	44
Комишан А.І., Панфілов Ю.І. Педагогічний контроль як ключовий компонент педагогічної діагностики навчальних досягнень студентів та курсантів	49
Красиков М. М. Етнографічний музей у внз: методи музейної педагогіки	62
Малько О.Д., Шароватова О.П., Цимбал Б.М. Запровадження сучасних технологій навчання в процес викладання безпекознавчих дисциплін	69
Пономарьов О. С. Цінності педагогічної діяльності	73
Пономарьов О. С. Культура педагогічного спілкування в системі філософії освіти	81

Попова Г.В., Штученко И.В.	
Трансформаційні коучингові ігри для студентів Вузу.	89
Сериков В.И., Протасов Р.В., Устиненко А.В., Бондаренко А.В.	
Применение технологии игрового проектирования при работе над бакалаврским проектом	95
Смоловик Р.Ф.	
Некоторые аспекты активизации познавательной деятельности процесса обучения.....	101
Рисованій О.М., Рисована З.Г.	
Методика вибору умов для інтеграції навчальних предметів	108
Рущенко І.П.	
Метод кейс-стаді як засіб активної дидактики	113
Тарасенко В.М.	
Формування мотивації розвитку інтелектуальних здібностей майбутніх військових льотчиків засобами інформаційних технологій (льотних тренажерів)	118
Романовський О.Г., Фурманець Б.І., Панфилов Ю.І.	
Психолого-педагогічні аспекти формування у студентів багатогранної особистості шляхом системного виховання	127
Борозенец В. В.	
Применение приемов мнемотехники при изучении дисциплины «гистология, цитология и эмбриология»	139
Лернер Ю.И., Кучерявенко Е.А., Осипова С.К.	
Комплексные методы повышения качества высшего образования	143
Тарасенко В.М.	
Застосування методу «образного сприйняття динаміки руху літака через фізіологічні відчуття курсанта льотчика» з використанням льотного тренажера літака Л-39 (навчання через відчуття)	147
Хоменко И.В.	
Разработка методологии игрового обучения и тестирования для электроэнергетиков	157
Черкашина А.Н., Рассоха А.Н., Панфилов Ю.И.	
Экологические аспекты воспитания студентов в высшем техническом вузе	160
Шишкіна Є.К.	
Особливості використання мультимедійних презентацій в групах з англійською мовою викладання	164

Наукове видання

**СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В ОСВІТІ**

Збірник науково-методичних праць

Українською та російською мовами

Відповідальний за випуск *Панфілов Ю.І.*
В авторській редакції

Формат 60x84 1/16. Папір офісний. Riso-друк.
Гарнітура Times. Ум. друк. арк.10,1

Видавничий центр НТУ «ХП»
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 3657 від 24.12.2009 р.
61002, Харків, вул. Кирпичова, 2